ΓΕΩΡΓΙΟΥ Β. ΠΑΜΠΟΥΚΑ

Ο ΦΑΣΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ
ΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑΙ ΤΟΥ ΒΑΣΕΙΣ

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΝΙΚ. ΤΙΛΠΕΡΟΓΛΟΥ
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ 7 - ΑΘΗΝΑΙ
1940

ΤΑΥΓΕΤΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΦΟΥΛΙΔΙΣ ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΝΗΜΗΝ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΜΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Β. ΠΑΜΠΟΥΚΑ

Ο ΦΑΣΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ ΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑΙ ΤΟΥ ΒΑΣΕΙΣ

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΝΙΚ. ΤΙΛΠΕΡΟΓΛΟΥ

ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ 7 – ΑΘΗΝΑΙ 1940

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	
ΚΕΦ. Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
§ 1. Η φιλελεύθερα δημοκρατία	1
§ 2. Η κρίσις του φιλελευθέρου κράτους	4
§ 3. Ο φασισμός ως αντίδρασις κατά του φιλελευθερισμού	
α'. Αι ιδέαι του περί κράτους και ατόμου	9
β'. Αποτελεί κράτος ολοκληρωτικόν	12
γ'. Συνιστά κράτος λαϊκόν	13
δ'. Δημιουργεί κράτος δυναμικόν	15

ε'. Ατομικά δικαιώματα και κοινωνική πειθαρχία	16
§ 4. Ό φασισμός πολέμιος του σοσιαλισμού και κομμουνισμού	18
§ 5. Ό φασισμός ως αληθής επανάστασις	
α'. Τα νέα του ιδεώδη	20
β'. Η εθνική κοινωνία.	21
γ'. Η Αρχηγία	23
δ'. Αι δύο θεμελιώδεις οργανώσεις του λαού	25
ΚΕΦ. Β'. ΟΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΦΑΣΙΣΜΟΥ	
§ 6. Η φιλοσοφία της κλασικής αρχαιότητος	27
§ 7. Αναγέννησις. Καθολική Εκκλησία. Γερμανικός ιδεαλισμός	31
§ 8. Συνδικαλιστική σκέψις	34
§ 9. Εθνικιστική κίνησις	38
§ 10. Ο φασισμός ως σύνθεσις εθνικισμού και συνδικαλισμού	40
ΚΕΦ. Γ. ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΦΑΣΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ	
§11. Προ του παγκοσμίου πολέμου	43
§ 12. Μετά τον παγκόσμιον πόλεμον	45
ΚΕΦ. Δ. Ο ΦΑΣΙΣΜΟΣ ΩΣ ΚΙΝΗΜΑ	
§ 13. Μέχρι της καταλήψεως της εξουσίας	47
§ 14. Από ταύτης μέχρι της νομικής οργανώσεως του	50
ΚΕΦ. Ε. Ο ΦΑΣΙΣΜΟΣ ΥΠΟ ΝΟΜΙΚΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΙΝ	
§ 15. Ο φασισμός και το κράτος δικαίου	55
§ 16. Η πολιτική οργάνωσις	
α'. Εκτελεστική εξουσία	59
β'. Κοινοβούλιον	60

γ'. Μέγα Φασιστικόν Συμβούλιον	63
§ 17. Η οικονομική οργάνωσις	65
ΚΕΦ. ΣΤ. ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΦΑΣΙΣΤΙΚΟΝ ΚΟΜΜΑ	
§ 18. Το πολιτικόν κόμμα εν γένει	68
§ 19. Διαφοραί μεταξύ ενιαίου και φιλελευθ. κομμάτων	71
§ 20. Νομική φύσις του φασιστικού κόμματος	73
§ 21. Το φασιστικόν κόμμα έναντι του κράτους	75
§ 22. Αποστολή του ενιαίου κόμματος :	
α'. Αποτελεί τον φορέα των ιδεών του κινήματος	79
β'. Εγγυάται την πολιτικήν ενότητα	80
γ'. Ασφαλίζει την διαδοχήν της πολιτικής αρχηγίας	81
ΚΕΦ. Ζ. ΤΟ ΣΥΝΤΕΧΝΙΑΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ	
§ 23. Γενικαί παρατηρήσεις	83
§ 24. Η θέσις του συστήματος εντός του κράτους	86
§ 25. Τα συντεχνιακά όργανα	89
α'. Το επαγγελματικόν σωματείον	91
β'. Η συντεχνία	93
γ'. Το Εθνικόν Συμβούλιον των συντεχνιών	94
δ'. Το δικαστήριον εργασίας	96
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	99

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΚΕΦ. Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ 1. Ἡ φιλελευθέρα δημοκρατία . . . . . σελ. 1
§ 2. Ἡ κρίσις τοῦ φιλελευθέρου κράτους . . . . . » 4
§ 3. Ὁ φασισμὸς ὡς ἀντίδρασις κατὰ τοῦ φιλελευθερισμοῦ :
α'. Αἱ ἰδέαι του περὶ κράτους καὶ ἀτόμου . . . . . » 9
β'. Ἀποτελεῖ κράτος ὁλοκληρωτικὸν . . . . . » 12
γ'. Συνιστᾷ κράτος λαϊκὸν . . . . . » 13
δ'. Δημιουργεῖ κράτος δυναμικὸν . . . . . » 15
ε'. Ἀτομικὰ δικαιώματα καὶ κοινωνικὴ πειθαρχία . . . » 16
§ 4. Ὁ φασισμὸς πολέμιος τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ κομμουνισμοῦ . . . . . » 18
§ 5. Ὁ φασισμὸς ὡς ἀληθὴς ἐπανάστασις :
α'. Τὰ νέα του ἰδεώδη . . . . . » 20
β'. Ἡ ἐθνικὴ κοινωνία . . . . . » 21
γ'. Ἡ Ἀρχηγία . . . . . » 23
δ'. Αἱ δύο θεμελιώδεις ὀργανώσεις τοῦ λαοῦ . . . . . » 25

ΚΕΦ. Β'. ΟΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΦΑΣΙΣΜΟΥ

§ 6. Ἡ φιλοσοφία τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος . . . . . » 27
§ 7. Ἀναγέννησις. Καθολικὴ Ἐκκλησία. Γερμανικὸς ἰδεαλισμὸς . . . . . » 31
§ 8. Συνδικαλιστικὴ σκέψις . . . . . » 34
§ 9. Ἐθνικιστικὴ κίνησις . . . . . » 38
§ 10. Ὁ φασισμὸς ὡς σύνθεσις ἐθνικισμοῦ καὶ συνδικαλισμοῦ . . . . . » 40

ΚΕΦ. Γ. ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΦΑΣΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

§ 11. Πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου . . . . . » 43
§ 12. Μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον . . . . . » 45

ΚΕΦ. Δ. Ο ΦΑΣΙΣΜΟΣ ΩΣ ΚΙΝΗΜΑ

§ 13. Μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς ἐξουσίας . . . . . » 47
§ 14. Ἀπὸ ταύτης μέχρι τῆς νομικῆς ὀργανώσεώς του » 50

ΚΕΦ. Ε. Ο ΦΑΣΙΣΜΟΣ ΥΠΟ ΝΟΜΙΚΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΙΝ

§ 15. Ὁ φασισμὸς καὶ τὸ κράτος δικαίου . . . . . σελ. 55
§ 16. Ἡ πολιτικὴ ὀργάνωσις :
α'. Ἐκτελεστικὴ ἐξουσία . . . . . » 59
β'. Κοινοβούλιον . . . . . » 60
γ'. Μέγα Φασιστικὸν Συμβούλιον . . . . . » 63
§ 17. Ἡ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις . . . . . » 65

ΚΕΦ. ΣΤ. ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΦΑΣΙΣΤΙΚΟΝ ΚΟΜΜΑ

§ 18. Τὸ πολιτικὸν κόμμα ἐν γένει . . . . . » 68
§ 19. Διαφοραὶ μεταξὺ ἐνιαίου καὶ φιλελευθ. κομμάτων » 71
§ 20. Νομικὴ φύσις τοῦ φασιστικοῦ κόμματος . . . . . » 73
§ 21. Τὸ φασιστικὸν κόμμα ἔναντι τοῦ κράτους . . . . » 75
§ 22. Ἀποστολὴ τοῦ ἐνιαίου κόμματος :
α'. Ἀποτελεῖ τὸν φορέα τῶν ἰδεῶν τοῦ κινήματος . . . » 79
β'. Ἐγγυᾶται τὴν πολιτικὴν ἑνότητα . . . . . » 80
γ'. Ἀσφαλίζει τὴν διαδοχὴν τῆς πολιτικῆς ἀρχηγίας . . » 81

ΚΕΦ. Ζ. ΤΟ ΣΥΝΤΕΧΝΙΑΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ

§ 23. Γενικαὶ παρατηρήσεις . . . . . » 83
§ 24. Ἡ θέσις τοῦ συστήματος ἐντὸς τοῦ κράτους . . » 86
§ 25. Τὰ συντεχνιακὰ ὄργανα . . . . . » 89
α'. Τὸ ἐπαγγελματικὸν σωματεῖον . . . . . » 91
β'. Ἡ συντεχνία . . . . . » 93
γ'. Τὸ Ἐθνικὸν Συμβούλιον τῶν συντεχνιῶν . . . . . » 94
δ'. Τὸ δικαστήριον ἐργασίας . . . . . » 96

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ . . . . . » 99

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μετὰ τὴν τελευταίαν ἐν Γαλλίᾳ πολιτειακὴν μεταβολὴν κατέπεσεν ὁ σπουδαιότερος ἐκπρόσωπος τῆς φιλελευθέρας δημοκρατίας ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ. Ἡ Ἀγγλία καὶ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς παραμένουν εἰσέτι οἱ τυπικοὶ ἐκπρόσωποι τοῦ δημοκρατικοῦ ἰδεώδους, τυπικοὶ ἐφόσον καὶ ἐκεῖ τὸ ἰδεῶδες τοῦτο διέρχεται ὀξεῖαν κρίσιν διὰ νὰ μὴ εἴπω ὅτι εὑρίσκεται ἐν ἀναστολῇ. Τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο ἀναστείλαντα τοὺς φιλελευθέρους δημοκρατικοὺς θεσμοὺς καὶ καταργήσαντα τὸν κοινοβουλευτισμὸν προσεχώρησαν εἰς τὰς ἰδέας τῶν νέων κυριάρχων κρατῶν. Ἡ Ἑλλὰς ηὐτύχησε νὰ εὕρῃ ἐγκαίρως τὴν ὀρθὴν συνταγματικὴν ὁδὸν καὶ δεδικαιολογημένως πανηγυρίζει σήμερον τὴν τετάρτην ἐπέτειον τῆς πολιτειακῆς της μεταβολῆς. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι κάθε κράτος ὀφείλει νὰ διαμορφώσῃ ἐκείνους τοὺς πολιτειακοὺς θεσμοὺς οἵτινες ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν ἱστορίαν του, τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τῶν κατοίκων του, τὸν χαρακτῆρα τῶν πολιτῶν του. Ἀλλ' ὅσον τοῦτο εἶναι ἀναμφισβήτητον, ἄλλο τόσον εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ γενικαὶ ἰδέαι, αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ ἑνὸς ἐπιτυχόντος πολιτειακοῦ συστήματος ἀσκοῦν κολοσσιαίαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῶν ἐξυπηρετουσῶν ταύτας εἰς ἑκάστην χώραν θεσμῶν. Πρόδηλος ὅθεν καθίσταται ἡ ἀνάγκη τῆς μελέτης τῶν βασικῶν τούτων ἀρχῶν καὶ τῆς βαθυτέρας κατανοήσεώς των. Ἐν Εὐρώπῃ αἱ ἰδέαι ἐφ' ὧν ἐστηρίχθησαν τὰ νέα κυρίαρχα κράτη ἀνεπτύχθησαν τὸ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ διὰ τῆς φασιστικῆς ἐπαναστάσεως. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μετεβλήθησαν κατόπιν δεκαετοῦς καὶ πλέον ἐφαρμογῆς εἰς θεσμοὺς δημοσίου δικαίου εἰς τρόπον ὥστε ἡ Ἰταλία νὰ ἐμφανίζῃ σήμερον ὑπόδειγμα κυριάρχου κράτους μεταβαλόντος τὰς ἰδέας ἑνὸς κινήματος εἰς θεσμοὺς τοῦ κράτους. Οἱ λόγοι οὗτοι μὲ ὤθησαν εἰς τὴν δημοσίευσιν τῆς παρούσης μελέτης ἥτις καίτοι ἀφορῶσα τὸ φασιστικὸν σύστημα ἀποτελεῖ, ἐπίσης, μικρὰν συμβολὴν διὰ τὴν μελέτην τῶν πολιτειακῶν βάσεων παντὸς ἐν γένει νέου κυριάρχου κράτους.

Ἀθῆναι, 4 Αὐγούστου 1940.

ΓΕΩΡΓ. Β. ΠΑΜΠΟΥΚΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ 1. Ἡ φιλελευθέρα δημοκρατία

Τὸ καθεστὼς τῆς φιλελευθέρας δημοκρατίας κυριαρχῆσαν εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Εὐρώπης καθ' ὅλον τὸν 19ον αἰῶνα καὶ μέχρι τοῦ παγκοσμίου πολέμου, ἀπετέλεσεν ἀντίδρασιν τοῦ κατὰ τὸν πρὸ αὐτοῦ αἰῶνα κυριαρχήσαντος ἀπολυταρχικοῦ καθεστῶτος. Ὁ κλασικὸς αὐτοῦ πολιτικὸς τύπος ὑπῆρξε τὸ φιλελεύθερον ἀστικὸν κράτος τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἐν αὐτῷ συνεδυάσθη ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ πολίτου, ἤτοι ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία, μὲ ἀναγνώρισιν τῶν θεμελιωδῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων. Εἰδικώτερον ὁ μὲν φιλελευθερισμὸς ἀνέγραψεν ὡς ἀρχήν του τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν, ἡ δὲ δημοκρατία τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Κατὰ τὴν πρώτην, τὸ κράτος ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν φυσικῶν καὶ ἀπαραγράπτων δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐλευθέρας ἐνασκήσεως αὐτῶν, ἀφιεμένης εἰς τὸ ἄτομον τῆς μεγαλυτέρας κατὰ τὸ δυνατὸν ἐλευθερίας μὲ ὅριον αὐτῆς τὸ ἄθικτον τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἄλλου (1). Βάσιν ἑπομένως τοῦ φιλελευθερισμοῦ ἀποτελεῖ ὁ ἀτομικισμὸς καὶ σκοπὸς τοῦ φιλελευθέρου κράτους εἶναι τὸ ἄτομον. Τὸ κράτος δὲν ἦτο ἄλλο τι εἰμὴ ὄργανον τάξεως (Ordnungsapparat) εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀτόμου καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς δράσεως αὐτοῦ (2). Τὸ ἄ-

---

(1) Κατὰ τὸ ἄρθρον 4 τῆς Declaration des droits de l'homme et du citoyen τοῦ 1789 «ἡ ἐλευθερία συνίσταται εἰς τὸ νὰ πράττῃ τις πᾶν ὅ,τι δὲν βλάπτει τὸν ἄλλον». Ἡ ἐξασφάλισις τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων ἀποτελεῖ τὸ θεμελιῶδες ἀντικείμενον τοῦ δημοσίου δικαίου καὶ τὸ συνταγματικὸν δίκαιον εἶναι μία τεχνικὴ τῆς ἐλευθερίας. Mirkine Guetzevitch B. Les nouvelles tendances du droit constitutionel 1931 σελ. XI).

(2) Κατὰ τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν τὸ κράτος δὲν εἶναι τύπος ὅστις ἐξελίσ-

τομον ἦτο ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ κράτους, τὸ ἀντικείμενον τῶν θεμελιωδεστέρων του θεσμῶν δι' ὧν ἐξήρθη ἡ ἀξία τοῦ ἀτόμου. Κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτὴν τὸ κράτος δὲν ἀποτελεῖ ἠθικὴν προσωπικότητα, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ καὶ ἐπιβάλῃ εἰς τὸ ἄτομον ἓν κοινὸν ἰδεῶδες, διότι τοῦτο θὰ ἀντέκειτο εἰς τὴν ἄνω παραδεδεγμένην ἔννοιαν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας. Ἀναγνωρίζον μόνον δικαιώματα τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ ἀτόμων δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλῃ αὐτοῖς ἀντίστοιχα καθήκοντα. Εἶναι ξένον πρὸς τὴν οἰκονομίαν, διότι αὕτη εἶναι ἀποκλειστικὸν ἀντικείμενον τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας. Οὕτως ἠγνοήθη τελείως ἡ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ αἱ ἀξιώσεις τῶν ὁμάδων καὶ τῶν τάξεων (1). Ἐν ἑνὶ λόγῳ ἀποτελεῖ κράτος ἐλευθερίας ἄνευ πειθαρχίας, διότι ἡ ἐπιβολὴ τῆς πειθαρχίας θὰ ἀπετέλει παραβίασιν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας. Κράτος καὶ ἄτομον ἀποτελοῦν δύο κεχωρισμένας ὀντότητας, ἐμφανιζομένου οὕτως ἑνὸς δυαδισμοῦ μεταξὺ τούτων. Ἀφοῦ ὅμως ἡ ὑπεροχὴ ἀπονέμεται κατὰ τὰ ἄνω εἰς τὸ ἄτομον, εἶναι φυσικὸν νὰ παραχωρῆται εἰς τὸ κράτος τὸ ἐλάχιστον δυνατὸν ὅριον τῶν ἐξουσιῶν (2).

Τὴν δημοκρατικὴν ἀφ' ἑτέρου ἀρχὴν συνιστοῦν ἐκεῖνοι οἱ κανόνες τοῦ δημοσίου δικαίου δι' ὧν παρέχεται εἰς ἕνα λαὸν πολιτικὴ ἐλευθερία καὶ ἰσότης. Ἡ δημοκρατία ἐπιζητεῖ ἐνεργητικὴν μετοχὴν τοῦ ἀτόμου εἰς τὸ κράτος καὶ ἐπομένως τὴν συμμετοχὴν ὅλων εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀνάδειξιν καὶ διατήρησιν τῆς κυβερνήσεως. Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Rousseau διατυπωθεῖσαν εἰς τὸ Contrat social ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία δικαιολο-

---

σεται ζῶν εἰς τὸν λαὸν καὶ τὸ ἔθνος ἀλλὰ μηχάνημα ἄνευ ρίζης δυνάμενον νὰ μεταφυτευθῇ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. (O. Koellreuter Grundriss der allg. Staatslehre 1933 § 4.1).

(1) Εἶναι ἀληθὲς ὅτι βραδύτερον ἡ φιλελευθέρα οἰκονομία κατέστη ὀλιγώτερον ἄκαμπτος καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Adam Smith ἤνοιξε τὴν θύραν εἰς τὴν ἀνάμιξιν τοῦ κράτους ἐν τῇ οἰκονομίᾳ (Mussolini Der Faschismus μετ. Wagenführ 1933 σελ. 24). Ὁ G. Pirou (Les doctrines économiques 1934) ὑποστηρίζει ὅτι «σήμερον δὲν πρόκειται περὶ καθαροῦ φιλελευθερισμοῦ, διότι παντοῦ ἡ νομοθεσία τοῦ δημοκρατικοφιλελευθέρου κράτους ἐμπνέεται ἀπὸ ἕνα ἀτομικισμὸν μετριασμένον ἀπὸ ἠθικοὺς κανόνας καὶ πλουτισμένον ἀπὸ κοινωνικὸν περιεχόμενον». Τὰ αὐτὰ περίπου ὑποστηρίζει καὶ ὁ Α. Σβῶλος (Συνταγματικὸν Δίκαιον 1934 Α σελ. 7) γράφων ὅτι «τὸ πολίτευμα τῆς φιλελευθέρας δημοκρατίας ὑπὸ τὴν σημερινήν του μορφὴν δὲν πραγματοποιεῖ μόνον τὴν πολιτικὴν καὶ ἀτομικὴν ἐλευθερίαν ἀλλὰ τείνει καὶ εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ τὴν ρύθμισιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς»,

(2) Ὅρα G. Bortolotto Faschismus u. Nation 1932 σελ. 65,

γεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ κράτους ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ λαοῦ. Διὰ νὰ δυνηθοῦν τὰ ἄτομα νὰ ζήσουν ἐν κοινωνίᾳ παρεχώρησαν μέρος τῶν φυσικῶν δικαιωμάτων των λαβόντα ὡς ἀντάλλαγμα παρὰ τοῦ κράτους κοινωνικὰ ὠφελήματα προστασίας. Φορεὺς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτὴν εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν ἴσων ἀτόμων ἅτινα ἀποτελοῦν τὸ κράτος. Ὁ σχηματισμὸς τῆς θελήσεώς των γίνεται διὰ τῆς πλειοψηφίας, θεμελιωθείσης οὕτω τῆς κυριαρχίας τοῦ ἀριθμοῦ. Φορεὺς τῆς κρατικῆς ἐξουσίας καθίσταται ἡ πλειοψηφία τῶν ἐκλογέων ἥτις ὅμως εἶναι ποσοστὸν τοῦ ὅλου λαοῦ. Μὴ ὑπαρχούσης βουλήσεως τοῦ κράτους, ἀλλὰ τῶν ἀτόμων ποῦ τὸ ἀποτελοῦν, ἡ πλειοψηφία συνιστᾷ τὴν γενικὴν θέλησιν. Οὕτω καθιεροῦται ἡ ὑπεροχὴ τοῦ λαοῦ ἔναντι τοῦ κράτους. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ λαὸς ἀνοργάνωτος ὢν στερεῖται προσωπικότητος, ὑποκαθίσταται ὑπὸ τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος ἐκφράζοντος τὴν γενικὴν θέλησιν. Ἐντεῦθεν ἡ ὑπεροχὴ τοῦ κοινοβουλίου ὡς ἀντιπροσωπευτικοῦ σώματος τοῦ λαοῦ. Προϋπόθεσις τῆς ἀνωτέρω διδασκαλίας εἶναι ὅτι ἡ δημοκρατία ἐμπιστεύεται εἰς μίαν ἐφήμερον γενεὰν τὸ σύνολον τῶν ἰδεῶν, τῶν παραδόσεων καὶ τῶν συμφερόντων τοῦ ἔθνους.

Τὸ ἀστικὸν φιλελεύθερον κράτος, ἀποτελέσαν καθ' ἃ εἴρηται τὸν πολιτικὸν τύπον τῶν φιλελευθέρων καὶ δημοκρατικῶν ἰδεῶν τοῦ 19ου αἰῶνος, ἐστηρίχθη ἐπὶ τῶν τριῶν ἀρχῶν, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας. Ἡ διὰ τοῦ δικαίου κατασφάλισις τούτων ἐγένετο συστηματικῶς καὶ σχεδὸν ὁμοιομόρφως εἰς τὰ διάφορα Συντάγματα ἔνθα ἀνεγράφη ἡ ἐξασφάλις τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀτόμου, ἡ λαϊκὴ κυριαρχία, τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα, ἡ διάκρισις τῶν ἐξουσιῶν, τελευταῖον δὲ εἰς τὰ Συντάγματα ὡρισμένων χωρῶν καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς κοινοβουλευτικῆς κυβερνήσεως (1). Τόσον ἡ ἔννοια τοῦ Συντάγματος ἦτο συνυφασμένη μὲ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἄνω θεσμῶν ὥστε κατὰ τὸ ἄρθρον 16 τῆς Declaration νὰ θεωρῆται ὡς στερουμένη Συντάγματος ἡ πολιτεία ἐν ᾗ δὲν ἐξασφαλίζεται ἡ προστασία τούτων. Διὰ τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας ἐξησφαλίζετο ἡ συγκατάθεσις τῶν πολιτῶν εἰς τὸν ἐξαναγκασμὸν τῆς θελήσεώς των ὑπὸ

(·) Μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς φιλελευθέρας δημοκρατίας δὲν συμβαδίζει ἀπαραιτήτως καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς κοινοβουλευτικῆς κυβερνήσεως, ἀπόδειξιν δὲ τούτου παρέχει τὸ καθεστὼς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς ὅπερ εἶναι φιλελεύθερον χωρὶς νὰ εἶναι κοινοβουλευτικὸν (Carl Schmitt Verfassungslehre 1928 § 4. I.1.).

τοῦ κράτους (1). Ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος ἐξησφάλιζε τὴν πολιτικὴν ὑπεροχὴν τῆς ἀστικῆς τάξεως. Διὰ τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ συστήματος ἐξησφαλίζετο ἡ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν (2). Ἡ ἀρχὴ τῆς διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν προερχομένη ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Montesquieu (Esprit des lois 1748 Βιβλ. XI κεφ. 6) ἀπετέλεσε τὸ ἀντίρροπον τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἐξουσίας εἰς χεῖρας τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καὶ ἐγγύησιν τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν κατὰ πάσης καταχρήσεώς των. Διὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἡ φιλελευθέρα δημοκρατία, ἐκπληροῦσα λειτούργημα ἀσφαλείας καὶ τάξεως ἔναντι τοῦ πολίτου, τὸν ἐξησφάλιζε διὰ τῆς κυριαρχίας τοῦ νόμου καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ ἐφαρμογῆς του, τῆς διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν ἀποτελούσης ἀσφάλειαν τῆς κοινωνικῆς τάξεως διὰ τῆς ἀναστολῆς τῆς μιᾶς ἐξουσίας ὑπὸ τῆς ἄλλης καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἐπερχομένης ἰσοζυγίσεως αὐτῶν (3). Τέλος διὰ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος ἐξησφαλίσθη ἡ ἐμμέσως ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἐξάρτησις τῆς κυβερνήσεως (4).

§ 2. Ἡ κρίσις τοῦ φιλελευθέρου κράτους

Αὕτη διατυποῦται εἴτε ὡς κρίσις τῆς φιλελευθέρας δημοκρατίας, εἴτε ὡς κρίσις τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, εἴτε ὡς κρίσις τοῦ ἀστικοῦ κράτους καὶ νοεῖται δι' αὐτῆς ὅτι ὁ τύπος τοῦ ὑφισταμένου κράτους δὲν ἀνταποκρίνεται πλέον εἰς τὰς μεταβληθείσας οἰκονομικάς, κοινωνικάς, πολιτικὰς καὶ ἐκπολιτιστικὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ καὶ ἀντιμετω-

---

(1) Ἡ ἀρχὴ αὕτη διατυπωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Rousseau ἀνεγράφη εἰς τὸ 3 ἄρθρον τῆς Διακηρύξεως.

(2) Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ λαοῦ προέρχεται ἀπὸ τὸν Montesquieu (Esprit des lois βιβλ. XI κεφ. 6) ὑποστηρίζοντα ὅτι πᾶν ὅ,τι δὲν δύναται ὁ λαὸς νὰ ἐνεργῇ ὁ ἴδιος πρέπει νά τὸ ἐνεργῇ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων του.

(3) Koellreuter (Grundriss § 20.2 σελ. 89) καὶ C. Schmitt (ἔνθ' ἀν. § 4.II.2 καὶ § 15). Κατὰ τὸν M. Manoilesco (Le parti unique 1936 σελ, 117) ἀφοῦ ἡ φιλελευθέρα ἄποψις δὲν δέχεται κράτος ἐνσαρκῶνον τόσον καλῶς τὸ πνεῦμα τοῦ ἔθνους, ὥστε νὰ δύναται νὰ θυσιάζῃ τὰς ἀτομικὰς ἐλευθερίας χάριν τῶν ὑπερτέρων ἱκανοποιήσεων τοῦ ἐθνικοῦ θριάμβου, ὁ χωρισμὸς τῶν ἐξουσιῶν ἔχει σκοπὸν νὰ ἐμποδίζῃ πᾶσαν ἀπειλὴν τοῦ ἀτόμου ἐκ τῆς ὑπερτροφίας τοῦ κράτους.

(4) Κατὰ τὸν Α. Σβῶλον (τὸ νέον Σύνταγμα καὶ αἱ βάσεις τοῦ πολιτεύματος 1928 σελ. 293) ὁ κοινοβουλευτισμὸς ἀποτελεῖ ἔκφρασιν τῆς ὑπεροχῆς τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας ἐπὶ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας.

πίζεται εἷς νέος τύπος κράτους ἀνταποκρινόμενος πρὸς τὰς δημιουργηθείσας νέας ἀξιώσεις τῆς ἐποχῆς. Ἀφ' ἧς αἱ προνομιοῦχοι τάξεις τοῦ 18ου αἰῶνος ἐθεωρήθη ὅτι δὲν παρεῖχον πλέον ὑπηρεσίας εἰς τὸ κράτος καὶ δὲν ἦσαν ἑπομένως εἰς θέσιν νὰ ἐκπληρώσουν τὸν ἱστορικόν των ρόλον, ἡ κρίσις τοῦ ἀπολυταρχικοῦ κράτους εἶχε σημάνει καὶ νέος τύπος κράτους, τὸ ἀστικὸν φιλελεύθερον τοῦ 19ου αἰῶνος, ἐκαλεῖτο νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰς μεταβληθείσας ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς. Ἀλλ' ἡ ἀστικὴ τάξις ἥτις ἀπετέλει τὸ στήριγμα τοῦ φιλελευθέρου κράτους καθ' ὅλον τὸν 19ον αἰῶνα ἤρχισε καταπίπτουσα πολιτικῶς καὶ οἰκονομικῶς, ἰδίως δὲ μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, ὁπότε ὁ κλονισμὸς της ὡς ἰθυνούσης τάξεως ὑπῆρξεν ἀνεπανόρθωτος. Ἡ κατάπτωσις τῆς στηριζούσης τὸ φιλελεύθερον καθεστὼς ἀστικῆς τάξεως, ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος λόγος τῆς κρίσεως τοῦ τελευταίου.

Τὸ φιλελεύθερον καθεστὼς μὲ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀπολύτου οἰκονομικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ καὶ τοῦ ἀχαλινώτου ἀτομικισμοῦ ἀνταπεκρίνετο, εἶναι ἀληθές, πρὸς τὰς ἐπιταγὰς τοῦ 19ου αἰῶνος. Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἡ Εὐρώπη εἶδεν ἡμέρας εὐημερίας ὀφειλομένης εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν κατωτέρου πολιτισμοῦ χωρῶν τοῦ ὑπολοίπου κόσμου καὶ τὴν συνεπείᾳ τούτου ἀπεριόριστον ἐπέκτασιν τῶν πηγῶν καταναλώσεως. Τὸ καθεστὼς τῆς ἀπεριορίστου ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀπολύτου ἀτομικισμοῦ ἦτο τὸ καταλληλότερον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, διότι ἠσφάλιζε τὸ μέγιστον τῆς οἰκονομικῆς δυνατότητος. Ἀλλ' ὅταν, ἰδίως μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, ἡ Εὐρώπη καταστᾶσα πτωχοτέρα ἤρξατο μεταβάλλουσα τὸ σύστημα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς, ὅταν αἱ προνομιοῦχοι βιομηχανικαὶ χῶραι αὐτῆς εἶδον ἐλαττουμένας τὰς πηγὰς τῆς καταναλώσεως τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων των λόγῳ τοῦ ὅτι πλεῖσται γεωργικαὶ χῶραι ἀνέπτυξαν ἐγχωρίας βιομηχανίας, ὅταν συνεπείᾳ τῶν ἀνωτέρω κατέστη ἀναγκαῖον νὰ ἐλαττωθῇ οὐσιωδῶς ἡ τιμὴ τῶν ἐν λόγῳ προϊόντων μὲ ἐπακόλουθον τὴν ἐλάττωσιν τῶν ἐργατικῶν ἡμερομισθίων καὶ τῶν κερδῶν τοῦ κεφαλαίου (1) ἤρξαντο ἀλλεπαλλήλοι αἱ οἰκονομικαὶ κρίσεις, ἃς τὸ πολιτικὸν σύστημα τοῦ φιλελευθερισμοῦ ἀπεδείχθη ἀνίκανον

---

(1) Κατὰ τὸν M. Manoilesco (Le siècle du corporatisme 1938 σελ. 54) «παράγειν ἄνευ ράντας ἢ μὲ ἐλαχίστην τοιαύτην ἰδοὺ ὅλον τὸ πρόβλημα τῆς Εὐρώπης. Ἡ λύσις του ἐπιβάλλει νέους τύπους παραγωγῆς. Παράγειν ἄνευ τῶν ὑπερβολικῶν ἐπιβαρύνσεων τοῦ κεφαλαίου, ἰδοὺ ἡ λύσις τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος».

νὰ τὰς προλάβῃ ἢ τὰς διευθετήσῃ. Τὸ φιλελεύθερον ἐπομένως κράτος, κατάλληλον πολιτικὸν σύστημα διὰ μίαν ἀνθοῦσαν καὶ πλουσίαν Εὐρώπην, ὑπέστη δεινὸν κλονισμὸν εὑρεθὲν πρὸ μιᾶς Εὐρώπης πτωχοτέρας καὶ μαστιζομένης ὑπὸ οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς κρίσεως (1). Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης, ἐνῷ ἦτο κατάλληλον πολιτικὸν σύστημα διὰ τὰς εὐημερούσας ἐκ τούτων καὶ ἐπιτυχῶς ἐφηρμόσθη ἐν αὐταῖς—ὡς π. χ. ἐν Ἀγγλίᾳ — ἀπεδείχθη ἀκατάλληλον διὰ τὰ πτωχότερα κράτη τὰ παλαίοντα τὸν ἀγῶνα τῆς ὑπάρξεως, διὰ τὰ ὁποῖα ἡ φιλελευθέρα δημοκρατία ἀπεδείχθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὡς σύστημα πολιτικὸν μὴ ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασίν των (2).

Τὰ αἴτια τῆς κρίσεως τοῦ φιλελευθέρου κράτους δὲν πρέπει νὰ τὰ ἀναζητήσῃ τις μόνον εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ εἰς πλείστας λειτουργικὰς ἀδυναμίας αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Ἡ ἀρχὴ τῆς πλειοψηφίας, ἀποτελούσης τὴν γενικὴν θέλησιν τοῦ ἔθνους ἀπαρτιζομένου ἀπὸ τὰ ἄτομα τῆς παρούσης γενεᾶς, ἐνῷ τὸ ἔθνος εἶναι ἀτελείωτον κατὰ χρόνον (3), ἡ δὲ γενικὴ θέλησις δὲν δύναται νὰ εἶναι τὸ ἄθροισμα τῆς θελήσεως τῶν ἀτόμων(4),

---

(1) Ὁ Μουσολίνι κατὰ τὴν 5ην ἐπέτειον τῆς φασιστικῆς ἐπαναστάσεως εἶπεν ὅτι «ὑπάρχει μία ἐλευθερία κατὰ τήν ἐποχὴν τοῦ πλούτου, ἥτις δὲν δύναται νὰ νοηθῇ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δυστυχίας».

(2) Ἄνευ τῆς νησιωτικῆς θέσεως τῆς Ἀγγλίας καὶ τοῦ κυριαρχοῦντος τῶν θαλασσῶν στόλου της, ἄνευ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως τῆς Βρεττανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ ἀπεράντου πλούτου της, ἡ φιλελευθέρα ἀγγλικὴ δημοκρατία δὲν θὰ ἐξελίσσετο εἰς πολιτικὸν δυναμικὸν παράγοντα (Koellreuter Grundriss σελ. 18). Κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ παρομοίωσιν τοῦ Manoilesco (Le siècle du corporatisme σελ. 66) ὅπως ἡ δημοκρατία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μᾶς παρέδωκε τὸν ἀμιγῆ της τύπον διότι ἡ συντήρησις τῶν πολιτῶν της ἦτο ἐξησφαλισμένη διὰ τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας, οὕτω καὶ ἡ δημοκρατία τῶν κρατῶν τῆς δύσεως εἶχε παρομοίαν οἰκονομικὴν βάσιν, δεδομένου ὅτι μὲ τὸ βιομηχανικὸν σύστημα κάθε εὐρωπαῖος εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του δέκα σκλάβους ἐκ τῶν ἄλλων χωρῶν τοῦ κόσμου ὧν ἡ ἐργασία ἀπετιμᾶτο ὅσον τοῦ ἑνὸς εὐρωπαίου.

(3) Τὸ κράτος δὲν εἶναι μόνον παρόν, ἀλλὰ καὶ παρελθὸν καὶ ἰδίως μέλλον. Ὑπερβαίνει τὰ στενὰ ὅρια τοῦ βίου τῶν ἀτόμων καὶ παρουσιάζει τὴν ἰδιαιτέραν συνείδησιν τοῦ ἔθνους (Mussolini, Der Faschismus, σελὶς 23). «Ἡ δημοκρατία ἀντιτίθεται εἰς τὴν ἱστορίαν ὅταν ἐμπιστεύεται εἰς τὴν θέλησιν μιᾶς ἐφημέρου γενεᾶς τὸ σύνολον τῶν παραδόσεων, τῶν ἰδεῶν, τῶν διαρκῶν συμφερόντων, ὅλων ἐκείνων τῶν ἀξιῶν ποῦ ἀποτελοῦν τὴν ἐθνικὴν κληρονομίαν (Marcel Prélot, L'empire fasciste, 1936, σελ. 202).

(4) Κατὰ τὸν Lavergne (Le gouvernement des démocraties modernes, 1933)

ἐθεωρήθη ὅτι ἀντιπροσωπεύει ἓν συμβατικὸν ψεῦδος καὶ ἐκλόνισε τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν λαῶν τοσοῦτο μᾶλλον καθόσον ἀντιστρατεύεται καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἔννοιαν τῆς δημοκρατίας, ἀφοῦ ἡ ἑκάστοτε μειοψηφία ὀφείλει νὰ ὑποκύπτῃ εἰς θέλησιν σχηματισθεῖσαν ἐναντίον τῆς ἰδικῆς της θελήσεως. Οἱ πολιτειολόγοι τοῦ φιλελευθέρου κράτους ὑποστηρίζουν δογματικῶς ὅτι ἡ κρατικὴ ἐξουσία ἀποτελεῖ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τοῦ λαοῦ. Τοῦτο ὅμως δὲν παύει νὰ ἀποτελῇ ἁπλῆν πολιτικὴν φενάκην ἰδίως μετὰ τὴν κατάπτωσιν τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἐν γένει τῆς ἰδέας τῆς ἀντιπροσωπείας ὀφειλομένης εἰς τὴν κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας καὶ τὴν διαίρεσιν τοῦ λαοῦ εἰς οἰκονομικὰς τάξεις καὶ ἐπαγγελματικὰς ὁμάδας. Ἡ κατάτμησις τοῦ λαοῦ εἰς κόμματα καὶ ἡ κατὰ τὰ ἄνω διαίρεσίς του εἰς τάξεις καὶ συμφέροντα ἐστέρει τὸ κράτος καὶ τοῦ ἀναγκαίου κύρους καὶ τὸ ἐξησθένιζεν εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν σκοπῶν του. Τῆς ἐκτελεστικῆς δὲ ἐξουσίας εὑρισκομένης εἰς σχέσιν ἐξαρτήσεως ἀπὸ κοινοβούλιον κατατετμημένον εἰς κόμματα, τὸ κῦρος καὶ ἡ δύναμις διαρκῶς κατέπιπτεν, ἣν κατάπτωσιν ὑπεβοήθη καὶ ἡ συνεχὴς ἀλλαγὴ τῶν κυβερνήσεων (1).

Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀτομικισμοῦ, ἐξ ἧς ὁ περιορισμὸς τοῦ κράτους εἰς τὸ ἐλάχιστον τῶν λειτουργιῶν, ἀφῆκεν ἀνεξάρτητον καὶ ἔξω τοῦ πλαισίου τοῦ κράτους δράσιν εἰς μέγαν ἀριθμὸν κοινωνικῶν ὁμάδων, ἐγκαταλελειμένων εἰς τὴν θέλησιν τῶν ἀτόμων, αἵτινες ἐδημιούργουν ἐννόμους τάξεις οὐ μόνον ἔξω τοῦ κράτους ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ ἐναντίον αὐτοῦ ἱσταμένας. Ἔλλειψις ὅθεν καὶ ἐκ τοῦ λόγου τούτου τοῦ κύρους τοῦ κράτους καὶ ζημία εἰς τὴν ἑνότητα αὐτοῦ (2). Ἡ ἐμφάνι-

---

«οἱ Γάλλοι καὶ ὄχι ἡ Γαλλία ἐκπροσωποῦνται ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὸ κοινοβούλιον».

(1) Κατὰ τοὺς J. Bryce, Les démocraties modernes, 1924, I, σελ. 15—16 καὶ II σελ. 587, καὶ Alf. Weber, Die Krise des modernen Staatsgedanken, 1925, σελ. 11 καὶ 21, ἡ κρίσις τῶν συγχρόνων κυβερνήσεων εἶναι προφανῶς βαθεῖα καὶ σοβαρὰ καὶ θὰ κατανικηθῇ διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ κυβερνητικοῦ κύρους.

(2) Κατὰ τὸν Bottai (τὸ φασιστικὸν κορπορατιβιστικὸν κράτος ἑλλ. μετ 1934 σελ. 9) ἡ κρίσις ἔχει τὰς ρίζας της εἰς τὴν ὑπερβολικὴν κυριαρχίαν τὴν ἐπιτρεπομένην εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἀτόμου ὅπερ θεωρεῖ τὴν οἰκονομίαν ὡς πρᾶγμα ἴδιον, ὀφείλεται ἑπομένως εἰς τὴν ἀπομάκρυσιν τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων ἀπὸ τῆς κρατικῆς συγκροτήσεως. Κατὰ τὸν ἴδιον (ἐν Ch. Benoist L' état Moussolinien) ἡ κρίσις τοῦ νεωτέρου κράτους δὲν θὰ ὑπερνικηθῇ ἄλλως εἰμὴ διὰ τῆς ἑνοποιήσεως, πολιτικῶς, ἠθικῶς καὶ οἰκονομικῶς τῆς κοινωνίας ἐν τῷ κράτει ἢ ἐὰν ἡ κοινωνία ὁλόκληρος γίνῃ κράτος.

σις τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων, ἐπιδιωκόντων οὐχὶ νὰ μετάσχουν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους, ἀλλὰ νὰ τὸ καταστρέψουν διὰ τῆς ὑποκαταστάσεώς του διὰ τῆς προλεταριακῆς κοινωνίας, ἐκλόνισαν ἔτι περισσότερον τὸ κῦρος αὐτοῦ καὶ τὸ προσέβαλον εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόστασίν του (1). Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς περὶ κράτους ὡς ἀναγκαίου κακοῦ καὶ ἁπλοῦ νυκτοφύλακος ἔχοντος μοναδικὴν ἀποστολὴν νὰ φυλάσσῃ τὰ ὅρια τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως, ὄντος ἐπομένως οὐδετέρου καὶ ἀχρωματίστου, κατέστη τοῦτο ἀνίκανον ν' ἀμβλύνῃ τὰς μεταξὺ τῶν ἀτόμων κοινωνικὰς διαφορὰς αἵτινες τὰ χωρίζουν εἰς πιέζοντας καὶ πιεζομένους. Ἐπεκράτει ὅθεν εἰς τὴν πάλην ταύτην τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου, ἰσχυρότερον δὲ ὑπῆρξε πάντοτε τὸ κεφάλαιον. Ἐθεωρήθη ὅθεν ἡ δημοκρατία ἀνίκανος νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης διὰ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ, ἀντιθέτως μάλιστα ἀπετέλεσεν αὕτη τὸ πρόσφορον πολίτευμα τῆς κυριαρχίας τοῦ κεφαλαίου (2).

Ἡ δημοκρατικὴ ἀρχὴ ἡ στηριζομένη ἐπὶ τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας μὴ δυνηθεῖσα νὰ ἐπιβάλῃ λόγῳ τῶν βαθειῶν ἰδεολογικῶν ἀντιθέσεων καὶ τῶν ποικίλων ἐν τῇ κοινωνίᾳ συμφερόντων ἓν κοινὸν ἰδεῶδες, ἀπεδείχθη ὄχι μόνον παράγων ἀκατάλληλος νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν πολιτικὴν ἑνότητα τοῦ λαοῦ ἀλλὰ προεκάλεσε καὶ ἕνα δυαδισμὸν μεταξὺ κράτους καὶ ἀτόμου ὅστις βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον καὶ ἀναλόγως χώρας καὶ ἐποχῆς ἐξειλίχθη εἰς μίαν παγίαν ἀντίθεσιν μεταξὺ κράτους ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀτόμων καὶ ὁμάδων ἀφ' ἑτέρου, ἐπενεγκὼν παγίαν ἀντίθεσιν λόγῳ τῆς ἑκάστοτε διαφόρου θελήσεως τοῦ λαοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διὰ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας διεξαγομένων ἐκλογῶν. Τοῦ κράτους καταστάντος ὑπηρέτου καὶ οὐχὶ ὁδηγοῦ τοῦ λαοῦ, ἐπιβολὴ κοινοῦ ἰδεώδους ἦτο ἀδύνατος. Ἐντεῦθεν ὁ ἀδυσώπητος ἀγὼν μεταξὺ τοῦ ἐθνικισμοῦ ἐπιδιώκοντος τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ διεθνοῦς χαρακτῆρος τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων καὶ τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐπιδιώκοντος ν' ἀνεγείρῃ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἐθνικοῦ κράτους τὴν διεθνῆ συνεργασίαν αὐτῶν (3). Ἐντεῦθεν καὶ ἡ βαθυτάτη ἀντίθεσις

---

(1) M. Prélot ἐνθ' ἀν. σελ. 143.

(2) Δικαίως ὁ Spengler (Preussentum u. Sozialismus σελ, 58) ὑποστηρίζει ὅτι ἡ δημοκρατία καὶ ἡ καθολικὴ ψηφοφορία εἶναι τὰ πρόσφορα ὄργανα τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ.

(3) Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ σοσιαλισμοῦ ὑπῆρξεν ἀμείωτος εἰς τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ὅπου ὁ ἐθνικισμὸς ἀπετέλεσε τὴν δεξιὰν καὶ ὁ σοσιαλισμὸς τὴν ἀριστερὰν (G. Valois Le fascisme 1927 σελ. 25),

μεταξὺ τῆς ἐθνικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς σκέψεως (1). Προσπάθειαι πρὸς συνεργασίαν τῶν κομμάτων καὶ σχηματισμὸν κυβερνήσεων συνασπισμοῦ κατέστησαν τὴν ἀναρχίαν χρονίαν ἐν τῷ κράτει.

Ἡ ἀρχὴ τέλος τῆς ἰσότητος τῶν πολιτῶν ἐρχομένη εἰς ὀξυτάτην ἀντίθεσιν μὲ τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀνισότητα τῶν ἀνθρώπων, οὖσα ἐπομένως φύσεως πολιτικῆς καὶ οὐχὶ κοινωνικῆς, κατεδείχθη ὡς ἓν νομικὸν πλάσμα, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι αἱ κοινωνικαὶ πραγματικότητες εἶναι πολὺ ἰσχυρότεραι τῶν νομικῶν τύπων. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἄλλως τε παραγνωρίζει τὴν ἱεραρχίαν τῶν ἀξιῶν καὶ ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν ὀργάνων τῶν ἀσκούντων λειτούργημα ἅτινα οὐδέποτε δύνανται νὰ εἶναι ἴσης ἀξίας.

Ὁ φασισμὸς ἐγεννήθη ὡς ἀντίδρασις κατὰ τῆς φιλελευθέρας δημοκρατίας, ὡς πολέμιος τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ κομμουνισμοῦ ἀλλὰ καὶ ὡς ἀληθὴς ἐπανάστασις διὰ τῆς δημιουργίας νέων πολιτειακῶν τύπων καὶ τῆς ἐπιβολῆς νέων ἰδεωδῶν. Ἑκάστην τῶν τριῶν ὡς ἄνω ἐμφανίσεων τοῦ φασισμοῦ θέλομεν ἐξετάσει ἐν ταῖς ἑπομέναις παραγράφοις.

§ 3. Ὁ φασισμὸς ὡς ἀντίδρασις κατὰ τοῦ φιλελευθερισμοῦ

α') Αἱ ἰδέαι του περὶ Κράτους καὶ ἀτόμου. Ἡ πρώτη θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ φασισμοῦ, ἀντιδημοκρατικὴ καὶ ἀντιφιλελευθέρα, εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τοῦ κράτους ἔναντι τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων. Τὰ πρωτεῖα ἀνήκουν τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ κράτος καὶ ὄχι εἰς τὸν λαόν (2). Τὸ κράτος δὲν εἶναι πλέον ὄργανον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀτόμου, οὔτε τὸ τελευταῖον τοῦτο ὁ μοναδικὸς σκοπὸς

---

(1) Κατὰ τὸν G. Mehlis (Der Staat Mussolinis 1929) ἐνῷ ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως ἡ ἐθνικὴ ἰδέα ὅλο καὶ κερδίζει ἔδαφος, ἀπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως διεκρίθη ἰσχυρότερον τὸ κοινωνικὸν κίνημα καὶ ἐπολέμησε τὸ στενόκαρδον τῆς ἐθνικῆς σκέψεως. Κάθε δημιουργὸς κράτους καὶ μεταρρυθμιστὴς πολιτικὸς ἵσταται πρὸ τοῦ δυσκόλου προβλήματος νὰ συμφιλιώσῃ τὴν ἐθνικὴν μὲ τὴν κοινωνικὴν σκέψιν δεδομένου ὅτι ἀμφότεραι εἶναι θεμελιώδους ἀξίας διὰ τὸν κρατικὸν βίον.

(2) Ἑορταζομένης κατὰ τὸ 1932 τῆς δεκαετηρίδος τοῦ φασισμοῦ, ὡς ἐξῆς διετύπωσεν ὁ Μουσολίνι τὴν ἀρχὴν ταύτην: «Διὰ τὸν φασισμὸν τὸ κράτος εἶναί τι τὸ ἀπόλυτον, ἔναντι τοῦ ὁποίου ὁμάδες καὶ ἄτομα εἶναί τι τὸ σχετικόν. Τὸ φασιστικὸν κράτος ἔχει τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ συνείδησιν ὑπάρξεως, τὴν ἰδίαν του θέλησιν» (ἐν E. Rosen, Der Faschismus u. seine Staatsidee, 1933, σελ. 89).

τοῦ κράτους, ἀλλὰ στοιχεῖον καὶ μέσον πραγματοποιήσεως τοῦ σκοποῦ τοῦ τελευταίου. Τὸ κράτος ἀντιπροσωπεύει τοῦ λοιποῦ προσωπικότητα διακεκριμένην ἀπὸ τὰ ἄτομα ποῦ τὸ ἀποτελοῦν καὶ ἐπιδιώκει σκοποὺς διαφόρους ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῶν κατ' ἰδίαν ἀτόμων. Τὸ κράτος δὲν δύναται ἐπίσης νὰ θεωρηθῇ ἀποτελοῦν ἁπλοῦν μηχάνημα (Staatsapparat) καθ' ἃ ὑποστηρίζεται ὑπό τινων ἐκ τῶν νεωτέρων Γερμανῶν δημοσιολόγων (1). Τόσον κατὰ τὴν περίοδον τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας ὅσον καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας τὸ κράτος ἐνοεῖτο, μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἐννοίας τοῦ σωματείου, ὡς νομικὸν πρόσωπον. Ἡ ἔννοια τοῦ κράτους ὡς νομικοῦ προσώπου ἀπετέλει τὰς βάσεις καὶ τὰ θεμέλια τοῦ δημοσίου δικαίου (2). Εἰς τὴν πρὸ αὐτῶν περίοδον τῆς ἀπολύτου μοναρχίας τὸ κράτος ἀπετέλει μηχάνημα ὑπηρετοῦν τὸν ἡγεμόνα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ κυριαρχία ἠσκεῖτο ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος διὰ τοῦ κρατικοῦ μηχανήματος (3). Ἀφ' ἧς ὅμως μὲ τὸν καιρὸν εἰς τὴν θέσιν τοῦ κυρι-

---

(1) Ὁ R. Höhn (Die Wandlung im Staatsrechtlichen Denken 1934 σελ. 35) ὑποστηρίζει ὅτι «τὸ κράτος δὲν εἶναι πλέον νομικὸν πρόσωπον, ἀλλὰ μηχάνημα ὑπηρεσιῶν καὶ ὑπαλλήλων. Τὸ μηχάνημα τοῦτο δὲν ὁδηγεῖται ἀλλὰ διατάσσεται καὶ ὑπακούει» καὶ περαιτέρω ἐν σελ. 36 «ὅταν ὡς θεμέλιον τῆς δημοσίας ζωῆς τίθεται τὸ κίνημα καὶ ἡ λαϊκὴ κοινότης (Volksgemeinschaft) τότε τὸ κράτος παύει νὰ παίζῃ ρόλον νομικοῦ προσώπου ὑπὸ τύπον ἱδρύματος ἢ σωματείου καὶ λαμβάνει πάλιν τὸν χαρακτῆρα μηχανήματος μὴ ὑπηρετοῦντος ὅμως τὸν μονάρχην ἀλλὰ τὸν λαὸν ἐνσωματούμενον εἰς λαϊκὴν κοινότητα». Πρβλ. τοῦ ἰδίου Vom Wesen der Gemeinschaft 1934 σελ. 24 «Τὸ κράτος δὲν ἀπέβαλεν ἀκόμη τὸν χαρακτῆρα τοῦ μηχανήματος». Πρβλ. καὶ Koellreuter (Verfassungsrecht 1938 σελ. 157) ἀποκρούοντα τὸν Höhn ὅστις βλέπει καὶ σήμερον εἰς τὸ κράτος ἓν μηχάνημα. Τελευταῖον—συνεχίζει ὁ Koellreuter—μετέβαλεν ὁ Höhn ἄποψιν ὑποστηρίζων ὅτι τὸ κράτος δὲν εἶναι νεκρὸν μηχάνημα, ἢ ἁπλοῦς μηχανισμός.

(2) Πρβλ. G. Jellinek (Allg. Staatslehre 1920 σελ. 181 καὶ τοῦ ἰδίου Gesetz u. Verordnung 1887 σελ. 195). P. Laband (Das Staatsrecht des deutschen Reiches δ' ἔκδ. 1911—14 τόμ. 1 σελ. 56 ἑπ.) Ν. Ν. Σαριπόλου (Περὶ Πολιτείας καὶ τῶν στοιχείων αὐτῆς ἐν γένει 1921 σελ. 15 ἑπ.). Α. Σβώλου (Συνταγματικὸν Δίκαιον Α. σελ. 180 ἑπ.) ἔνθα ἀναλύονται καὶ αἱ ἀντίθετοι θεωρίαι ἰδίᾳ ἡ τοῦ Duguit καθ' ἣν τὸ κράτος εἶναι ἁπλοῦν πραγματικὸν γεγονὸς διακρινομένων προσώπων ἐπιβαλλόντων τὴν θέλησίν των καὶ ἐξουσιαζομένων τοιούτων.

(3) Εἰς τὴν Γαλλίαν Λουδοβῖκος ὁ 14ος ἐνσωματώσας κοινοβούλιον, ἐκκλησίαν καὶ εὐγενεῖς ἐντὸς τοῦ κρατικοῦ μηχανήματος ὑπεστήριζεν ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ κράτους μὲ τὸ ἰδικόν του ἦτο ἓν καὶ τὸ αὐτό. Εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ (Grosser Kurfürst) κατὰ τὸν ἀγῶνα του ἐναντίον

ἄρχου ἡγεμόνος εἰσῆλθε τὸ κυρίαρχον κράτος, ἡ κυριαρχία ἀπὸ τοῦ πρώτου μετεφέρθη εἰς τὸ δεύτερον. Τὸ κράτος ἀπετέλεσε πρόσωπον ἐπιδιώξεως ἀνωτέρων σκοπῶν, αὐτοτελὲς καὶ ἰδίας φύσεως, καταλῆξαν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν νομικῆς προσωπικότητος ἧς ὁ ἡγεμὼν κατέστη ὄργανον (1). Διὰ τῶν θεωριῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐδιδάχθη ὅτι ἡ κυριαρχία μετετέθη ἀπὸ τοῦ κράτους εἰς τὸν λαὸν ὅστις ἦτο ὁ μόνος κυρίαρχος. Ἡ διδασκαλία ὅμως αὕτη κατεπολεμήθη ὑπὸ τῆς γερμανικῆς ἐπιστήμης τοῦ δημοσίου δικαίου ἐμμενούσης εἰς τὴν παλαιὰν θεωρίαν ὅτι τὸ κράτος ἦτο τὸ μόνον κυρίαρχον, ὁ λαὸς δὲ ὑπὸ στενὴν ἔννοιαν (ἐκλογικὸν σῶμα), ἡ Βουλή, ὁ Βασιλεὺς κλπ. τὰ ἄμεσα ὄργανα τῆς νομικῆς του προσωπικότητος (2). Αἱ θεωρίαι αὗται τῆς γερμανικῆς ἐπιστήμης ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῶν περὶ κράτους ἰδεῶν τοῦ φασισμοῦ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρέπεται ὅτι τὸ ἄτομον ἀποτελεῖ ἁπλῶς μίαν ἀξίαν τεθειμένην ἐν τῷ πλαισίῳ ἑνὸς συνόλου, μιᾶς κοινωνίας, ἥτις τελικῶς εὗρε τὴν ἔκφρασίν της καὶ τὴν ὀργάνωσίν της εἰς τὸν τύπον τοῦ κράτους. Ἡ θέσις ἑπομένως τοῦ ἀτόμου σχετίζεται μὲ τὸ σύνολον τοῦτο καὶ τελικῶς μὲ τὸ κράτος (3), οὗτινος τὸ ἄτομον ἀποτελεῖ ἁπλοῦν ὄργανον ἐκπληροῦν ἐκ τῶν προτέρων προσδιωρισμένας λειτουργίας (4). Συνεπὴς ὁ φασισμὸς πρὸς τὴν ἄνω ἀρχὴν ἀντιτίθεται εἰς τὴν δημοκρατικὴν θεωρίαν τῆς ἐθνικῆς ἢ λαϊκῆς κυριαρχίας, ἀφοῦ τὸ ἔθνος ἢ ὁ λαὸς ἐν τῇ ἀνοργάνῳ ἑνότητί του εἶναι ἐστερημένα νομικῆς ἐννοίας καὶ ἀποκαθιστᾷ τὴν κυριαρχίαν τοῦ κράτους. Πολλῷ μᾶλλον δὲν ἀναγνωρίζει ὁ φασισμὸς κυριαρχίαν εἰς τὸ διὰ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας ἐκλεγόμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ κοινοβούλιον ὅπερ δὲν τὸ θεωρεῖ ἄλλωστε ὡς ἐκπρόσωπον τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ συμφερόντων,

---

τῶν τάξεων ἐθεώρει τὸ κράτος ὡς ἴδιον ἑαυτοῦ μηχάνημα. Οἱ ὑπάλληλοι ἐθεωροῦντο ὑπηρέται τοῦ ἡγεμόνος καὶ ὄχι τοῦ κράτους.

(1) Κατὰ τὸν R. Höhn (Die Wandlung κλπ. σελ. 28) ἡ ἐξέλιξις αὕτη συντελεῖται ἐπὶ Μεγάλου Φρειδερίκου ὅστις πρῶτος ἠσθάνθη τὸ μεγαλεῖον τοῦ κράτους καὶ ἀνεγνώρισεν ἑαυτὸν ὡς τὸν πρῶτον ὑπηρέτην αὐτοῦ.

(2) Ν. Ν. Σαριπόλου Ἑλληνικὸν Συνταγματικὸν Δίκαιον Α' σελ. 62 ἑπ. G. Jellinek Allg. Staatslehre σελ. 552 ἑπ.

(3) Ἡ ἰταλικὴ ἐπιστήμη τοῦ δημοσίου δικαίου ἐνέμεινεν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ λαοῦ ὡς στοιχείου τοῦ κράτους, ἄνευ ἄλλης νομικῆς προσωπικότητος (Lo Verde, Die Lehre vom Staat im neuen Italien 1934 σελ. 65 καὶ 77).

(4) Κατὰ τὸν Michel Bianchi (La représentation politique dans l'état fasciste σελ. 47) «τὸ κράτος δὲν εἶναι ὄργανον πρὸς συντήρησιν τοῦ ἀτόμου, ἀλλ' ἀντιθέτως τὰ ἄτομα καθίστανται μέσον καὶ ὄργανον τῆς ζωῆς τοῦ κράτους».

τὴν δέ ἐκλογικὴν διαδικασίαν ὡς πολιτικὸν τέχνασμα ἐνδιαφέρον οὐχὶ τὸ σύνολον τῆς κοινωνίας, ἀλλ' ἕν κόμμα ἢ μίαν τάξιν. Ἀντιτίθεται περαιτέρω ὁ φασισμὸς εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς γενικῆς θελήσεως ὑπὸ τῆς πλειοψηφίας τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος, ἑκάστοτε ἀσταθοῦς καὶ μεταβαλλομένης ἀναλόγως τῶν μεταστροφῶν τῆς κοινῆς γνώμης. Ἀφοῦ τὸ ἔθνος δὲν εἶναι ἄθροισμα ἀτόμων, ἀλλ' ἀπέραντος ἄλυσις γενεῶν καὶ τὸ σύνολον ὅλων τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων τοῦ λαοῦ, ὁ σχηματισμὸς τῆς γενικῆς θελήσεως διὰ τῆς πλειοψηφίας μιᾶς ἐφημέρου γενεᾶς κρίνεται ἀπαράδεκτος καὶ ἡ ἐκλογικὴ διαδικασία τεχνητὴ καὶ κσθαρῶς συμβατική. Μόνον μία ἐκλεκτὴ μειοψηφία ἀποτελοῦσα τὴν ἰθύνουσαν τάξιν (élite) δύναται νὰ ἐκφράσῃ τὴν γενικὴν θέλησιν τοῦ ἔθνους, μόνον οἱ ὀλίγοι οἱ ἐκ φύσεως ἀρχηγοὶ δύνανται ν' ἀποτελέσουν τὴν συνισταμένην τοῦ γενικοῦ καλοῦ (1). Περὶ τῆς φύσεως ὅμως τῆς Ἀρχηγίας, τοῦ τρόπου τῆς ἀναδείξεώς της καὶ τῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῷ Κράτει ἀποστολῆς της πρβλ. κατωτέρω § 5γ.

β'.) Ἀποτελεῖ κράτος ὁλοκληρωτικόν. Ἀντὶ τοῦ ἀχρωματίστου, οὐδετέρου κράτους τῆς φιλελευθέρας δημοκρατίας, μὴ ἔχοντος οὐδὲ δυναμένου νὰ ἐπιβάλῃ ἓν κοινὸν ἰδεῶδες, τὸ φασιστικὸν περιέλαβεν εἰς ἀδιάσπαστον σύνδεσμον ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς ἐθνικὰς δυνάμεις, ἀντικατέστησε τὴν δυαδικὴν σκέψιν κράτους καὶ ἀτόμου δι' ἑνὸς κρατικοῦ μονισμοῦ καὶ ἠδυνήθη οὕτως οὐ μόνον νὰ ἐπιβάλῃ τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ ἰδεῶδες ἔναντι ὅλων, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν ὕπαρξιν καὶ προπαγάνδισιν ἄλλου ἀντιθέτου ὡς μὴ ὀρθοῦ καὶ ὡς μὴ δικαίου. Κατέστησε τὴν οἰκονομίαν ὑποτεταγμένον εἰς τὸ κράτος παράγοντα καὶ ἐθεώρησε τὴν παραγωγήν, τὴν ἀνταλλαγὴν καὶ τὴν κατανάλωσιν τῶν ἀγαθῶν ὡς ὑπόθεσιν ἐθνικοῦ ἐνδιαφέροντος (2). Αἱ ἐξουσίαι καὶ ἁρμοδιότητες τοῦ κράτους ἐπεξετάθησαν εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν τῆς κοινωνικῆς δράσεως, οἰκονομικήν, πνευματικήν,

---

(1) Κατὰ τὸν E. Eschmann (Der faschistische Staat in Italien 1930 σελ. 21 καὶ 22) «εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνισότητα τῶν ἀνθρώπων, ἡ πολιτικὴ ἰσότης ἀπετέλει πλάσμα. Αἱ ἐπιζήμιοι συνέπειαι τῆς οἰκονομικῆς ἀνισότητος θὰ ἐξισοῦντο μὲ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ τῆς πολιτικῆς ἀνισότητος, δι' ἧς θὰ ἐπετρέπετο εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς νὰ ἐνδιαφέρωνται διὰ τὸ σύνολον».

(2) «Ὁλόκληρος ἡ παραγωγὴ συνιστᾷ ἀδιαίρετον ἑνότητα. Οἱ σκοποὶ τῆς παραγωγῆς εἶναι ἐνιαῖοι καὶ ἐπιδιώκουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς ἰσχύος». (ἄρθρ. II τοῦ χάρτου τῆς Ἐργασίας.)

ἐκπολιτιστικήν, καὶ περιέλαβον ὅλους τοὺς κύκλους τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ μὴ σταματῶσαι πρὸ κανενὸς ἀνθρωπίνου βιωτικοῦ πεδίου. Δὲν περιορίζονται εἰς ἕνα μόνον τομέα τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος, ἀλλ' εἰσχωροῦν παντοῦ καὶ περιλαμβάνουν τὰ πάντα (1). Ἕνεκα τῶν ἄνω ἰδιοτήτων του τὸ φασιστικὸν κράτος προσλαμβάνει καὶ τὴν ἰδιότητα τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ κράτους (2).

γ'. Συνιστᾶ κράτος λαϊκόν. Καίτοι ὁ φασισμὸς δὲν δέχεται κατὰ τὰ ἀνωτέρω τὴν δημοκρατικὴν ἀρχὴν τῆς πλειοψηφίας, οὔτε ἀπονέμει τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὸν λαόν, οὔτε ἀναγνωρίζει ὅτι εἰς τὸν λαὸν ἀνήκει ἡ κυριαρχία, ἐν τούτοις οὐ μόνον δὲν ἀρνεῖται ὅτι ὁ λαὸς ἀποτελεῖ τὸ μέσον τῆς πραγματοποιήσεως τῶν εἰς τὸ κράτος ἐνσωματωθέντων σκοπῶν τοῦ ἔθνους καὶ τὸ ἀπαραίτητον συστατικὸν στοιχεῖον τοῦ κράτους καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀντιλήψεώς του ταύτης ὀργανώνει μεθοδικῶς τὴν ἐνσυνείδητον καὶ διαρκῆ μετοχὴν τῶν μαζῶν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ κράτους, ἐν ᾗ ἀναπτύσσουν αὗται σπουδαίαν δράσιν, ἀλλὰ προσπαθεῖ καὶ νὰ μεταδώσῃ διὰ παντὸς τρόπου εἰς τὸν λαὸν τὴν συνείδησιν τῆς τόσον ἀνωτέρας ἀποστολῆς του. Λόγῳ τῆς τοιαύτης ἔναντι τοῦ λαοῦ θέσεως τοῦ φασιστικοῦ κράτους, τοῦτο δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ οὔτε ὡς ἀπολυταρχικὸν οὔτε ὡς δικτατορία (3).

---

(1) Κατὰ τὴν ὡραίαν εἰκόνα τοῦ **M. Prèlot** (ἔνθ' ἀν. σελ. 114) «τὸ κράτος δὲν εἶναι μόνον ὁ ἐλεγκτὴς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἀλλ' ὁ μοναδικὸς ἐμψυχωτής της. Διευθύνει τὴν ἐργασίαν, ἀλλ' ἐνδιαφέρεται καὶ διὰ τὴν μετὰ τὴν ἐργασίαν ζωὴν τῶν ἐργατῶν. Ὁδηγεῖ τὰ παιδιὰ εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ τοὺς νεονύμφους εἰς τὸ γαμήλιον ταξεῖδι των. Εἶναι τὸ «κράτος πρόνοια» τῶν οἰκονομολόγων».

(2) **E. Huber** (Verfassung 1937 σελ. 61). Πρβλ. καὶ **Carl Schmitt** (Der Hüter der Verfassung 1931 σελ. 78). Κατὰ τὸν **G. Daskalakis** (Der Begriff des autarchischen Staates ἐν Deutsche Rechtswissenschaft τομ. 3 σελ. 77 σημ. 3) στοιχεῖα τῆς ἐννοίας τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ κράτους (Totale Staat) εἶναι ἀνώτερος σκοπὸς πρὸς ὃν κατευθύνεται τὸ σύνολον τῆς δράσεως τοῦ κράτους, ἐξαιρετικὴ καὶ δι' ὅλων τῶν δυνάμεων καταβαλλομένη προσπάθεια πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου, ἀπεριόριστος συνεργασία ἑνὸς ὁλοκληρωτικοῦ λαοῦ. Κατὰ τὸν **G. Leibholz** (Die Auflösung der liberalen Demokratie u. das autoritäre Staatsbild. 1933 σελ. 69) τὸ ὁλοκληρωτικὸν κράτος δὲν ἀναγνωρίζει αὐτονομίαν οὔτε ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ πεδίου, ἀποκλείει τὴν κατάταξιν τῶν ἀτόμων εἰς ἐκτὸς τοῦ κράτους ὑπερατομικιστικὰς κοινότητας καὶ ἐπιδιώκει νὰ ὑψώσῃ εἰς ἀνωτέραν κρατικὴν ἑνότητα τὴν πρὸς τὸ κράτος ἐχθρικῶς ἱσταμένην κοινωνίαν.

(3) «Κράτος στηριζόμενον ἐπὶ ἑκατομμυρίων ἀτόμων ἄτινα τὸ ἀναγνωρίζουν, τὸ ἐννοοῦν καὶ τὸ ὑπηρετοῦν, οὔτε εἶναι κράτος τυραννικὸν τοῦ με-

Εἰς τὰ ἀπολυταρχικὰ κράτη ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἠσκεῖτο ὑπὸ μιᾶς προνομιούχου τάξεως πρὸς ὄφελός της, μὲ πατριωτισμὸν ἐγωϊστικὸν καὶ μὲ φροντίδα διαφυλάξεως τῶν προνομίων της. Αἱ μᾶζαι ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὴν μετοχὴν εἰς τὴν δημοσίαν ζωὴν καὶ ὤφειλον τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς τοὺς κυρίους των. Ἡ δικτατορία ἀφ' ἑτέρου ἀποτελεῖ παροδικὴν ἐκδήλωσιν ἐν περιπτώσει κινδύνου ἢ ἀνάγκης τῆς χώρας καὶ ἐκλείπει εὐθὺς ὡς ἡ κρίσις ἡ ὑπαγορεύσασα αὐτὴν παρέλθη. Σημαίνει δύναμιν μὴ ἐμποδιζομένην ἀπὸ κανόνα τινά, οὔτε περιοριζομένην ἀπὸ νόμους ἀλλ' ἁπλῶς στηριζομένην εἰς τὴν βίαν. Ἀσκεῖται δὲ δι' αὐτῆς κατὰ κανόνα ἐκμετάλλευσις τοῦ κοινοῦ καλοῦ πρὸς ἱκανοποίησιν ἀτομικῶν συμφερόντων καὶ φιλοδοξιῶν (1). Ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἄνω καθεστῶτα ὁ φασισμὸς ἀκολουθῶν τὴν ἀρχὴν «ὅλα ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ διὰ τὸν λαὸν» ἀνέπτυξε κοινωνικὴν πολιτικὴν τοιαύτης εὐρύτητος καὶ ἐπεδίωξε τόσον ἐντόνως τὴν βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν μαζῶν ὥστε δικαίως νὰ θεωρῆται τὸ φασιστικὸν κράτος ὡς λαϊκὸν κράτος (2). Μὴ ἔχον τὴν εὐχέρειαν νὰ νομιμοποιῆται ἐν τῇ κατοχῇ τῆς ἐξουσίας, ὡς τὸ δημοκρατικόν, διὰ τῆς ἀπαρριθμήσεως τῶν ψήφων τοῦ λαοῦ ἢ τῆς καταμετρήσεως τῶν ἑδρῶν τοῦ κοινοβουλίου, ἐπιδιώκει τὴν νομιμοποίησίν του διὰ μιᾶς κοινῆς ἀναγνωρίσεως, ὅτι ἐργάζεται διὰ τὸ γενικὸν ἀγα-

---

σαίωνος. οὔτε ἔχει τι τὸ κοινὸν μὲ τὸ πρὸ ἢ μετὰ τὸ 1789 ἀπολυταρχικὸν τοιοῦτο» (Mussolini Der Faschismus σελ. 25).

(1) M. Dendias Le renforcement des pouvoirs du chef de l'état dans la démocratie parlementaire 1932 σελ. 115. Κατὰ τὸν E. Huber (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 103—104) εἰς τὸ ἀπολυταρχικὸν κράτος ὁ λαὸς εἶναι ἀντικείμενον ἁπλῶς τῆς κρατικῆς προνοίας καὶ δὲν συνιστᾷ τὸ περιεχόμενον τοῦ κράτους, ἡ δὲ δικτατορία εἶναι μορφὴ πολιτικῆς ἐκδηλώσεως παρουσιασθεῖσα εἰς ὅλους τοὺς κρατικοὺς τύπους ὁσάκις εἰς χρόνους ἀνάγκης καὶ κινδύνου τὸ σύνολον τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ἐκδηλοῖ προσωρινῶς τὴν ἐμπιστοσύνην του εἰς ἕνα ἄνθρωπον. Κατὰ τὸν G. Bortolotto (Massen und Führer in der faschistischen Lehre 1934 σελ. 23)· «ὁ φασισμὸς δὲν εἶναι δικτατορία ὡς μὴ ἀποτελῶν παροδικὸν μέσον πρὸς κατανίκησιν κρίσεως ἀλλὰ δημιουργῶν νέαν πολιτικὴν τάξιν καὶ νέαν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν. Εἰς τὴν δικτατορίαν ὅλαι αἱ εὐγενεῖς φιλοδοξίαι θνήσκουν καὶ ἀφίνεται ὁ πολίτης εἰς τὴν λατρείαν τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος, ἐνῶ ὁ φασισμὸς εὐνοεῖ τὴν διανοητικὴν ἀνωτερότητα».

(2) Ἀντιθέτως ὁ E. Becker (Diktatur und Führung 1935 σελ. 5—6) θεωρεῖ τὸ φασιστικὸν κράτος ὡς δικτατορίαν. Ἐὰν ὁ αὐταρχικὸς χαρακτὴρ του εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ λαοῦ δὲν θὰ ἀπετέλει δικτατορίαν. Ἐξ ἑνὸς λόγου ὅμως τοῦ Μουσολίνι εἰπόντος ὅτι «καὶ ἂν λείψῃ ἡ συγκατάθεσις τοῦ λαοῦ, ὑπάρχει πάντοτε ἡ ἐξουσία», ἐξάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι στηρίζεται ἐπὶ μόνης τῆς ἐξουσίας. Καὶ ὁ Α. Σβῶλος (Τὸ νέον Σύνταγμα κλπ. σελ. 195 ἐπ.) δέχεται τὸν φασισμὸν ὡς δικτατορίαν.

θὸν καὶ τὸ κοινὸν συμφέρον. Ἐντεῦθεν ἡ τόσον ἔντονος κοινωνικὴ πολιτικὴ ἣν τὰ καθεστῶτα τῶν νέων κυριάρχων κρατῶν ἀσκοῦν, ἐπιδιώκοντα διὰ τοῦ τρόπου τούτου νὰ κερδίσουν τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς λαϊκῆς μάζης.

δ΄. Δημιουργεῖ Κράτος δυναμικόν. Ὁ φασισμὸς εὐθὺς ὡς κατέλαβε τὴν ἐξουσίαν ἀπέβλεψεν εἰς μίαν ἰσχυράν, παντοδύναμον ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν- Ἀντιθέτως πρὸς τὸ κοινοβουλευτικὸν κράτος ἐξαρτῶν τὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κοινοβουλίου καὶ στεροῦν αὐτὴν πάσης σχεδὸν νομοθετικῆς δικαιοδοσίας, ὁ φασισμὸς οὐ μόνον κατέστησε τὴν κυβέρνησιν αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον δύναμιν, ἀλλ' ἀνέθηκεν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ἄσκησιν τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Διὰ τῆς ἐξασθενήσεως δὲ ἣν ἐπέφερεν εἰς τὸ κοινοβούλιον, ὅπερ κατέστησε δευτερεύουσαν ἐξουσίαν ἐν τῷ κράτει, διὰ τῆς διαλύσεως τῶν κομμάτων, ἅτινα διὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ των ἔφθειρον τὸ κῦρος τοῦ κράτους, διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἑνιαίου φασιστικοῦ κόμματος, ὅπερ ἀποκατέστησε τὴν πολιτικὴν ἑνότητα καὶ πειθαρχίαν, οὐ μόνον προσεκτήσατο κρατικὸν κῦρος μοναδικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν κρατῶν, ἀλλ' ἤντλησε καὶ κρατικὴν δύναμιν ἀπεριόριστον καὶ ἐπορίσθη καὶ σεβασμὸν τῆς δυνάμεως ταύτης τόσον μέγαν, ὥστε κατέστησε τὴν θέλησίν του ἰσχυρὰν καὶ ἀπροσμάχητον. Ἐντεῦθεν τὸ φασιστικὸν κράτος κατατάσσεται μεταξὺ τῶν δυναμικῶν κρατῶν, ὄχι ὑπὸ τὴν στενὴν ἔννοιαν τῆς ἀντιθέσεως τοῦ δυναμικοῦ κράτους πρὸς τὸ κράτος δικαίου, ἀλλ' ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν ἔννοιαν τοῦ δυναμικοῦ κράτους ὄντος τ.ἔ. εἰς θέσιν νὰ ἐκδηλώνῃ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν καὶ ἄνευ ἐμποδίων τὴν κρατικὴν δύναμιν πρὸς πραγματοποίησιν τῶν ὑψηλῶν του σκοπῶν (1).

---

(1) Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ δυναμικοῦ κράτους (Machtstaat) καὶ τῆς ἀντιθέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ κράτος δικαίου (Rechtstaat) πρβλ. R. Darmstaedter (Die Grenzen der Wirksamkeit des Rechtstaates 1930 σελ. 129 καὶ 201) καὶ R. Thoma «Der Staat» (ἐν Handwörterbuch der Staatswissenschaften von Elster, Weber, Wieser 1926 Bd. 7 σελ. 756 ἐπ.) Κατὰ τὸν N. Glungler (Volk u. Staat 1936 σελ. 70 καὶ 71) «δυναμικὸν εἶναι τὸ κράτος οὗτινος μοναδικὸς ἢ ὑπερέχων σκοπὸς εἶναι ἡ διατήρησις καὶ ἐκδήλωσις δυνάμεως. Ἡ δύναμις ὅμως, κατὰ τὴν νέαν θεμελιώδη ἀντίληψιν τοῦ κράτους, ὑπηρετεῖ τὸν λαὸν καὶ δὲν ὑπηρετεῖ ὁ λαὸς τὴν δύναμιν». Τὴν διαφορὰν μεταξὺ αὐθεντίας, κύρους (Auctoritas) καὶ δυνάμεως (Potestas) πρβλ ἐν Carl Schmitt (Verfassungslehre σελ. 75 σημ. 1.

ε'. Ἀτομικὰ δικαιώματα καὶ κοινωνικὴ πειθαρχία. Τὰς ἀρχὰς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος, καὶ τὴν διδασκαλίαν περὶ τῶν θεμελιωδῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ φιλελευθέρα δημοκρατία, ἀντικατέστησεν ὁ φασισμὸς διὰ τῆς πειθαρχίας, τῆς ἱεραρχίας, τῆς δικαιοσύνης, τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ πολίτου καὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ κράτους. Ἡ ἱεραρχία εἶναι συνέπεια τῆς ὀργανικῆς θέσεως τοῦ ἀτόμου ἐκπληροῦντος λειτούργημα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ κράτους. Δι' αὐτῆς αἱ ἐνέργειαι τῶν διαφόρων ὀργάνων τίθενται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μιᾶς ἀνωτέρας ἐξουσίας ἀφ' ἧς ἐξαρτῶνται. Οὕτω διὰ τῆς ἱεραρχίας τὰ κατὰ μέρος συμφέροντα ὑποτάσσονται εἰς τὸ γενικὸν συμφέρον ἐπερχομένης οὕτως ὀρθῆς μεταξὺ τούτων σχέσεως καὶ διαρκοῦς ἰσότητος. Διὰ τῆς ἱεραρχίας τῶν ὀργάνων καθίσταται δυνατὴ καὶ ἡ ἑτέρα ἀρχή, τῆς ὀργανώσεως, ἡ ὁποία ἀντικαθιστᾷ τὸ ἀτομικὸν συμφέρον τοῦ φιλελευθέρου κράτους. Μόνον διὰ τῆς ὀργανώσεως ἐπιτυγχάνεται ἡ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἑνότης τοῦ ἔθνους(1), Ἀντὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν κομμάτων καὶ τῆς πάλης τῶν τάξεων, τὸ φασιστικὸν κράτος ὠργάνωσε πολιτικῶς μὲν τὸ ἔθνος διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ ἑνιαίου κόμματος, κοινωνικῶς δὲ καὶ οἰκονομικῶς διὰ τοῦ συντεχνιακοῦ συστήματος. Ἀλλ' ἡ ὀργάνωσις δὲν ἀνέχεται τὴν ὑπερβολικὴν ἐλευθερίαν, ἀντιθέτως μάλιστα εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τὴν παραβιάζῃ διαρκῶς (2). Ἐντεῦθεν ὁ φασισμὸς εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας τῆς φιλελευθέρας δημοκρατίας τοποθετεῖ τὴν κοινωνικὴν καὶ ἀτομικὴν πειθαρχίαν. Διὰ τῆς πειθαρχίας ἐξ ἄλλου καθορίζονται διὰ διατάξεων καὶ ἀπαγορεύσεων τὰ ὅρια τῶν δικαιωμάτων ἀλλὰ καὶ τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ἀτόμου (3). Ἐφόσον τὸ

---

(1) Κατὰ τὸν Ot. Spann (Hauptpunkte der Universalistischen Staatsauffassung) «εἰς τὴν σφαῖραν τῆς οἰκονομίας ἡ ἑνότης ὀφείλει ν' ἀσφαλίζηται διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῆς ὀργανώσεως».

(2) Ὁ Dostoyewsky ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶναι μόνον διὰ τοὺς σπανίους καὶ ἐκλεκτοὺς ἀνθρώπους οἵτινες ὑπακούουν ἑκουσίως εἰς τοὺς νόμους. Δι' αὐτοὺς ὑφίσταται ἐσωτερικὸς δεσμὸς ἐκπορευόμενος ἀπὸ τὴν ἠθικὴν συνείδησιν (Mehlis ἔνθ' ἀν. σελ. 163).

(3) Ὁ 20ὸς αἰὼν δεικνύει στροφὴν εἰς τὸ πρὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως κοινωνικὸν πνεῦμα. Μέχρι τότε δὲν ἐγίνετο διάκρισις μεταξὺ στρατιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ πνεύματος. Ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ ἦσαν καὶ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοί. Στρατὸς καὶ κοινωνία ἐκαλλιέργουν τὴν ἱεραρχίαν καὶ πειθαρχίαν. Ἀπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐνῷ εἰς τὸν στρατὸν παρέμεινεν ἡ ὑπεροχὴ τοῦ καθήκοντος, εἰς τὴν κοινωνίαν ἀνεκηρύχθη ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος. Ἡ ἱεραρχία ἀντικατεστάθη ὑπὸ

κράτος ἀποτελεῖ ἠθικήν, πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἑνότητα ἡ ἔννοια τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων τοῦ φιλελευθέρου κράτους δὲν γίνεται δεκτὴ ἐν τῷ φασισμῷ. Ἀπονέμει οὗτος εἰς τὸ ἄτομον τόσα μόνον δικαιώματα ὅσα ἐπιτρέπει τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους (1). Ἀντιστοίχως ὅμως ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸ σειρὰν καθηκόντων ἅτινα τὸ ἄτομον, λόγῳ τοῦ λειτουργήματός του ὡς ὀργάνου, ὑποχρεοῦται νὰ ἐκτελῇ χάριν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Διὰ τῆς ἀρνήσεως ὑπὸ τοῦ φασισμοῦ τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας, αἵτινες ἀποδεικνύονται ἀντικοινωνικαὶ καὶ ἀντιλειτουργικαί, διὰ τῆς ἀντικαταστάσεώς των διὰ τῶν ἀρχῶν τῆς ἱεραρχίας, πειθαρχίας καὶ ὀργανώσεως ἀνευρίσκει οὗτος τὴν κοινωνικὴν δικαιοσύνην μὲ ἀσφαλὲς κριτήριον τὸ ὑπὸ τοῦ ἰδίου τεθὲν ἰδεῶδες τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος καὶ ὄχι τὸ ὑπὸ τοῦ φιλελευθέρου κράτους θεοποιηθὲν τῆς κυριαρχίας τοῦ νομικοῦ κανόνος (2). Διὰ τὸν φασισμὸν δίκαιον δὲν εἶναι πλέον ἁπλῶς τὸ συμφωνοῦν πρὸς τὸν νόμον καὶ ἄδικον τὸ ἀντιτιθέμενον

τῆς ἰσότητος καὶ ἡ πειθαρχία ὑπὸ τῆς ἐλευθερίας. Ἔκτοτε παρήχθη διάκρισις μεταξὺ τοῦ πνεύματος τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ πνεύματος, τείνουσα ὡς εἴρηται νῦν νὰ ἐκλείψῃ (G. Manoilesco. Le parti unique σελ. 153—154).

(1) Κατὰ τὸν Ἡ. Κυριακόπουλον (Ἡ θεωρία τοῦ φασισμοῦ καὶ τὸ φασιστικὸν κράτος 1939 σελ. 17) «ἡ μὴ ἀναγνώρισις ἀτομικῶν δικαιωμάτων δὲν σημαίνει ὅτι ὑπὸ τὸ φασιστικὸν καθεστὼς ὑφίσταται παντελὴς ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου. Σημαίνει ὑποταγὴν τοῦ ἀτόμου εἰς τὸ κράτος καὶ ὄχι ἐκμηδένισιν αὐτοῦ.» Κατὰ τὸν Στέφ. Χ. Στεφανόπουλον (Οἰκονομικαὶ καὶ Κοινωνικαὶ μελέται 1937 σελ. 149) «τὸ φασιστικὸν κράτος καταργεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος καὶ δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὰ ἄτομα τὴν ἐλευθέραν δρᾶσιν καὶ πρωτοβουλίαν παρὰ μόνον ἐφόσον δύνανται ν' ἀποβοῦν ἐξυπηρετικαὶ τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος». Ἐν Γερμανίᾳ ἡ ἔννοια τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων θεωρεῖται ἀντιτιθεμένη πρὸς τὴν λαϊκὴν κοινότητα, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ καὶ δὲν τυγχάνει προστασίας. Προστατεύεται ὅμως ἡ ἐλευθερία τῆς προσωπικότητος. Αὕτη ὑφίσταται ἐκ τοῦ ὅτι τὸ ἄτομον ἔχει πλήρη συνείδησιν τῶν δεσμῶν του πρὸς τὴν λαϊκὴν κοινότητα καὶ μετέχει εἰς τὴν διαμόρφωσίν της (Koellreuter Verfassungsrecht σελ. 89].

(2) Πρβλ. C. Schmitt (Verfassungslehre σελ. 7 ἐπ.) καθ' ὃν «πολὺ παλαιὰ εἶναι ἡ συζήτησις ὅτι δὲν ἐξουσιάζουν ἄνθρωποι ἀλλὰ κανόνες καὶ νόμοι οἵτινες ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐννοίας εἶναι κυρίαρχοι.... Οὔτε ὁ ἡγεμών, οὔτε ὁ λαὸς εἶναι οἱ κυρίαρχοι, ἀλλὰ τὸ Σύνταγμα». Πρβλ. αὐτόθι καὶ ἀνάλυσιν τῶν θεωριῶν τοῦ Kelsen ὅστις ταυτίζει τὸ κράτος πρὸς τὸ δίκαιον καὶ θεωρεῖ τὸ Κράτος προσωποποίησιν τοῦ συνόλου τῶν νομικῶν κανόνων καὶ ὄχι τοῦ λαοῦ. Πρβλ. καὶ Α. Σβώλου Συνταγματικὸν Δίκαιον Α' σελ. 179.

πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ δίκαιον εἶναι καὶ ὅ,τι συμφωνεῖ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους καὶ ἄδικον ὅ,τι ζημιοῖ αὐτό ([1]).

§ 4. Ὁ φασισμὸς πολέμιος τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ κομμουνισμοῦ.

Πρὸς κατανόησιν τῆς θέσεως ἣν ὁ φασισμὸς ἔλαβεν ἔναντι τοῦ σοσιαλισμοῦ, δέον νὰ μὴ λησμονῆται ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῆς φασιστικῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρξεν ἐξ ὁλοκλήρου ἀνὴρ τῆς δράσεως καὶ ἐλάχιστα θεωρητικός. Πολιτικοὶ καθαρῶς εἶναι οἱ λόγοι δι' οὓς ὁ Μουσολίνι, ἐνῷ ἀνεπτύχθη ἐντὸς τῶν σοσιαλιστικῶν ἰδεῶν καὶ ἀνεγνώριζεν εἰς τὸν σοσιαλισμὸν τὴν μοναδικὴν πολιτικὴν κίνησιν, τὸ μοναδικὸν δυναμικὸν ὄργανον πρὸς διαμόρφωσιν ἑνὸς νέου κοινωνικοῦ κόσμου, ἐκηρύχθη μετὰ τοῦτο ἀπροκαλύπτως κατὰ τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ ὑπῆρξε μάλιστα ἐκεῖνος ὅστις τὸν ἐξερίζωσε κυριολεκτικῶς ἀπὸ τοῦ ἰταλικοῦ ἐδάφους. Ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1920 ὁ Μουσολίνι διὰ τοῦ πολιτικοῦ του αἰσθητηρίου διησθάνθη ὅτι τὸ σοσιαλιστικὸν κόμμα κατέρρεεν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ὅτι τὸ μέλλον ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐθνικιστικὴν κίνησιν. Ἀφ' ἧς, μετὰ τὴν αἱματηρὰν καταστολὴν τῆς σοσιαλιστικῆς ἐξεγέρσεως τοῦ Μιλάνου ἐν ἔτει 1908, τὸ σοσιαλιστικὸν κόμμα ἠκολούθησε νομίμους ὁδοὺς καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν κοινοβουλευτικὴν τροχιάν, περιῆλθεν εἰς σχετικὴν παρακμήν, ἀκολουθῆσαν τὴν παρακμὴν καὶ τῶν λοιπῶν κοινοβουλευτικῶν κομμάτων, ἰδίᾳ μετὰ τὰς συνθήκας τῆς εἰρήνης δι' ὧν ὑπετιμήθη ἡ κατὰ τὸν πόλεμον στρατιωτικὴ συμβολὴ τῆς Ἰταλίας ([2]). Καίτοι δὲ κατὰ τὰ ἔτη 1919—1922 τὸ ἰταλικὸν κοινοβούλιον ἀπηρτίζετο ἐκ τῶν δύο μεγάλων κομμάτων, τοῦ σοσιαλιστικοῦ καὶ τοῦ λαϊκοῦ, εἰς τὴν ἰταλικὴν κοινὴν γνώμην εὕρισκον ἀπήχησιν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ἐπαναστατικὸς σοσιαλισμός, ὅστις κατακτήσας τὰς πλείστας κοινότητας τοῦ ἰταλικοῦ βασιλείου, ἠπείλει διὰ τῶν ἀπερ-

---

([1]) Πρβλ. παρεμφερεῖς ἀντιλήψεις καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Διὰ τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸν κράτος τὸ κύριον δὲν εἶναι ἡ μορφὴ τοῦ δικαίου, ἀλλ' ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου. Πρῶτον τὸ δίκαιον καὶ ἔπειτα ὁ νόμος (Koellreuter Verfassungsrecht σελ. 15). Κατὰ τὸν Ὑπουργὸν Frank «ὅ,τι ὠφελεῖ τὸν λαὸν εἶναι δίκαιον καὶ ὅ,τι τὸν βλάπτει εἶναι ἄδικον (αὐτ. σελ. 11).

([2]) Ἀφ' ἧς ἐπετεύχθη ἡ ἑνοποίησις τῆς Ἰταλίας, ὡς μὴ ὑπάρχοντος πλέον ἄλλου ἰδεώδους, ὁ ὑλισμὸς καὶ ὁ θετικισμὸς ἐκυριάρχουν ἐν αὐτῇ, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀποσύνθεσιν ὅλων τῶν πολιτικῶν ἀξιῶν. (H. Heller Europa u. der Faschismus 1931 σελ. 37).

γιῶν καὶ τῶν καταλήψεων τῶν ἐργοστασίων νὰ κατακτήσῃ αὐτὸ τοῦτο τὸ κράτος καὶ ἀφ' ἑτέρου ἓν ἰσχυρόν, διάχυτον ρεῦμα ἐθνικισμοῦ οὗτινος ὀξυτάτη ἐκδήλωσις ὑπῆρξεν ἡ παρὰ τοῦ D'Annunzio κατὰ Σεπτέμβριον 1919 κατάληψις τοῦ Φιοῦμε. Ὁ ἀντιπολιτικὸς οὗτος ἐπαναστατικὸς σοσιαλισμὸς κατηυθύνετο ἐναντίον τῆς ὁσημέραι στενωτέρας ἀφομοιώσεως τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος μὲ τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα καί, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὰ ἐν Ρωσσίᾳ συμβαίνοντα, ἤρξατο ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου 1919 ἀποβλέπων εἰς τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας. Ὁ Μουσολίνι βλέπων τὸν μὲν κοινοβουλευτικὸν σοσιαλισμὸν ἐκπίπτοντα μετὰ τῶν ἄλλων φιλελευθέρων κομμάτων, τὸν δὲ ἐπαναστατικὸν σοσιαλισμὸν καθιστάμενον ὁσημέραι ἀντιπαθῆ εἰς τὴν ἰταλικὴν κοινὴν γνώμην, ἀντιλαμβανόμενος δὲ τὴν ἀνικανότητα τῶν ἰταλικῶν κυβερνήσεων ὅπως καταστοῦν κύριαι τῆς καταστάσεως καὶ διαβλέπων τὸ ἐπικείμενον χάος ἵδρυσε τὸν Ἀπρίλιον 1919 τοὺς πρώτους συνδέσμους πολεμιστῶν ἐναντίον τοῦ ἀπειλοῦντος τὴν χώραν ἐπαναστατικοῦ σοσιαλισμοῦ (1). Διὰ τῶν συνδέσμων τούτων ἀντιμετώπισε τὸν τελευταῖον κατὰ πρῶτον εἰς Μιλᾶνον, μὲ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐφημερίδος Ἀβάντι ἐπισήμου ὀργάνου τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος, μεταγενεστέρως δέ, τῇ ἀνοχῇ τοῦ ἐξησθενημένου κράτους, καὶ εἰς ἄλλας πόλεις μέχρις οὗ τὸν ἐξετόπισεν ἀπὸ παντοῦ. Νικητὴς ὁ φασισμὸς κατὰ τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἐστράφη μετὰ ταῦτα κατὰ τοῦ φιλελευθέρου κράτους καὶ ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν τὸν Ὀκτώβριον 1922.

Εὔκολον εἶναι νὰ εὑρεθοῦν αἱ ριζικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ σοσιαλισμοῦ καὶ κομμουνισμοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ φασισμοῦ ἀφ' ἑτέρου. Ὁ φασισμὸς ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς ἀστικῆς τάξεως, ὁ κομμουνισμὸς τὴν κατέλυσεν (2). Ὁ κομμουνισμὸς ἐπραγματοποίησε τὸν περιορισμὸν τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ διὰ καταργήσεως τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας, ὁ φασισμὸς δι' ὀργανώσεως αὐτῆς. Ὁ φασισμὸς διὰ τῶν πολιτικῶν καὶ

---

(1) Ὁ Μουσολίνι ἦτο πεπεισμένος ὅτι ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἰταλίας θὰ ἐπήρχετο διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ. Ὁ σκοπός του ἦτο νὰ διεγείρῃ τὰς δυνάμεις ταύτας, νὰ τὰς συγκεντρώσῃ καὶ τὰς ἐνθουσιάσῃ διὰ τοιαύτας πράξεις. Ὑπεστήριζε τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἰταλίας εἰς τὸν πόλεμον διὰ νὰ κτυπήσῃ τὴν ἀδράνειαν καὶ ἀδιαφορίαν τοῦ λαοῦ. (Propyläen Weltgeschichte τομ. 10 Das Zeitalter des Imperialismus σελ. 513).

(2) Κατὰ τὸν G. Valois (Le fascisme σελ. 8) «Φασιστικὴ καὶ κομμουνιστικὴ ἐπανάστασις προέρχονται ἀπὸ τὴν πιστοποίησιν τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταπτώσεως τῆς ἀστικῆς τάξεως. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Λενὶν τὴν κατέλυσε καὶ ἀπέτυχεν, ὁ Μουσολίνι τὴν ἐχρησιμοποίησε καὶ ἐπέτυχεν».

οἰκονομικῶν θεσμῶν οὓς εἰσήγαγεν ἐπέτυχε τὴν συνεργασίαν ὅλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ὁ κομμουνισμὸς τὴν ἐξαφάνισιν ὅλων τῶν τάξεων καὶ τὴν ὑποδούλωσίν των εἰς τὸ προλεταριάτον. Διὰ τὸν μαρξισμὸν ἡ κοινωνία ἀποτελεῖ ἀντικείμενον ἐρεύνης ἀπὸ ἀπόψεως μόνον οἰκονομίας, τὸν φασισμὸν ἡ κοινωνία ἐνδιαφέρει ἀπὸ πνευματικῆς, ἠθικῆς, πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως. Εἰς τὸν κομμουνισμὸν τὸ ἄτομον δὲν ὑπολογίζεται χανόμενον ἐντὸς τῆς μάζης, εἰς τὸν φασισμὸν ἀποτελεῖ ἀναγκαίαν καὶ οὐσιώδη μονάδα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἡ περὶ κράτους ἀντίληψις τοῦ κομμουνισμοῦ στηρίζεται ἐπὶ ὑλιστικῆς καθαρῶς βάσεως (1), κράτος δηλ. κατὰ τὸν Karl Marx (κομμουνιστικὸν μανιφέστον) εἶναι ἡ ὠργανωμένη ἐξουσία μιᾶς τάξεως πρὸς καταπίεσιν τῶν ἄλλων καὶ σκοπὸς τοῦ κομμουνιστικοῦ κράτους κατὰ τὸ ἄρθρον 1 τοῦ Σοβιετικοῦ Συντάγματος εἶναι «ἡσυντριβὴ τῆς ἀστικῆς τάξεως, ἡ ἐξάλειψις τῆς ἐκμεταλλεύσεως ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπον καὶ ἡ πραγματοποίησις τοῦ κομμουνισμοῦ», ἐνῷ διὰ τὸν φασισμὸν τὸ κράτος ἱδρυόμενον ἐπὶ ἰδεαλιστικῆς βάσεως ἀποτελεῖ πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν πραγματικότητα, πραγματοποιοῦν πολιτικήν, νομικὴν καὶ οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν καὶ παρουσιάζον τὴν ἰδιαιτέραν συνείδησιν τοῦ ἔθνους (2).

§ 5. Ὁ φασισμὸς ὡς ἀληθὴς ἐπανάστασις

α'. Τὰ νέα του ἰδεώδη. Δὲν δύναται σοβαρῶς ν' ἀμφισβητηθῇ ὅτι ὁ φασισμὸς ἀπετέλεσεν ἀληθῆ καὶ γνησίαν ἐπανάστασιν κρημνίσας τὸ καθεστὼς τῆς φιλελευθέρας δημοκρατίας καὶ δημιουργήσας τὸ νέον πολιτικοοικονομικὸν κράτος διὰ τοῦ ὁποίου ἐπραγματοποίησε τὴν συνένωσιν τῶν δύο μεγάλων κοινωνικῶν τάσεων τ. ἔ.

---

(1) Κατὰ τὴν κομμουνιστικὴν διδασκαλίαν, τὸ κράτος ἀποτελεῖ ὀργανισμὸν ὁμάδος ἀνθρώπων ἐπιβληθείσης ἐπὶ τῶν ἄλλων ἵνα κυριαρχήσῃ αὐτῶν ἐπὶ σκοπῷ ἐξασφαλίσεώς της ἐναντίον ἐσωτερικῶν στάσεων, ἐξωτερικῶν ἐπιθέσεων καὶ οἰκονομικῆς ἐκμεταλλεύσεώς των (Koellreuter Grundriss σελ. 21).

(2) Κατὰ τὸν Mussolini (Der Faschismus σελ. 2) «διὰ τὸν φασισμὸν ὁ κόσμος δὲν εἶναι ὑλικὸς καὶ τὸ ἄτομον ὂν μεμονωμένον, ἀλλ' ἐνσωματεῖ ἔθνος, πατρίδα καὶ ἠθικὸν νόμον, εἰς τρόπον ὥστε εἰς τὸ καθῆκον νὰ εὑρίσκηται μία ἀνωτέρα ζωὴ ἐν τῇ ὁποίᾳ διὰ τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν κατ' ἰδίαν συμφερόντων πραγματοποιεῖται ἡ πνευματικὴ ἐκείνη συνείδησις εἰς ἣν στηρίζεται ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου».

τοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ τοῦ σοσιαλισμοῦ (1). Ἀλλ' ἐνῷ ἄλλαι προηγούμεναι ἐπαναστάσεις σκοπὸν εἶχον τὴν ἐξασθένησιν τοῦ κράτους, ὁ φασισμὸς ἀπέβλεψεν ἀντιθέτως εἰς τὴν ἰσχυροποίησιν αὐτοῦ. Συντηρητικὸς διότι διεφύλαξε τὰ στοιχεῖα τῆς παραδόσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ὑπῆρξε συγχρόνως ἐπαναστατικὸς διότι μετέβαλε ριζικῶς τὰς κοινωνικὰς σχέσεις καὶ ἐθεμελίωσε νέαν τάξιν πραγμάτων (2). Συνέλεξεν ἐπιμελῶς τεμάχια προερχόμενα καὶ ἀπὸ τὴν παράδοσιν καὶ ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν καὶ μὲ αὐτὰ διεμόρφωσε τὸ νέον κράτος. Ἐὰν κατεκρήμνισε παλαιὰ εἴδωλα, ἐδημιούργησεν ὅμως ἄλλα νέα τὰ ὁποῖα δὲν ὑπῆρξαν ἐχθρικὰ οὔτε εἰς τὸν πολιτισμόν, οὔτε εἰς τὴν ἠθικήν, πάντως ὅμως ὑπῆρξαν ἐξυπηρετικώτερα διὰ τὴν κοινωνίαν καὶ ἀπετέλεσαν ἀσφαλεστέρας βάσεις διὰ τὸ μεγαλεῖον τοῦ κράτους. Ὡς ἀληθὴς ἐπανάστασις ὁ φασισμὸς ἐπέβαλε νέα ἰδεώδη καὶ ἐδημιούργησε νέους πολιτειακοὺς τύπους οἵτινες ἀπετέλεσαν συνταγματικοὺς θεσμοὺς τοῦ νέου κράτους. Καὶ τὰ μὲν νέα ἰδεώδη του ὑπῆρξαν αἱ ἰδέαι του περὶ Ἀρχηγίας, Κοινωνίας, Ἔθνους, Κράτους καὶ τῆς ἔναντι αὐτῶν θέσεως τοῦ ἀτόμου, οἱ δὲ θεμελιωδέστεροι τῶν νέων πολιτειακῶν θεσμῶν του ὑπῆρξαν τὸ ἐθνικὸν φασιστικὸν κόμμα καὶ ἡ συντεχνιακὴ ὀργάνωσις δι' ὧν ἐνεσωμάτωσε καὶ κατέταξεν ἐντὸς τοῦ κράτους, πολιτικῶς διὰ τοῦ πρώτου καὶ οἰκονομικῶς διὰ τῆς δευτέρας, ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς κοινωνίας. Ἐν τοῖς ἑπομένοις θέλομεν διὰ βραχέων διεξέλθει τὰ νέα ταῦτα ἰδεώδη τοῦ φασισμοῦ καὶ τοὺς νέους θεσμοὺς οὓς οὗτος ἐδημιούργησεν.

β' Ἡ ἐ θ ν ι κ ὴ κ ο ι ν ω ν ί α. Ὁ φασισμὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς κοινωνιολογίας ὅτι αἱ κοινωνίαι δὲν εἶναι συνεταιρισμοὶ μερῶν ἐλευθέρως ἐνουμένων, οὔτε συγκέντρωσις ἀτόμων ἐκ λόγων μόνον γεωγραφικῶν ἢ ἱστορικῶν, ἀλλ' ὀργανισμοὶ ὑποκείμενοι ζωτικῶν φαινομένων φέροντες ἐν ἑαυτοῖς τὴν δύναμιν τῆς συντηρήσεως καὶ ἐξε-

---

(1) Ἡ φασιστικὴ καὶ ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ εἶναι γνήσιαι ἐπαναστάσεις διότι εἰς τὴν θέσιν τῶν θεμελιωδῶν πολιτικῶν κανόνων τῆς φιλελευθέρας δημοκρατίας ἔθηκαν τὸ νέον κράτος ἀρχηγίας (Koellreuter Grundriss σελ. 69). Αὐτὸς ὁ Μουσολίνι (Der Faschismus σελ. 24) ὁμιλεῖ περὶ ἐπαναστάσεως δι' ἧς ἐλύθησαν θεμελιώδη προβλήματα. Ὁ W. Tempel (Aufbau der Staatsgewalt im faschistischen Italien 1933 σελ. 26) ἀναφέρει ὅτι αἱ γνῶμαι διαιροῦνται ἂν πρόκειται περὶ ἐπαναστάσεως ἢ περὶ ἐξελίξεως.

(2) Τὸ φασιστικὸν κράτος εἶναι συντηρητικὸν ἐφ' ὅσον τιμᾷ τὸ παρελθὸν καὶ τὴν παράδοσιν, εἶναι φιλελεύθερον ἐφ' ὅσον ἀνοίγει ἐλευθέραν τὴν ὁδὸν εἰς ὅλας τὰς ἰσχυρὰς δυνάμεις (G. Mehlis ἔνθ' ἀν. σελ. 184).

λίξεως μὲ ἰδίαν ὕπαρξιν ἀνεξάρτητον τῶν μελῶν ἅτινα τοὺς συνιστοῦν καὶ ὅτι τὰ ἄτομα οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ ὄργανα τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου (1), μεταβάλλει εἰς πολιτικὴν διδασκαλίαν μὴ δεχόμενος ὕπαρξιν ἄλλης κοινωνίας εἰμὴ μόνον τῆς ἐθνικῆς. Διὰ τῆς ἀπὸ αἰώνων συγκεντρώσεως ἀτόμων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους, τῆς δημιουργίας κοινῶν παραδόσεων, πολιτισμοῦ, ἠθῶν, ἐθίμων, κοινῆς γλώσσης καὶ ἰδίᾳ ἐνιαίας ἐθνικῆς συνειδήσεως, ἐδημιουργήθη μία κοινωνικὴ ἑνότης, ἡ ἐθνικὴ κοινωνία, τὸ ἔθνος. Ἀλλ' ἡ ἐθνικὴ κοινωνία ἀποτελεῖ τι τὸ ἀνοργάνωτον, τὸ μὴ δυνάμενον νὰ ἐκφρασθῇ (2). Λαμβάνει ἔκφρασιν καὶ δύναται νὰ πραγματοποιήσῃ σκοποὺς μόνον διὰ τοῦ κράτους, μὴ ὑφισταμένη ἄνευ τοῦ κράτους καὶ ἔξω αὐτοῦ. Οὕτω τὸ κράτος ἀποτελεῖ τὴν νομικὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ ἔθνους, τὸ ἀνώτατον ὄργανον πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ ἐθνικοῦ ἰδεώδους (3). Τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα εἶναι τὸ αἴσθημα τῆς πνευματικῆς, ἐκπολιτιστικῆς καὶ ἠθικῆς κοινωνίας καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς καθαρᾶς καὶ ἁπλῆς ἑνότητος τοῦ λαοῦ, ἐνῷ τὸ αἴσθημα τοῦ κράτους εἶναι κυρίως ἡ ὑποταγὴ καὶ ὑπακοὴ τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν ἑνότητα αὐτήν. Αἱ δύο αὐταὶ ἔννοιαι αἵτινες εἶναι διακεκριμέναι νομικῶς, λογικῶς, πολλάκις δὲ καὶ πραγματικῶς πρέπει νὰ συνενοῦνται ἐπωφελῶς (4). Τὸ ἐθνικὸν ἰδεῶδες, ἢ ὅπερ ταὐτό, τὸ ἐθνικὸν συμφέρον προσδιορίζει τοῦ λοιποῦ τὴν λύσιν τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων καὶ ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν τοῦ κράτους. Οὕτω θεοποιεῖται τὸ ἔθνος-κράτος καὶ ἀποκρούεται ἡ ὠχρὰ ἀνοργάνωτος ἰδέα τῆς ἀνθρωπότητος (5). Καίτοι αἱ ἰδέαι

---

(1) Πρβλ. C. Beudant. Le droit individuel et l'état 1891 σελ. 221.

(2) Κατὰ τοὺς F. Giese u. E. Menzel (Vom deutschen Völkerrechtsdenken der Gegenwart 1938 σελ. 57) «τὸ ἔθνος δὲν ὑφίσταται ὡς νομικὴ προσωπικότης ἀλλ' ὡς κοινότης καὶ μονὰς πολιτισμοῦ». Κατὰ τὸν Koellreuter (Grundriss σελ. 41) «ἔθνος εἶναι ὁ λαὸς ὅστις ὡς κοινωνία ὑποστατὴ συνειδητοποιεῖται εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν».

(3) Ἔθνος καὶ κράτος ἀποτελοῦν τελείαν ἑνότητα. Τὸ πρῶτον εὑρίσκει εἰς τὸ δεύτερον τὸν ἰδιαίτερόν του τύπον ζωῆς καθαγιαζόμενον ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἔθνους, ἐμφανιζομένης οὕτω ζωηρᾶς τῆς ἐννοίας τοῦ συνόλου εἰς κάθε πολίτην (G. Mehlis ἔνθ' ἀν. σελ. 174). Κατὰ τὸν Marpikati (Die faschistische Partei 1938 σελ. 15) «οἱ πολιτικοὶ θεσμοὶ τοῦ κράτους τότε μόνον ἀποτελοῦν ἰσχυροὺς τύπους ἐφ' ὅσον ἐν αὐτοῖς εὑρίσκουν ἔκφρασιν καὶ προστασίαν αἱ ἐθνικαὶ ἀξίαι».

(4) Πρβλ. Breillat-Milhaud Les libertés publiques dans l'Italie fasciste 1939 σελ. 23.

(5) Ἀπό μίαν ἀπόφασιν τοῦ ἐν Μιλάνῳ συνελθόντος 3ου συνεδρίου τῶν ἐθνικῶν συνεταιρισμῶν τῆς 16—18 Μαΐου 1914 (ἐν M. Prélot ἔνθ' ἀν. σελ. 127)

αὐταὶ περὶ ἐθνικῆς κοινωνίας ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐπὶ αἰῶνας ὑπάρξαντος ἐθνικιστικοῦ ρεύματος, ἡ μεγάλη σημασία τοῦ φασισμοῦ ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἀφύπνισε τὸ αἴσθημα τοῦτο, τὸ κατέστησε ζωηρὸν καὶ τὸ μετέβαλεν εἰς κρατικὸν ἰδεῶδες. Συνέπειαι τῶν τοιούτων περὶ ἔθνους καὶ κράτους ἀντιλήψεων εἶναι αἱ ἀναπτυχθεῖσαι ἀνωτέρω περὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ κράτους ἔναντι τοῦ ἀτόμου, περὶ τῶν κρατικῶν σκοπῶν οἵτινες ὑπερβαίνουν τοὺς σκοποὺς τῶν κατ' ἰδίαν ἀτόμων, περὶ ὑποχρεώσεων τοῦ ἀτόμου ἔναντι τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, περὶ ἀναγνωρίσεως ἀτομικῶν δικαιωμάτων μόνον ἐφόσον συμπίπτουν πρὸς τὸ ἐθνικὸν συμφέρον.

γ'. Ἡ Ἀ ρ χ η γ ί α. Συνέπεια τῆς ἀντιλήψεως περὶ τῆς ἑνότητος τῆς ἐθνικῆς κοινωνίας, ἥτις πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν της ἔχει ἀνάγκην ἑνότητος σκοποῦ καὶ συμπτώσεως μέσων, εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ἀρχηγίας, τῆς ὑπάρξεως δηλαδὴ μιᾶς ἀνωτέρας προσωπικότητος, ἀποτελούσης ὀργανικὴν ἀνάγκην διὰ τὴν λειτουργίαν ἑνὸς ἐθνικοῦ κράτους. Ἡ ἰδέα περὶ ὑπάρξεως κοινωνίας ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τῆς προσωπικότητος δὲν εἶναι πολιτική. Παραγνωρίζει ὅτι ὅλαι αἱ ἀξίαι τῆς κοινωνίας γίνονται πολιτικαὶ πραγματικότητες μόνον διὰ τῶν προσωπικοτήτων (1). Ὁ φασισμὸς ὑποστηρίζει ὅτι μόνον μία πλήρους δυνάμεως θέλησις πρέπει νὰ διευθύνῃ τὸ κράτος καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ τοὺς σκοποὺς τοῦ κρατικοῦ βίου καὶ ὅτι ἀντὶ τῆς διὰ τῶν ἐκλογῶν συμβατικῆς ἐκπροσωπήσεως, μία καθαρῶς συμβολική, ἡ τῆς προσωπικότητος, δέον ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν πρώτην. Οὐδέποτε ἡ τύχη τῶν κρατῶν ἀποφασίζεται, κατὰ τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν, ἀπὸ τὴν πλειοψηφίαν τοῦ λαοῦ ἀλλ' ἀπὸ τὰς ἐν συνειδήσει τῶν εὐθυνῶν των ἐκλεκτὰς μειοψηφίας (2). Εἰς τὴν ὑπερέχουσαν προσωπικότητα τοῦ ἀρχηγοῦ ὀφείλουν νὰ ὑπακούουν ὅλαι αἱ δυνάμεις τοῦ κράτους. Ἐνεργῶν ὁ ἀρχηγὸς πολιτικῶς ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ συνόλου τοῦ λαοῦ προσλαμβάνει κῦρος ἀπροσμέτρητον καὶ εἶναι ὁ ἐνδεδειγμένος διὰ

παραλαμβάνω τὴν κάτωθι περικοπήν: «Σφάλμα ὅτι ὑπάρχει κοινωνία ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ὑπάρχει μόνον ἡ κοινωνία ὅπου ζῇ ὁ ἄνθρωπος καὶ εἶναι αὕτη τὸ ἔθνος. Ἡ κοινωνία ἡ ἐγκατεστημένη εἰς μίαν περιοχήν, ὠργανωμένη στερεὰ καὶ διευθυνομένη ἀπὸ μίαν ἀνωτέραν ἐξουσίαν, αὐτὸ εἶναι τὸ κράτος».

(1) Πρβλ. Koellreuter Verfassungsrecht σελ. 24.

(2) Ἡ ἐκλεκτὴ μειοψηφία δημιουργεῖ τὴν ἱστορίαν ἐνῷ ἡ πλειοψηφία δίδει ἁπλῶς τὴν σφραγίδα τῆς γενικότητος. Τοιαύτη μειοψηφία δίδουσα τὴν κατεύθυνσιν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἐντὸς τοῦ λαοῦ (J. Goebbels Der Faschismus u. seine praktischen Ergebnisse 1934 σελ. 18).

νὰ ἐνσαρκώσῃ τὸ κοινὸν ἰδεῶδες. Ἐκπροσωπῶν δὲ ἰδεῶδες κοινὸν εἰς ὅλον τὸ ἔθνος δὲν δύναται παρὰ νὰ ἔχῃ λαϊκὴν τὴν προέλευσιν. Τὸ μέγα αὐτοῦ κῦρος συνεπιφέρει ἀντιστοίχως καὶ εὐθύνας κολοσσιαίας, ἀναγνωριζομένου θεμελιωδῶς τοῦ ὑπευθύνου τῆς ἀρχηγίας(1). Ἐντεῦθεν τὸ φασιστικὸν κράτος ἀποκροῦον τὴν δημοκρατικὴν ἀρχὴν τοῦ κράτους τῆς ἀνευθύνου λαϊκῆς κυριαρχίας προσλαμβάνει τὸν χαρακτῆρα τοῦ κράτους τῆς ὑπευθύνου ἀρχηγίας. Ἐν αὐτῷ τονίζεται ἰδιαιτέρως ἡ προσωπικότης τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ἀπορρίπτεται ἡ δημοκρατικὴ ἔννοια τῆς μάζης, οἰκοδομεῖται οὐχὶ ἐπὶ τῆς πλειοψηφίας ἀλλ' ἐπὶ τῆς προσωπικότητος καὶ προϋποθέτει κῦρος ἐκ τῶν ἄνω καὶ ἐμπιστοσύνην καὶ πειθαρχίαν ἐκ τῶν κάτω (2). Εἰς τὴν φιλελευθέραν δημοκρατίαν ὅπου κυριαρχεῖ ἡ πλειοψηφία τοῦ ἀριθμοῦ δὲν ὑπάρχει συνειδητὴ ὑπεύθυνος ἀρχηγία. Ὑπάρχει ἁπλῶς ἡ νομικὴ εὐθύνη τοῦ ἀντιπροσώπου. Ἡ εὐθύνη αὕτη μετεβλήθη εἰς τὸ φασιστικὸν κράτος εἰς τὴν συνειδητὴν ἀτομικὴν εὐθύνην τοῦ ἀρχηγοῦ (3). Ὁ βιολογικὸς

---

(1) Οἱ νέοι πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ ἀποτελοῦν τὸν ἀντίθετον τύπον τῶν παλαιοτέρων. Δὲν ζητοῦν γόητρον ἀπὸ τὸν ἀγῶνα ἑνὸς μέρους τοῦ λαοῦ ἐναντίον τοῦ ἄλλου, ἀλλ' ἀπὸ τὸ αἴσθημα τῆς ὑπὲρ ὅλων εὐθύνης των (H. Herfahrd Der Aufbau des neuen Staates σελ. 21). Κατὰ τὸν Koellreuter (Grundriss σελ. 164) εἰς τὴν φύσιν τοῦ γνησίου κράτους ἀρχηγίας ἀνήκει ὁ συνειδητὸς πολιτικὸς σύνδεσμος μεταξὺ κράτους καὶ λαοῦ. Κατὰ τὸν ἴδιον (Der deutsche Führerstaat 1934 σελ. 13) ἐκ τοῦ κανόνος ὅτι διὰ πᾶσαν ἀρχηγίαν ἀπαιτεῖται κῦρος τοῦ ἀρχηγοῦ πρὸς τὰ κάτω καὶ εὐθύνη του πρὸς τὰ ἄνω ἕπεται ὅτι ἀναγνωρίζεται ἡ ἀρχὴ τῆς φανερᾶς εὐθύνης τοῦ ἀρχηγοῦ.

(2) Πρβλ. Koellreuter (Grundriss ἔνθ' ἀν. σελ. 164 ἑπ.) καθ' ὃν τὸ «φασιστικὸν συντεχνιακὸν κράτος ἀποτελεῖ κράτος ἀρχηγίας» (Führerstaat). Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἀποδίδεται πιστότερον ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν κρατῶν τῶν στηριζομένων ἐπὶ τῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ καὶ τῶν στηριζομένων ἐπὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως θεωρεῖται λεκτικῶς ἀδόκιμος ἀπὸ ἀπόψεως ἑλληνικῆς γλώσσης θὰ γίνεται ἐφεξῆς χρῆσις τοῦ ὅρου «νέον κυρίαρχον κράτος» δι' οὗ θὰ νοεῖται πᾶν νεώτερον κράτος εἴτε ὀνομάζεται κράτος ἀρχηγίας (Führerstaat), εἴτε αὐθεντικὸν (Autoritärer Staat), αὐταρχικὸν (Autarchischer Staat), ὁλοκληρωτικὸν (Totale Staat), δυναμικὸν (Machtstaat) κλπ. Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἐξαίρεται ἐκ τῶν διαφορῶν τοῦ νέου κράτους πρὸς τὸ κράτος τῆς φιλελευθέρας δημοκρατίας τὸ στοιχεῖον τῆς κυριαρχίας μετατεθὲν εἰς τὰ νεώτερα κράτη ἀπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὸ νομικὸν πρόσωπον τοῦ κράτους.

(3) Τῆς ἀρχῆς ταύτης μεγάλη ἐφαρμογὴ ἐγένετο ἐν Γερμανίᾳ μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ, διὰ τῆς θεωρίας τοῦ Führerprinzip, ἰδίᾳ ἐν τῷ διοικητικῷ δικαίῳ. Κατ' αὐτὴν ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς διοικητικῆς ὑπηρεσίας, δικαιούμενος ἁπλῶς νὰ συμβουλεύηται τὸ ἁρμόδιον συμβούλιον,

νόμος τῆς ἐπιλογῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου σχηματίζεται εἰς μίαν κοινωνίαν ἡ ἐκλεκτὴ μειοψηφία, ἡ ἰθύνουσα τάξις, αὐτὸς καθορίζει τὸν τρόπον τῆς ἀναδείξεως καὶ ἐπιβολῆς τοῦ ἀρχηγοῦ. Παράφορον ἐθνικὸν αἴσθημα, βαθεῖα συνείδησις τῆς εὐθύνης, αὐτοπεποίθησις, προσωπικὸν θάρρος, πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ὑπεροχή, εἶναι αἱ ἰδιότητες δι' ὧν δημιουργεῖται ὁ πνευματικὸς δεσμὸς μεταξὺ μάζης καὶ ἀρχηγοῦ.

δ' Αἱ δύο θεμελιώδεις ὀργανώσεις τοῦ λαοῦ. Μία ἐκ τῶν δύο θεμελιωδῶν ὀργανώσεων τοῦ λαοῦ ἂς ὁ φασισμός, ὡς κυριαρχήσασα ἐπανάστασις, ἐδημιούργησεν εἶναι ἡ πολιτικὴ ὀργάνωσις τοῦ ἔθνους διὰ τοῦ ἐθνικοῦ φασιστικοῦ κόμματος δι' οὗ ἐπετεύχθη εἷς ἀδιάλυτος ἠθικὸς δεσμὸς τῶν μελῶν πρὸς ἄλληλα καὶ δεσμὸς πίστεως καὶ ὑποταγῆς πρὸς τὸν ἀρχηγόν. Ἀντὶ δεσμοῦ στηριζομένου εἰς ἀφηρημένας θεωρίας ἐτέθη ὡς βάσις δεσμὸς στηριζόμενος εἰς τὸ αἴσθημα τοῦ καθήκοντος. Τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν ὅστις ἀπετέλει τὴν δύναμιν τοῦ κόμματος, ἀντικατέστησε τὸ ποιόν τῶν προσώπων. Τὴν κομματικὴν ἀναρχίαν τῆς φιλελευθέρας δημοκρατίας, ἡ κομματικὴ πειθαρχία καὶ ὀργάνωσις. Τὴν ἀντίθεσιν κόμματος καί κράτους, ἐξ ἧς προήρχετο ἀστάθεια καὶ σύγχυσις, ἀντικατέστησεν ἡ ἐντὸς τοῦ κράτους πλαισίωσις τοῦ κόμματος, Ἐφόσον τὸ φασιστικὸν κράτος ἐγένετο φορεὺς ἰδεωδῶν καὶ ὁ σκοπός του, εἷς καὶ ἑνιαῖος, εἶναι τὸ ἐθνικὸν συμφέρον, ὕπαρξις πλειόνων κομμάτων τὸν αὐτὸν σκοπὸν θεραπευόντων θὰ ἦτο ἐπιζημία τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον καὶ οὐδεμία λειτουργικὴ ἀνάγκη ἀπήτει τὸ τοιοῦτο. Διὰ μίαν ὡρισμένην λειτουργίαν τῆς κοινωνίας δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ εἰμὴ ἕν μόνον ὄργανον. Διὰ τὴν αὐτὴν λειτουργίαν ὕπαρξις πλειοτέρων ὀργάνων ἀνταγωνιζομένων ἄλληλα θὰ μετέβαλε ταῦτα εἰς ὄργανα ἰδιαιτέρων συμφερόντων καὶ θὰ ἐπέτρεπεν οὕτω τὴν διάσπασιν τῆς ἑνότητος (1). Ἡ δημιουργία ἀφ' ἑτέρου τοῦ ἑνιαίου κόμματος ἐκρίθη ἀπαραίτητος καὶ ἐκ τοῦ λόγου ὅτι μόνον τὸ κόμμα ἀποτελεῖ τὸ δυναμικὸν στοιχεῖον τοῦ καθεστῶτος, ἐνῷ ὁ κρατικὸς μηχανισμός, ἡ ὑπαλληλία, ἀποτελοῦντα τὸ στατικὸν στοιχεῖον, δὲν εἶναι οἱ κατάλληλοι φορεῖς ἰδεωδῶν. Τὸ κόμμα συνετέθη οὕτως ὥστε νὰ ἔχῃ τὸ αἴσθημα

ἀποφασίζει μόνος καὶ φέρει προσωπικὴν εὐθύνην διὰ τὴν ἀπόφασίν του. Διὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὅλαι αἱ ὑπάρχουσαι συλλογικαὶ ἐξουσίαι παρεμερίσθησαν (πρβλ. Koellreuter Deutsches Verwaltungsrecht 1936 σελ. 48 καὶ A. Göttgen Deutsche Verwaltung 1936 σελ. 21 καὶ 79).

(1) Πρβλ. W. Heinrich Das Ständewesen 1932 σελ. 12.

ὅτι ἀποτελεῖ στράτεύμα καὶ τὰ μέλη του στρατιωτικὴν κοινωνίαν, ἵνα καλλιεργῆται ἡ πειθαρχία ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον μορφήν της. Διεξοδικωτέρα ὅμως ἀνάλυσις περὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ ἐθνικοῦ φασιστικοῦ κόμματος γίνεται κατωτέρω ἐν κεφ. ΣΤ' τῆς παρούσης μελέτης.

Ἐὰν τὸ ἐνιαῖον φασιστικὸν κόμμα ἀποτελεῖ τὴν πολιτικὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἔθνους, τὸ συντεχνιακὸν σύστημα ἀποτελεῖ τὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν αὐτοῦ. Ἐφόσον τὸ ἐθνικὸν ἰδεῶδες, τὸ ἐθνικὸν συμφέρον, ἐτέθη ὡς σκοπὸς τοῦ φασιστικοῦ κράτους, τὸ κράτος πρὸς ἐπιδίωξιν τῶν ἐθνικῶν του σκοπῶν ἀπετέλεσεν ἰδίαν καὶ αὐτοτελῆ οἰκονομικὴν ἑνότητα. Ἔδει λοιπὸν νὰ κινητοποιήσῃ ὅλα του τὰ μέσα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, νὰ πραγματοποιήσῃ μὲ περιωρισμένα σχετικῶς μέσα τὸ μέγιστον οἰκονομικὸν ἀποτέλεσμα καὶ πρὸς τοῦτο νὰ ὀργανώσῃ οὕτω πως τὴν οἰκονομίαν του ὥστε νὰ δώσῃ ἑνότητα ἀναπτύξεως εἰς ὅλας τὰς παραγωγικὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους. Μόνον λοιπὸν μὲ μίαν ὀργάνωσιν ἐπιδιωκομένην διὰ σκληρᾶς προσπαθείας καὶ ὑποτεταγμένην εἰς τὸ κράτος, φορέα τοῦ ἐθνικοῦ ἰδεώδους, θὰ ἐπετυγχάνετο τοῦτο καὶ ὡς τοιαύτη ὀργάνωσις προεκρίθη τὸ συντεχνιακὸν σύστημα (1). Διεξοδικωτέρα ὅμως ἀνάλυσις τοῦ συστήματος τούτου γίνεται κατωτέρω ἐν κεφ. Ζ' τῆς παρούσης μελέτης.

---

(1) Κατὰ τὸν G. Renard (La théorie de l'institution σελ. 551) «κάθε ὀργάνωσις προέρχεται ἀπὸ τὴν ὑποταγὴν μιᾶς ὕλης εἰς μίαν ἰδέαν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΟΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΦΑΣΙΣΜΟΥ

Πρὶν ἢ καθορίσωμεν εἰδικώτερον ἐν ταῖς κατωτέρω §§ 8 καὶ 9 τὴν ἄμεσον ἐπιρροὴν ἣν πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ φασιστικοῦ συστήματος ἔσχον διδασκαλίαι προερχόμεναι εἴτε ἀπὸ τοὺς θεωρητικοὺς τοῦ συνδικαλισμοῦ, εἴτε ἀπὸ τὴν ἐθνικιστικὴν κίνησιν, θὰ ἐκθέσωμεν διὰ βραχέων, ἐν ταῖς δύο ἑπομέναις, τὴν ἔμμεσον ἐπὶ τοῦ φασισμοῦ ἐπίδρασιν ἣν ἔσχον τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα τῆς κλασικῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, αἱ περὶ κράτους δυναμικαὶ ἰδέαι τῆς ἀναγεννήσεως, ἡ ὀργάνωσις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ αἱ ἰδέαι τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ.

§ 6. Ἡ φιλοσοφία τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος

Πρόδηλον εἶναι ὅτι ὡς πρότυπον τοῦ φασισμοῦ ἐχρησίμευσε τὸ Πλατωνικὸν κράτος καὶ αἱ ἀθάνατοι πολιτειακαὶ ἀρχαὶ αἱ παρὰ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκπηγάσασαι. Εἰς τὸ πλατωνικὸν κράτος διδάσκεται ὅτι ὅλοι ὀφείλουν νὰ ὑπακούουν εἰς τὸν ἀρχηγὸν προικισμένον μὲ τὰ χαρίσματα τῆς ἀνδρείας, τῆς σωφροσύνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς εὐμαθείας, ἐμπεποτισμένον ἐν ἑνὶ λόγῳ ἀπὸ ἀρετήν. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ φιλόσοφοι οἵτινες καθώριζον τοὺς θεσμοὺς τῆς πολιτικῆς τάξεως καὶ ἀπετέλουν τοὺς φορεῖς τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ. Οἱ πολῖται ὤφειλον νὰ τοὺς ὑπακούουν καὶ νὰ πειθαρχοῦν εἰς αὐτοὺς διότι ἀπετέλουν ἐκλεκτὰς καὶ προνομιούχους φύσεις. Ὅμοία πρὸς τὴν ἄνω διδασκαλίαν ἦτο καὶ ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους καθ' ὃν ὠφελιμωτέρα ἀναδεικνύεται πάντοτε ἡ ἀρχὴ τοῦ καλλιτέρου ὅστις ἀνεφάνη ἀνὴρ ὑπέροχος κατ' ἀρετήν. Ἡ ἐξουσία του ἀσκεῖται ἐπὶ τῶν πειθαρχούντων πολιτῶν οἵτινες πρέπει ἀσμένως νὰ πείθωνται εἰς αὐτόν (1). Τῶν ἐξαιρετικῶν τούτων φύσεων αἵτινες ἐμφανίζονται ἀπὸ

(1) Πλάτωνος Νόμοι Γ 690 «τὸν κρείττονα ἄρχειν, τὸν δι' ἧττονα ἄρχεσθαι καὶ ἕπεσθαι μὲν τὸν ἀνεπιστήμονα, τὸν δὲ φρονοῦντα ἡγεῖσθαι τε καὶ

καιροῦ εἰς καιρὸν διὰ νὰ σώσουν τὰ κράτη ἐκ τοῦ ἐξαφανισμοῦ πρὸς ὃν φέρονται, ὁ Πλάτων θεωρεῖ θεϊκὴν τὴν προέλευσιν (1).

Ἐκ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους προέρχεται ἐπίσης ἡ ἰδέα ὅτι τὸ ἄτομον δὲν ἀποτελεῖ ὃν μεμονωμένον δυνάμενον νὰ ζήσῃ καὶ εὐημερήσῃ ἔξω τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ὅτι τοῦτο μόνον ἐντὸς τῆς κοινωνίας δύναται νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς σκοπούς του, ὅτι μόνον διὰ τῆς εὐημερίας τοῦ συνόλου ἐκπληροῦνται οἱ σκοποὶ τοῦ ἀτόμου καὶ ὅτι τὰ μέλη τῆς αὐτῆς πολιτείας πρέπει νὰ τὰ συνέχουν εἰς ἑνότητα δεσμοὶ συναισθηματικοί, ὡς ἡ κοινὴ κατανόησις τῆς πολιτικῆς ζωῆς, κοιναὶ αἰσθήματα, κοιναὶ παθήματα, κοιναὶ λύπαι καὶ χαραί. Ὡς συνέπεια δὲ τῶν ἀνωτέρω ἀρχῶν ἀπονέμεται ὑπὸ τῶν φιλοσόφων τούτων τὰ πρωτεῖα εἰς τὴν πολιτείαν καὶ ὄχι εἰς τὸ ἄτομον (2).

ἄρχειν». Πολιτεία 414 «τὸν ἀεὶ βασανιζόμενον καὶ ἀκήρατον ἐκβαίνοντα καταστέον ἄρχοντα τῆς πόλεως καὶ φύλακα». 473 Δ «ἐὰν μὴ ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσι ταῖς πόλεσιν ἢ οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσι γνησίως τε καὶ ἱκανῶς καὶ τοῦτο εἰς ταὐτὸν ξυμπέσῃ, δύναμίς τε πολιτικὴ καὶ φιλοσοφία, οὐκ ἔστι κακῶν παῦλα ταῖς πόλεσιν». (ὅρα καὶ 540 Δ). Ἀριστοτέλους Πολιτικὰ Α-β. 8. «ἀεὶ βελτίων ἡ ἀρχὴ ἡ τῶν βελτιόνων ἀρχομένων.... τὸ γὰρ ἀποτελούμενον ἀπὸ τῶν βελτιόνων βέλτιον ἔργον». Α-β. 17 «δεῖ τὸ βέλτιον κατ' ἀρετὴν ἄρχειν καὶ δεσπόζειν». Γ-η. 7 «ἐπὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας ἄν τις γένηται διαφέρων κατ' ἀρετὴν πείθεσθαι τῷ τοιούτῳ πάντας ἀσμένως ὥστε βασιλέας εἶναι τοὺς τοιούτους ἀϊδίους ἐν ταῖς πόλεσιν». Γ-ζ. 11 «εἰ γάρ τις εἰς ἀμείνων ἀνὴρ εἴη τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῷ πολιτεύματι σπουδαίων ὄντων, τοῦτον εἶναι δεῖ κύριον». Πρβλ. καὶ εἰσαγωγὴν εἰς τὰς Πλατωνικὰς περὶ Κράτους θεωρίας ὑπὸ Κ. Γεωργούλη Πλάτωνος Πολιτεία 1939.

(1) Πλάτωνος Πολιτεία 492 Ε «εὖ γὰρ χρὴ εἰδέναι ὅτι περὶ ἂν σωθῆ τε καὶ γένηται οἷον δεῖ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πολιτειῶν, Θεοῦ μοῖραν αὐτὸ σῶσαι λέγων οὐ κακῶς ἐρεῖς» καὶ Μένων 99 c «ᾗ οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες χρώμενοι τὰς πόλεις ὀρθοῦσιν, ὀρθῶς ἄρ' ἂν καλοίμεν θείους τε, ἐπίπνους ὄντας καὶ κατεχομένους ἐκ τοῦ Θεοῦ».

(2) Ἀριστοτέλους Πολιτικὰ Α-α. 1 «πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν, πασῶν δὲ κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας». Α-α. 8 «ἡ δ' ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος πόλις, γινομένη μὲν οὖν τοῦ ζῆν ἕνεκεν, οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν». Α-α, 7 «ὁ ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῶον ἐστι καὶ ὁ ἄπολις φαῦλος». Β-α. 2 «ἡ γὰρ πολιτεία κοινωνία τις ἐστιν» καὶ Ζ-ζ. 2 «ἡ δὲ πόλις κοινωνία τις ἐστι τῶν ὁμοίων, ἕνεκεν δὲ ζωῆς τῆς ἐνδεχομένης ἀρίστης». Γ-β. 2 «τῶν πολιτῶν ἡ σωτηρία τῆς κοινωνίας ἔργον ἐστί.... διὸ τὴν ἀρετὴν ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ πολίτου πρὸς τὴν πολιτείαν» καὶ Α-α. 11 καὶ 12 «καὶ πρότερον δὲ τῇ φύσει πόλις ἢ οἰκία καὶ ἕκαστος ἡμῶν ἐστιν, τὸ γὰρ ὅλον πρότερον ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ μέρους..... Ὅτι μὲν οὖν ἡ πόλις καὶ φύσει καὶ πρότερον ἢ ἕκαστος δῆλον». Κατὰ τὸν Κ. Γεωργούλην ἔνθ' ἀν. σελ.

Ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν αὐτῶν φιλοσόφων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος προῆλθεν ἡ διάκρισις τῶν πολιτευμάτων εἰς ἀληθῆ καὶ παρεκβατικὰ καὶ αἱ ὀλέθριαι συνέπειαι ἂς ἀσκοῦν ἐπὶ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ὅπερ ὡς παρεκβατικὸν παρὰ τούτων χαρακτηρίζεται, σἱ ἀρχαὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος. Ἡ ρύθμισις τοῦ βίου τῶν πολιτῶν συνιστᾶται ὑπὸ τούτων νὰ γίνεται κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ πολιτεύματος καὶ ὄχι κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐλευθερίας συνισταμένας νὰ κάμνῃ ἕκαστος ὅ,τι θέλει καὶ τῆς ἰσότητος καθ' ἂς ὁ ἀριθμὸς καὶ ὄχι ἡ ἀξία τοῦ πολίτου ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς πολιτείας. Κατὰ θαυμάσιον δὲ τρόπον ἀνεπτύχθη ὑπὸ τούτων πῶς ἀπὸ τὴν ἐπὶ τοιούτων βάσεων στηριζομένην δημοκρατίαν ἐξεπήδησεν ἡ τυραννίς καὶ πῶς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐφ' οὗ κυριαρχεῖ ἡ ἐλευθερία φυτρώνει εἰς τὸ τέλος ἡ ἀναρχία ἥτις καταλήγει τελικῶς εἰς τὴν ὑποδούλωσιν καὶ τῆς πόλεως καὶ τῶν πολιτῶν ([1]).

Πλάτων τε καὶ Ἀριστοτέλης συνιστοῦν ὅπως ἡ ἐκπαίδευσις τῶν πολιτῶν γίνεται συμφώνως πρὸς τὸ πολίτευμα, διότι μόνον ὅταν

XCVII, ὁ μεμονωμένος ἄνθρωπος ὄχι μόνον δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀναπτύξῃ ἀρετήν, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ζήσῃ καὶ νὰ συντηρηθῇ καὶ ἐν σελ. CII «ἡ πλατωνικὴ πολιτεία πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς κοινότητα ποῦ τὴν δένει σὲ ἑνότητα ἡ ὕπαρξις συναισθηματικῶν δεσμῶν τῶν μελῶν της, ἡ συμμετοχὴ τῆς ὁλότητος στὴν ἡδονὴ καὶ λύπη τῶν μελῶν».

([1]) Πλάτωνος Πολιτεία 557 Β «ἐλευθερίας ἡ πόλις μεστὴ καὶ παρρησίας γίγνεται καὶ ἐξουσία ἐν αὐτῇ ποιεῖν ὅ,τι τις βούλεται». 558 c «ἔχοι καὶ ἄλλα ἀδελφὰ δημοκρατία καὶ εἴη ἡδεῖα πολιτεία καὶ ἄναρχος καὶ ποικίλη ἰσότητά τινα ὁμοίως ἴσοις τε καὶ ἀνίσοις διανέμουσα». 562 «ἆρ' οὖν τρόπον τινὰ τὸν αὐτὸν ἔκ τε ὀλιγαρχίας δημοκρατία γίνεται καὶ ἐκ δημοκρατίας τυραννίς..... οὐκ ἀνάγκη ἐν τοιαύτῃ πόλει ἐπὶ πᾶν τὸ τῆς ἐλευθερίας ἰέναι καὶ καταδύεσθαί γε εἰς τε τὰς ἰδίας οἰκίας καὶ τελευτᾶν μέχρι τῶν θηρίων τὴν ἀναρχίαν ἐμφυομένην». 563 Ε «ὅπερ ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ νόσημα ἐγγενόμενον ἀπώλεσεν αὐτήν, τοῦτο καὶ ἐν ταύτῃ ἐκ τῆς ἐξουσίας ἐγγενόμενον καταδηλοῦται δημοκρατίαν». 564 «ἡ γὰρ ἄγαν ἐλευθερία ἔοικεν οὐκ εἰς ἄλλο τι ἢ εἰς ἄγαν δουλείαν μεταβάλλειν καὶ ἰδιώτῃ καὶ πόλει. Οὐκ ἐξ ἄλλης πολιτείας τυραννὶς καθίσταται ἢ ἐκ δημοκρατίας, ἐξ οἶμαι τῆς ἀκροτάτης ἐλευθερίας δουλείᾳ πλείστη τε καὶ ἀγριωτάτη». Ἀριστοτέλους Πολιτικὰ Ε —ζ. 22 «τὸ μὲν γὰρ δίκαιον ἴσον δοκεῖ εἶναι, ἐλεύθερον δὲ καὶ ἴσον τὸ ὅ,τι ἂν βούληταί τις ποιεῖν. Ὥστε ζῇ ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις ἕκαστος ᾧ βούλεται. Τοῦτο δ' ἔστι φαῦλον. Οὐ γὰρ δεῖ οἴεσθαι δουλείαν εἶναι τὸ ζῆν πρὸς τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ σωτηρίαν». Γ—β. 3 «ἀδύνατον ὁμοίους εἶναι πάντας τοὺς πολίτας.... ἔτι ἐπεὶ ἐξ ἀνομοίων ἡ πόλις». Ε—α. 8 «δύο γίνονται πολιτεῖαι, δῆμος καὶ ὀλιγαρχία. Τὸ δὲ ἁπλῶς πάντῃ καθ' ἑκατέραν τετάχθαι τὴν ἰσότητα φαῦλον». Ε—στ. 5 «μόνον γὰρ μόνιμον (πολίτευμα) τὸ κατ' ἀξίαν ἴσον καὶ τὸ ἔχειν τὰ αὐτῶν».

οἱ πολῖται γνωρίζουν τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτεύματος καὶ συμμορφοῦνται πρὸς αὐτάς, τοῦτο θὰ εἶναι σταθερόν. Ἰδιαιτέρα δὲ παρ' ἀμφοτέρων δίδεται προσοχὴ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας ἣν ὁ Πλάτων θεωρεῖ ἀνήκουσαν εἰς τὸ κράτος καὶ θέλει νὰ τὴν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸ περιβάλλον τῆς οἰκογενείας καὶ νὰ τὴν διαπαιδαγωγῇ συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτεύματος, διότι μόνον οὕτως οἱ νέοι θὰ γίνουν ἀντάξιοι τοῦ πολιτεύματος πολῖται (1).

Τοῦ Ἀριστοτέλους τὴν ἀντίληψιν δὲν διαφεύγει ὅτι διὰ τὴν διατήρησιν ἑνὸς πολιτεύματος καὶ τὴν προφύλαξιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀνατροπῆς δὲν ἀρκεῖ ἡ θέλησις μόνον τῶν πολιτῶν ἀλλὰ προσαπαιτεῖται καὶ ἡ ὑλικὴ δύναμις, νὰ εἶναι δηλ. εἰς θέσιν οἱ πολῖται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ κατισχύουν τῶν ἀντιφρονούντων διὰ τῶν ὅπλων. Ρίπτεται ὅθεν ἔκτοτε παρὰ τούτου ἡ ἰδέα, ἡ εὐθὺς ἅμα τῇ νίκῃ του ὑπὸ τοῦ φασιστικοῦ καθεστῶτος ἐφαρμοσθεῖσα, ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ καθεστῶτος, δηλ. ὑπὸ τὴν σημερινὴν μορφὴν τὰ μέλη τοῦ κόμματος, πρέπει νὰ ἀποτελοῦν ὡπλισμένην δύναμιν πρὸς προστασίαν τοῦ καθεστῶτος ἀποβλέπουσαν (2).

Τέλος καὶ ὁ κοινωνικὸς χαρακτὴρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀτόμου, ὀφείλοντος νὰ ὑποτάσσηται εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὁλότητος καὶ εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν, καὶ ἡ ἀρχὴ ὅτι ὀρθὸν πολίτευμα εἶναι τὸ ἀποβλέπον εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ ἔννοια τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, παρὰ τῶν φιλοσόφων τούτων ἐπιτυχῶς διδάσκονται (3).

---

(1) Πλάτωνος Πολιτεία 541 «τοὺς δὲ παῖδας παραλαβόντες ἐκτὸς τῶν νῦν ἠθῶν ἃ καὶ οἱ γονεῖς ἔχουσι θρέψονται ἐν τοῖς σφετέροις τρόποις καὶ νόμοις. Καὶ οὕτω τάχιστά τε καὶ ῥᾷστα πόλιν τε καὶ πολιτείαν καταστᾶσαν αὐτήν τε εὐδαιμονήσειν καὶ τὸ ἔθνος», καὶ Νόμοι Ζ-ια «ὡς τῆς πόλεως μᾶλλον ἢ τῶν γεννητόρων ὄντας (τοὺς νέους)». Ἀριστοτέλους Πολιτικὰ Ε-ζ. 20 «μέγιστον δὲ πάντων πρὸς τὸ διαμένειν τὰς πολιτείας, οὗ νῦν ὀλιγωροῦσι πάντες, τὸ παιδεύεσθαι πρὸς τὰς πολιτείας».

(2) Ἀριστοτέλους Πολιτικὰ Δ-ι. 1. «δεῖ γὰρ κρεῖττον εἶναι τὸ βουλόμενον μέρος τῆς πόλεως τοῦ μὴ βουλομένου μένειν τὴν πολιτείαν» Δ-ι. 8 «δεῖ δὲ τὴν πολιτείαν εἶναι ἐκ τῶν τὰ ὅπλα ἰσχυόντων μόνον». Ζ-ζ. 4 «τοὺς γὰρ κοινωνοῦντας (τῆς πόλεως) ἀναγκαῖον καὶ ἐν αὐτοῖς ἔχειν ὅπλα πρός τε τὴν ἀρχὴν τῶν ἀπειθούντων χάριν καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντας». Ζ-η. 2 «οἱ γὰρ τῶν ὅπλων κύριοι καὶ μένειν καὶ μὴ μένειν κύριοι τὴν πολιτείαν». Ὁ Π. Θεοδωρόπουλος (Ἀριστοτέλους Πολιτικὰ 1933 σελ. 649 σημ. 1) ὑποστηρίζει ἐπίσης ὅτι διὰ τῶν ἀνωτέρω γνωμῶν συμπληροῦται ἡ ἀρχὴ ὅτι πρὸς στήριξιν πολιτεύματος δὲν ἀπαιτεῖται ἡ ἁπλῆ βούλησις τῆς πλειοψηφίας τῶν πολιτῶν, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ ἡ δύναμις.

(3) Ἀριστοτέλους Ἠθικὰ Νικομ. 1160-α. 11 «δίκαιον ἐστι τὸ κοινῇ συμφέρον» Πολιτικὰ Γ-δ. 7 «ὅσαι μὲν πολιτεῖαι τῷ κοινῇ συμφέρον σκοποῦσιν

§ 7. Ἀναγέννησις. Καθολικὴ Ἐκκλησία. Γερμανικὸς Ἰδεαλισμός.

Ἐκ τῆς Ἀναγεννήσεως προῆλθον αἱ δυναμικαὶ περὶ κράτους σκέψεις τοῦ φασισμοῦ. Πολιτικοί, φιλόσοφοι καὶ ποιηταὶ τῶν χρόνων τῆς ἀναγεννήσεως, ὁ Machiavelli, ὁ Hobbes, ὁ Spinoza καὶ ἄλλοι ἐξύμνουν τὴν δύναμιν ὡς τὸ ὕψιστον ἀγαθὸν τῆς ζωῆς. Μοναδικὸς ἢ κύριος σκοπὸς τοῦ κράτους ἔδει νὰ εἶναι ἡ ἐκδήλωσις καὶ ἡ διατήρησις τῆς δυνάμεώς του (1). Ὁ Machiavelli πρῶτος ἐκφράσας τὴν σκέψιν ὅτι ἡ σωτηρία τῆς Ἰταλίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἕνωσίν της καὶ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν ξένων κατακτητῶν, ἀπέβλεπεν εἰς ἕνα δυνατὸν ἡγεμόνα ὅστις ἄνευ οὐδενὸς ἠθικοῦ δισταγμοῦ θὰ κατενίκα τὴν ἀδυναμίαν τῆς πατρίδος του. Τὸν ἡγεμόνα τὸν ἤθελεν ἀνερχόμενον εἰς τὸν θρόνον του διὰ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ λαοῦ καὶ ἀποβλέποντα οὐχὶ εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον, ἀλλ' εἰς τὸ γενικὸν καλόν, ὁπότε θὰ ἐτύγχανε τῆς ὑπακοῆς τοῦ λαοῦ Ἐὰν ὅμως ἡ διατήρησις τῆς ἐξουσίας δὲν εἶναι δυνατὴ διὰ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ λαοῦ πρέπει ὁ ἡγεμὼν νὰ ἐπιδεικνύῃ τὴν δύναμίν του (2). Τὴν δυναμικὴν ἄποψιν τοῦ κράτους ἀντελαμβάνετο ὡς ὑπεροχὴν ἔναντι τῆς θρησκείας καὶ τοῦ δικαίου.

Κατὰ τὴν δυναμικὴν περὶ κράτους θεωρίαν τοῦ Th. Hobbes ἡ ὁλότης μεταβιβάζει τὴν δύναμίν της εἰς ἕν πρόσωπον, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ αὐτοπροσδιορισμοῦ της. Ἐκ τῆς μεταβιβαστικῆς ταύτης συμβάσεως γεννᾶται τὸ κράτος. Τοῦτο καθίσταται κυρίαρχον ὡς

αὗται ὀρθαὶ τυγχάνουσι». Γ-ζ. 1 «ἔστι δὲ πολιτικὸν ἀγαθὸν τὸ δίκαιον, τοῦτο δι' ἐστὶ τὸ κοινῇ συμφέρον».

(1) Ὁ G. Mehlis ἔνθ' ἀν. σελ. 167 ὑποστηρίζει ὅτι ἀντιθέτως πρὸς τοὺς πολιτικοὺς καὶ φιλοσόφους τῆς ἀναγεννήσεως ἐξυμνοῦντας τὴν δύναμιν ὑπὸ διπλῆν ἔννοιαν, ἤτοι ἀφ' ἑνὸς ὡς ἐξύψωσιν τῆς ζωῆς τῶν ἀτόμων πρὸς ἀνάπτυξιν δυνάμεως καὶ ἀπόκτησιν κυριαρχίας καὶ ἀφ' ἑτέρου ὡς συσσώρευσιν φυσικῶν δυνάμεων τιθεμένων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μιᾶς κυριαρχούσης θελήσεως, ἡ δυναμικὴ σκέψις τοῦ φασισμοῦ ἀποβλέπει εἰς τὴν δύναμιν ὡς τὴν ὠργανωμένην ἐξουσίαν ἥτις τίθεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ σκοπὸν ἔχει τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ.

(2) Machiavelli (Le prince κεφ. XVII). Τὰς αὐτὰς ἰδέας ἐξέφραζε καὶ ὁ Μουσολίνι εἰς ἕνα λόγον του τῆς 7 Μαρτίου 1923 «θέλω νὰ κυβερνήσω μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῶν πολιτῶν, κρατῶ ὅμως εἰς τὴν διάθεσίν μου καὶ τὴν δύναμιν διὰ νὰ τὴν ἔχω ὅταν θὰ λείψῃ ἡ συγκατάθεσις. Ὅλοι οἱ ὡπλισμένοι προφῆται ἐνίκησαν, ἐνῷ οἱ ἄοπλοι ὑπέκυψαν. Ἐὰν ὁ Μωϋσῆς, ὁ Κῦρος, ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Ρωμύλος ἦσαν ἄοπλοι, θὰ ἔβλεπον τοὺς θεσμούς των καταρρέοντας».

χρησιμοποιοῦν τὴν δύναμιν ὅλων πρὸς προστασίαν ὅλων. Δύναται νὰ κάμνῃ ὅ,τι θέλει, δύναται ν' ἀδικήσῃ οἱονδήποτε καὶ δὲν ὑπόκειται εἰς νόμον τινά. Ἡ κρατικὴ ἐξουσία εἶναι ἀπόλυτος. Καθῆκον τοῦ κράτους εἶναι νὰ ἐμποδίζῃ τὴν ἐκδήλωσιν τῶν γνωμῶν. Οἱ ὑπήκοοι δὲν ἔχουν ἔναντι τοῦ κράτους δικαιώματα διότι παρητήθησαν τούτων ὅταν ἐξεχώρησαν τὴν δύναμίν των (1).

Ὁ Ben. Spinoza σχηματίζει καὶ αὐτὸς τὴν κοινωνίαν καὶ τελικῶς τὸ κράτος δι' ἐκχωρήσεως τῆς δυνάμεως ἐκ μέρους τῆς ὁλότητος καὶ τῆς ἀντιστοίχου παραιτήσεως τῶν δικαιωμάτων της. Οὕτως ἀπαρτίζεται κολοσσιαία δύναμις ἣν ὁ καθεὶς ὑπακούει ἀπὸ τὸν φόβον αὐστηρῶν ποινῶν. Τὴν οὕτω δημιουργουμένην ἔννομον σχέσιν ὀνομάζει ὁ Spinoza δημοκρατίαν προσδιοριζομένην ἐκ τῆς γενικῆς δεσμεύσεως τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ὀφείλουν νὰ ὑπερασπίζωνται τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ ἐκτελοῦν τὰς διαταγάς της. Εἰς τὸ κράτος δὲν ἀπονέμει ὡς τελικὸν σκοπὸν νὰ ἐξουσιάζῃ ἢ ἐκφοβίζῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώνῃ ἀπὸ τὸν φόβον διὰ νὰ ζοῦν ἐν τῇ κατὰ τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρᾳ ἀσφαλείᾳ. Τὸ κράτος δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ μεταβάλῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ λογικὰ ὄντα εἰς θηρία ἢ αὐτόματα, ἀλλὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δυνάμεώς των. Ἡ ἐλευθερία δύναται νὰ παρέχηται εἰς πάντα, ἀρκεῖ νὰ μὴ βλάπτηται ἐκ ταύτης ἡ ἐξουσία τοῦ κράτους (2).

---

(1) Τὸ κράτος παρομοιάζει ὁ Hobbes πρὸς πρόσωπον ἀπεριορίστου δυνάμεως, μὲ παράφορον κρατικὴν ἰδέαν, ἔντονον κρατικὴν ἐξουσίαν καὶ τεταμένην ὀργάνωσιν. (A. Grabowsky Politik 1932 σελ. 97). Περίληψιν τῶν εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Hobbes «Leviathan» (1651) περιεχομένων θεωριῶν του πρβλ. ἐν L. Gumplowicz Geschichte der Staatstheorien 1926 σελ. 197 ἑπ. Κατὰ τὸν Hobbes ὁ παντοδύναμος ἀπολυταρχισμὸς εἶναι ἀναγκαῖον κακὸν προερχόμενον ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων. Ἐὰν ἦσαν ἐλεύθεροι ἀπὸ τὰ πάθη των δὲν θὰ εἶχον ἀνάγκην κράτους. Ὅπως εἶναι ὅμως, πρέπει νὰ κυβερνῶνται αὐστηρῶς (αὐτ. σελ. 198).

(2) Ἀπὸ τὴν περίληψιν τῶν θεωριῶν τοῦ Spinoza ἐν Gumplowicz ἔνθ' ἀν. σελ. 213-214 ἀποσπῶ τὰ ἑξῆς: «Θὰ ἐνόμιζέ τις ὅτι θέλω τοὺς ὑπηκόους δούλους ἀφοῦ πρέπει νὰ ἐνεργοῦν κατὰ διαταγήν. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ὀρθόν. Δοῦλος ἐν τῇ ἀληθείᾳ εἶναι ἐκεῖνος ὅστις κατὰ τοιοῦτον τρόπον κυριαρχεῖται ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν του ὥστε οὔτε βλέπει οὔτε ἀκολουθεῖ τὸ συμφέρον του. Ἐλεύθερος εἶναι ἀντιθέτως ἐκεῖνος ὅστις ἐν συμφωνίᾳ μὲ τὸν ἑαυτόν του ὁδηγεῖται ὑπὸ τοῦ λογικοῦ. Τὸ ἐνεργεῖν ὅμως κατὰ διαταγήν, δηλ. ἡ ὑπακοή, ἀναιρεῖ μέν πως τὴν ἐλευθερίαν δὲν μεταβάλλει ὅμως τὸν διατασσόμενον εἰς δοῦλον. Αὐτὸ θὰ κριθῇ ἀπὸ τὸ αἴτιον τῆς ἐνεργείας. Ἐὰν ἡ πρᾶξις σκοπεῖ οὐχὶ τὴν ὠφέλειαν τοῦ πράττοντος ἀλλὰ τοῦ διατάσσοντος

Αἱ ἀρχαὶ τοῦ φασισμοῦ περὶ τοῦ κρατικοῦ κύρους προέρχονται ἀπὸ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Γίνεται παραβολὴ τοῦ φασιστικοῦ κράτους πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ τοῦ φασιστικοῦ κόμματος πρὸς τὰ μεγάλα ἐκκλησιαστικὰ τάγματα, λόγῳ τῆς εἰς ἀμφότερα τὰ συστήματα τηρουμένης πειθαρχίας καὶ ἱεραρχίας. Ἐξ ἄλλου λόγῳ τῆς κοινῆς διδασκαλίας περὶ μιᾶς ἡρωϊκῆς φιλοσοφίας τῆς ζωῆς, μιᾶς ἀντιηδονιστικῆς καὶ ἀντιϋλιστικῆς ἠθικῆς, ἀναπτύσσονται δεσμοὶ λατρείας μεταξὺ τοῦ Ἀρχηγοῦ καὶ τῆς μάζης παρόμοιοι μὲ τοὺς ἀναπτυσσομένους μεταξὺ πνευματικοῦ ἀρχηγοῦ καὶ πιστῶν καὶ διεγείρονται ἀρχαὶ αὐτοθυσίας (1).

Πολλαὶ τέλος ἐκ τῶν περὶ κράτους ἰδεῶν τοῦ φασισμοῦ ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τῆς διδασκαλίας τῶν φιλοσόφων τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ (2). Ἀπὸ τὸν Fichte ἐκπορεύεται ἡ ἰδέα τοῦ συνδέσμου τῆς ἐθνικῆς σκέψεως μὲ τὴν κρατικὴν ὀργάνωσιν καὶ ἐν γένει τοῦ ἐθνικοῦ κράτους ὡς τελικοῦ σκοποῦ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Τὸ κράτος—κατὰ τὸν Fichte—εἶναι μέσον πρὸς προαγωγὴν τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἔθνους καὶ δὲν ἔχει δικαιολογίαν ὑπάρξεως ὅταν εὑρίσκῃ ἐμπόδια εἰς τὸ ἔργον του αὐτό. Τὸ ἔθνος δὲν προσδιορίζεται ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ κράτους, ἀλλ' ἐξ ἄλλων παραγόντων, ὡς τῶν ἐθίμων, τῆς γλώσσης κλπ. Ὁ Fichte ὄχι μόνον ὑπεκίνησε τὸ ζήτημα τῶν πρωτείων μεταξὺ κράτους καὶ ἔθνους, ἀλλ' εἶναι ἐκεῖνος ὅστις θεωρητικῶς ἤνοιξε τὸν δρόμον εἰς τὰς βραδύτερον ἐκδηλωθείσας ἐθνικὰς ἑνωτικὰς τάσεις τῶν λαῶν (3). Ὁ Fr. Schelling φιλόσοφος, ἐν μέρει

εἶναι ἐνέργεια δούλου. Εἰς τὴν κοινωνίαν ὅμως καὶ τὸ κράτος ὅπου τὸ κοινὸν συμφέρον εἶναι ὑπέρτατος νόμος, ὁ ὑπακούων τὰς ἐπιταγάς των δὲν εἶναι δοῦλος, ἀλλ' ὑπήκοος. Δὲν εἶναι δοῦλοι τὰ παιδιὰ ὅταν ὑπακούουν τοὺς γονεῖς των διότι αἱ διαταγαὶ τῶν γονέων ἀποβλέπουν εἰς τὸ συμφέρον τῶν τέκνων».

(1) Ὁ Καθηγητὴς Alf. Rocco ἄλλοτε ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης κατέδειξεν ὡς προδρόμους τῆς φασιστικῆς περὶ κράτους ἰδέας τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἰταλικὴν περὶ κράτους φιλοσοφίαν. Ἀμφότεροι ὑπῆρξαν οἱ συνειδητοὶ κληρονόμοι τῆς ρωμαϊκῆς διδασκαλίας περὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ κράτους (πρβλ. E. Rosen der Faschismus u. seine Staatsidee 1933 σελ. 77).

(2) Ἡ ἐπιρροὴ τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ φασισμοῦ καὶ τῶν ἰδεῶν του εἶναι μεγαλυτέρα ἀπὸ ὅ,τι γενικῶς πιστεύεται. Μία ἔρευνα θὰ ἀπεδείκνυε στενὴν τὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὰς διδασκαλίας τοῦ Hegel, Nietzsche καὶ Gierke (Tempel ἔνθ. ἀν. σελ. 28 σημ. 13).

(3) Πρβλ. Gumplowicz ἔνθ. ἀν. ὅπου καὶ ἀποσπάσματα τοῦ Fichte ἀπὸ τὸ βιβλίον του «Reden an die Deutsche Nation». «Λαὸς καὶ πατρὶς ὡς φο-

μυστικοπαθὴς καὶ ἐν μέρει ρωμαντικός, ἀντέταξεν εἰς τὸ ἄτομον τὰς διαφόρους κοινωνικὰς ὁμάδας (οἰκογένειαν, κοινωνίαν, κράτος) ἡ θέλησις τῶν ὁποίων προέρχεται ἐκ τῆς ἀνάγκης καὶ ὄχι ἐκ τῆς ἐλευθερίας. Δεικνύει τὸν δρόμον καθ' ὃν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου καὶ ἀνάγκη, ἐκδηλουμένη εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωήν, συμβιβάζεται μὲ τὸ ἀπόλυτον, ὅπερ εἶναι τὸ κράτος, ἀποτελοῦν ὀργανισμὸν ἐν τῷ ὁποίῳ συμπίπτει ἡ ἐλευθερία μὲ τὴν ἀνάγκην (1). Ἀπὸ τὸν Hegel ἐκπορεύεται ἡ ἰδέα ὅτι κάθε λαὸς ἔχει ὡρισμένην ἀποστολὴν ἐν τῷ κόσμῳ, ὀλίγοι ὅμως εἶναι οἱ προνομιοῦχοι λαοὶ οἵτινες καλοῦνται νὰ παίξουν πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Ἀπὸ τὸν ἴδιον προέρχεται καὶ ἡ ἄλλη ἀρχὴ τοῦ φασισμοῦ ὅτι ἡ ἠθικὴ τοῦ κατ' ἰδίαν ἀτόμου δὲν ἔχει ἀξίαν ἐφόσον δὲν δύναται νὰ δράσῃ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς κοινωνίας. Τὸ κράτος κατ' αὐτὸν εἶναι ἡ πραγματοποίησις τῆς ἠθικῆς ἰδέας, τοῦ ἠθικοῦ πνεύματος, ἐπίσης δὲ καὶ τῆς συγκεκριμένης ἐλευθερίας. Ἀποτελεῖ ἀναγκαιότητα καὶ ἀνωτέραν δύναμιν εἰς ἣν ὑποτάσσονται οἱ νόμοι καὶ τὰ συμφέροντα τῆς ἀστικῆς κοινωνίας. Τέλος ἡ ὑπὸ τοῦ φασισμοῦ διδασκομένη θεοποίησις τοῦ κράτους ἀποτελεῖ μέρος τῆς Ἐγελειανῆς φιλοσοφίας (2).

§ 8. Συνδικαλιστικὴ σκέψις.

Ὡς κύριος ἐμπνευστὴς τοῦ φασισμοῦ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης δέον νὰ θεωρηθῇ ὁ Georges Sorel (3). Ἀπὸ τὸν Sorel προέρχεται ἡ

ρεῖς καὶ ἐνέχυρα τῆς ἐπιγείου αἰωνιότητος κεῖνται πέραν τοῦ κράτους ἐν τῇ εἰθισμένῃ σημασίᾳ τῆς λέξεως. Τὸ κράτος ὡς ἁπλῆ διοίκησις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἐν τῇ συνολικῇ πορείᾳ της δὲν εἶναι τὸ πρῶτον καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπάρχον, ἀλλὰ τὸ μέσον διὰ τὸν ἀνώτερον σκοπὸν ὅστις εἶναι ἡ αἰωνίως αὐξάνουσα μόρφωσις τοῦ ἔθνους».

(1) Ἀνάλυσιν τῶν θεωριῶν τοῦ Schelling τῶν περιεχομένων ἐν τοῖς βιβλίοις του «Neue Deduktion des Naturrechts» (1800) καὶ «Vorlesungen über die Methode des akademischen Studiums» (1803) πρβλ. ἐν Gumplowicz ἔνθ. ἀν. σελ. 293 ἑπ.

(2) Κατὰ τὸν Hegel τὸ κράτος εἶναι σύνθεσις νομιμότητος καὶ ἠθικότητος, ἕνωσις τοῦ γενικοῦ πρὸς τὸ ἴδιον. Ὁ λαὸς εἶναι φορεὺς τῆς κρατικῆς συνειδήσεως, τὸ δὲ πνεῦμά του, ὡς ἔκφρασις τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, προσδιορίζει τὴν ἱστορικὴν τύχην τοῦ ἔθνους (W. Glungler, Volk u. Staat σ. 35).

(3) Γάλλος σοσιαλιστὴς θεωρητικὸς τοῦ ἐπαναστατικοῦ συνδικαλισμοῦ. Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς του ἐνεβάθυνεν εἰς τὸν Marx καὶ ἀφιερώθη εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ προλεταριάτου. Κατ' ἀρχὰς (1893—97) συνετάχθη μὲ τοὺς μεταρρυθμιστικοὺς σοσιαλιστάς, ἐλπίσας εἰς τὴν συνεργασίαν τοῦ προλεταριάτου

θεμελιώδης ἰδέα τοῦ φασισμοῦ νὰ δημιουργήσῃ ἓν πολιτικοοικονομικὸν κράτος, συνδικαλιστικὸν καὶ συντεχνιακὸν δι' οὗ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ κοινοβουλευτικὸν κράτος. Ἀπὸ τὸν ἴδιον προέρχεται ἡ φασιστικὴ σκέψις ὅπως μὲ βάσιν ἓν ἔνθερμον καὶ ἐνθουσιῶδες προλεταριάτον δοθῇ δημιουργικὴ δρᾶσις εἰς τὴν ἐργατικὴν καὶ ἀγροτικὴν τάξιν ἥτις διὰ τῆς τόλμης της καὶ τῆς ἐπιβολῆς της θὰ ὑποχρεώσῃ τὴν ἀστικὴν τάξιν νὰ ὀρθωθῇ καὶ νὰ χορηγήσῃ μεγάλους ἀρχηγοὺς ἀγαπῶντας τὴν ἐργασίαν καὶ παύοντας νὰ εἶναι σκλάβοι τοῦ πλούτου της. Ἀπὸ τὸν Σορὲλ ἐνεπνεύσθη ὁ φασισμὸς τὴν ἐπαναστατικὴν μέθοδον τῆς βίας, ἥτις ὅταν διαλύῃ γαγγραινώδεις καταστάσεις διδάσκεται ὡς ἠθικὴ καὶ ἀναγκαία καὶ τὴν θεωρίαν περὶ τοῦ παραγωγικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐξουσίας, δι' ἧς καὶ μόνης καὶ ὄχι διὰ τῆς μαρξιστικῆς ἐξελίξεως δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ὁ σοσιαλισμός (1).

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Sorel ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Bergson διακρίνοντος τὴν ὕλην ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ἀνευρίσκοντος εἰς τὴν κίνησιν καὶ τὴν δρᾶσιν τὸ βαθύτατον μυστικὸν τῆς ζωῆς εἶναι ἀντιορθολογιστική, δὲν στηρίζεται δηλ. ἐπὶ τοῦ λογικοῦ ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αἰσθήματος. Δι' αὐτόν, κράτος σημαίνει πίστις, αἴσθημα, δρᾶσις, ἔκφρασις θελήσεως, ἐκδήλωσις πνευματικὴ καὶ οὐχὶ πραγματικότης ἱστορική (2). Εἰς τὴν ἱκανότητα πρὸς δρᾶσιν καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἡρωϊκῶν πράξεων, εὑρίσκει ὁ Sorel τὸ κριτήριον τῆς ἱστορικῆς ἀποστολῆς ἑνὸς λαοῦ καὶ κατὰ πόσον ἔφθασεν ἡ ὥρα του πρὸς μεγαλουργίαν. Ἡ ἐνθουσιώδης μᾶζα ὁδηγεῖται εἰς τὴν δρᾶσιν της καὶ πολλάκις εἰς τὸ μαρτύριόν της ἀπὸ τὰ εἴδωλα ἅτινα δημιουργεῖ τὸ ἔμφυτόν της καὶ ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμὸν ὅστις πηγάζει ἀπὸ τὰ ἔνστικτα τῆς ζωῆς της. Εἰς τὰς μυθικὰς πράξεις ἐπανευρίσκονται αἱ πλέον ἰσχυραὶ τάσεις τοῦ λαοῦ αἵτινες ἐμφανίζονται μὲ τὴν ἐπιμονὴν τῶν ἐνστίκτων εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς του καὶ πραγματοποιοῦν τὰς ἐλ-

---

μὲ τὰς ἄλλας κοινωνικὰς τάξεις. Κατιδὼν βραδύτερον εἰς τὴν συνεργασίαν ταύτην ἀποτελμάτωσιν τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἐστράφη (1900—10) πρὸς τὸν ἐπαναστατικὸν συνδικαλισμὸν εἰς ὃν παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνέγραψε τὸ κυριώτερον τῶν ἔργων του ὑπὸ τὸν τίτλον Réflexions sur la violence (1907), (πρβλ. G. Sorel ἐν Wörterbuch der Volkswirtschaft 4η ἔκδ. 1933 τόμ. 3ος σελ. 236).

(1) Τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Sorel ἐπὶ τοῦ φασισμοῦ διεκήρυξεν ὁ ἴδιος ὁ Μουσολίνι : «Δὲν εἶναι οὔτε ὁ Nietzsche οὔτε ὁ Wil. James εἰς οὓς ὀφείλω ὅ,τι εἶμαι. Εἶναι ὁ G. Sorel» (πρβλ. ἐν G. Valois ἔνθ' ἀν. σελ. 5, ὅστις ἀναγνωρίζει ἐπίσης ὅτι πνευματικὸς πατὴρ τοῦ φασισμοῦ εἶναι ὁ Sorel).

(2) G. Sorel, Réflexions sur la violence, 1907, σελ. 39).

πίδας τῆς μελλοντικῆς δράσεώς του. Ὁ Σορὲλ ἐπίστευσεν εἰς τὸ προλεταριάτον, εἰς τὸ ἐργατικὸν κίνημα, εἰς τὴν γενικὴν ἀπεργίαν, εἰς τὴν διὰ τῆς ἐξουσίας ἀπ' εὐθείας δρᾶσιν καὶ ἐκηρύχθη ἐχθρὸς τῆς δημοκρατίας καὶ τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ (1). Τὸ προλεταριάτον πρέπει νὰ πιστεύῃ εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων ὡς εἰς ἀληθῆ ἀγῶνα καὶ νὰ μὴ μετέχῃ κοινοβουλευτικῶν ἐπιδιώξεων αἵτινες ἀποτελοῦν τὸν μεγαλύτερον δι' αὐτὸ κίνδυνον. Ὁ Σορὲλ εἶναι κατὰ τῆς δικτατορίας καὶ ὑπὲρ τῆς ὑπὸ τῶν μαζῶν ἐπαναστατικῆς χρήσεως τῆς ἐξουσίας ἀποτελούσης ἔκφρασιν τῆς ἀμέσου ζωῆς. Ἀντὶ τῆς συγκεντρωτικῆς δυνάμεως τοῦ ἀστικοῦ κράτους, διδάσκει τὴν δημιουργικὴν ἐξουσίαν τοῦ προλεταριάτου, ἀντὶ τῆς δυνάμεως τὴν βίαν (2). Εἰς τὸ συνδικάτον ἀπέβλεψεν ὁ Σορὲλ ὡς τὸν ἀληθῆ τύπον τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ ὡς φύτρον τῆς κοινωνικῆς ἀνανεώσεως. Πιστεύων ὅτι οἱ φαινομενικοὶ τύποι τῆς ἠθικῆς κρίσεως τοῦ αἰῶνός μας εἶναι ὁ κοινοβουλευτισμός, ἡ δημοκρατία καὶ ὁ μεταρρυθμιστικὸς σοσιαλισμὸς καὶ ἀποβλέπων εἰς τὴν δρᾶσιν ὡς μοναδικὸν τρόπον ἐπιβολῆς, ἐθεώρει ὅτι τὰ ἐπαναστατικὰ συνδικάτα θὰ κατανικήσουν τὸ κράτος, θὰ σχηματίσουν τὰ κεντρικὰ ὄργανα τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ ὅτι ἐκεῖθεν θὰ ἐξέλθῃ μία ἡγήτωρ τάξις (élite) μέλλουσα νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν νίκην.

Ὁ Σορὲλ φρονῶν διὰ τῶν ἀνωτέρω ὅτι ἡ σοσιαλιστικὴ ἰδέα δὲν πρέπει νὰ εἶναι καταστροφὴ τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀντιτασ-

---

(1) Εἰς τὸ τέλος τοῦ δευτέρου κεφαλαίου τοῦ ὡς ἄνω βιβλίου του γράφει τὰ ἑξῆς : «Τὸ πᾶν δύναται νὰ σωθῇ ἐὰν διὰ τῆς βίας τὸ προλεταριάτον ἀποδώσῃ εἰς τὴν ἀστικὴν τάξιν μέρος τῆς δράσεώς της. Αὐτὸς ὁ μέγας σκοπὸς πρέπει νὰ κατευθύνῃ τὴν σκέψιν ὅλων τῶν μὴ ὑπνωτισμένων ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς ἡμέρας ἀνθρώπων. Ἡ προλεταριακὴ βία ἀσκουμένη ὡς καθαρὰ καὶ ἁπλῆ ἐκδήλωσις τοῦ αἰσθήματος τῆς πάλης τῶν τάξεων ἀποτελεῖ ὑπηρεσίαν τῶν πρωταρχικῶν συμφερόντων τοῦ πολιτισμοῦ. Δὲν εἶναι ἴσως μέθοδος διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἄμεσα ὑλικὰ ὠφελήματα, δύναται ὅμως νὰ σώσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα. Ἀπὸ τοὺς κατηγόρους τοῦ συνδικαλισμοῦ δικαιούμεθα νὰ ζητήσωμεν λόγον διὰ τὴν οἰκονομικὴν κατάπτωσιν ποῦ ἐφθάσαμεν. Ἂς ἐπευφημήσωμεν τοὺς ἐπαναστατικοὺς συνδικαλιστὰς ὅπως ἔπραξαν οἱ Ἕλληνες διὰ τοὺς τριακοσίους τοῦ Λεωνίδα οἵτινες ὑπερασπισθέντες τὰς Θερμοπύλας διετήρησαν τὸ φῶς τοῦ ἀρχαίου κόσμου».

(2) Κατὰ τὸν Rosen (ἔνθ' ἀν. σελ. 32) ὁ ἀντιδημοκρατικὸς καὶ ἀντιπολιτικὸς συνδικαλισμὸς τοῦ Sorel κατηυθύνετο ἐναντίον τῆς βαθμιαίας συγχωνεύσεως τοῦ σοσιαλισμοῦ μὲ τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα. Ὁ ἐπαναστατικὸς οὗτος συνδικαλισμὸς ἀπέρριπτε πάντα σχηματισμὸν κόμματος καὶ πᾶσαν περὶ κράτους ἰδέαν καὶ ὑπεστήριζε τὴν ἀπ' εὐθείας δρᾶσιν.

σόμενος ὡς ἐκ τούτου πρὸς τὸν μαρξικὸν ἱστορικὸν ὑλισμόν, ἀπέβλεπεν εἰς ἕνα ἐθνικὸν σοσιαλισμόν. Ἀπογοητευθεὶς δὲ ἀπὸ τὸν ἰταλικὸν σοσιαλισμὸν ὅστις ἀπέκρουε τὰς ἄνω ἐθνικιστικὰς ἀπόψεις, προσήγγισεν ἀπὸ τοῦ 1910 πρὸς τὴν action française καὶ συνεδέθη μαζί της. Ἡ στροφὴ αὕτη τοῦ Sorel ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τοῦ ἰταλικοῦ συνδικαλισμοῦ συνεπείᾳ δὲ τούτου ἰταλοὶ συνδικαλισταὶ ἐπεδοκίμασαν τὸν λυβικὸν πόλεμον. Οὕτως ὁ ἰταλικὸς συνδικαλισμός, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν σοσιαλισμόν, προσλαμβάνει τοῦ λοιποῦ πατριωτικὸν χαρακτῆρα (1).

Ἐκτὸς τοῦ Σορέλ, αἱ φασιστικαὶ ἰδέαι ἐπηρεάσθησαν καὶ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Vilfredo Pareto ὃν ὁ Μουσολίνι ἐγνώρισεν εἰς Λωζάνην κατὰ τὴν ἐξορίαν του καὶ συνεδέθη μαζί του (2). Ὁ Pareto εἶναι ἀπολογητὴς τῆς ἐπαναστάσεως δι' ἧς ὑπερισχύει τὸ δίκαιον τῶν μειοψηφιῶν. Βλέπει καὶ οὗτος τὴν ἱστορίαν εἰς τὴν δρᾶσιν μιᾶς ἐκλεκτῆς μειοψηφίας δι' ἧς προεκλήθησαν αἱ πλέον βαθεῖαι μεταβολαὶ εἰς τὰς ἀνθρωπίνους κοινωνίας. Ὡς élite ἐννοεῖ τὴν δημιουργικὴν καὶ ἰδίᾳ τὴν δυναμικὴν μειοψηφίαν (3). Ἐν ἀντιθέσει ὅμως πρὸς τὸν Sorel, πηγὴν δυνάμεως δὲν θεωρεῖ μόνον τὸ προλεταριάτον, ἀλλὰ πᾶσαν ἐκλεκτὴν μειοψηφίαν ἐξ οἱουδήποτε κοινωνικοῦ στρώματος προερχομένην (4).

---

(1) Κατὰ τὸν C. Schmitt (Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus, 1923 σελ. 63—64) ὁ μῦθος τῆς πάλης τῶν τάξεων ἀρχίζει νὰ περιλαμβάνῃ ἰσχυρὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς ἰδέας τῆς πάλης τῶν τάξεων. Εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος ἰσχύουν εἰς τοὺς διαφόρους λαοὺς ποικίλα στοιχεῖα κατὰ διαφόρους τρόπους ἐκδηλούμενα. Ὅπου τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα καὶ ἡ ἰδέα τῆς πάλης τῶν τάξεων ἦλθον εἰς ἀντίθεσιν, ὡς ἐν Ἰταλίᾳ, ἐνίκησε τὸ πρῶτον.

(2) Ὁ Μουσολίνι ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Σορὲλ καὶ φίλος τοῦ Pareto. Εἶναι ἀξιοπαρατήρητον ὅτι ὁ ἰταλικὸς ἐθνικισμὸς εὑρίσκετο εἰς ἐναλλασσομένην δρᾶσιν μὲ τὸν συνδικαλισμόν. Ἐνῷ ὅμως ὁ ἐθνικισμὸς ἤσκει τὴν ἐξουσίαν διὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους, ἐχρησίμευεν εἰς τὸν συνδικαλισμὸν διὰ τὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων (Tempel ἔνθ' ἀν. σελ, 29 σημ. 19).

(3) Κατὰ τὸν Pareto ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν μύθων, ἡ δὲ ἱστορία προχωρεῖ ὄχι τόσον διὰ τῶν γεγονότων ὅσον διὰ τῶν παραστάσεων καὶ τῶν φαντασιῶν. Αἱ ἀπηχήσεις τῶν μύθων διαμορφοῦν τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἀποστολήν του (Grabowsky, Politik σελ. 110).

(4) Ὁ Pareto θεωρεῖται ὅτι ἐξελέπτυνε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Sorel καὶ τὴν ἐπεξέτεινε πέραν τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ συνδικαλισμοῦ, δημιουργήσας οὕτω κοινωνιολογικὸν σύστημα ἀσκῆσαν κολοσσιαίαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν θεμελίων τῆς πολιτικῆς. Κατ' αὐτόν, ὑπεράνω τοῦ πνεύματος ἰσχύει ὡς πρω-

§ 9. Ἐθνικιστικὴ κίνησις.

Καίτοι, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὁ συνδικαλισμὸς τοῦ Sorel προσέλαβεν ἐθνικιστικὸν περιεχόμενον, ἐν τούτοις αἱ θεωρίαι τῶν κατωτέρω φιλοσόφων καὶ δογματικῶν ἤσκησαν ἀμεσωτέραν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἐθνικιστικῶν τάσεων τοῦ φασισμοῦ.

Μεταξὺ τούτων εἰς πρώτην γραμμὴν τίθεται τὸ ὄνομα τοῦ Fr. Nietzsche. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν του καλὸν εἶναι ὅ,τι ἐγείρει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ αἴσθημα τῆς δυνάμεως, τὴν θέλησιν τῆς δυνάμεως, τὴν δύναμιν αὐτὴν καθ' ἑαυτήν (1). Ἀπὸ τὸν ἴδιον προέρχονται αἱ ἰδέαι περὶ τῆς δημιουργικῆς ἐξελίξεως τῆς μεγάλης προσωπικότητος ἥτις ἀποτελεῖ τὴν ἔννοιαν τῆς ἱστορίας. Ὁ Nietzsche ἐπολέμησε τὸν φιλελευθερισμὸν ὡς μὴ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς πειθαρχίας καὶ τὸν μαρξικὸν σοσιαλισμὸν ὡς ἐξέγερσιν δούλων μειωμένης ἀξίας (2). Ὁ Μουσολίνι εἰς ἡλικίαν εἴκοσιν ἐτῶν ηὐχαριστεῖτο ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Nietzsche καὶ ἐνισχύετο ἐκ ταύτης εἰς τὰς ἀντιδημοκρατικὰς τάσεις του (3).

ταρχικὴ ἀξία ἡ θέλησις (Rosen ἔνθ' ἀν. σελ. 39). Τὴν αὐτὴν ἰδέαν περὶ τῆς θελήσεως ὡς τῆς μόνης πραγματικότητος ἐκφράζει καὶ ὁ Giov. Gentile διὰ τῶν ἑξῆς: «Τὸ κράτος ζῇ εἰς τὴν θέλησίν μας, εἰς τὴν καρδίαν μας. Ἐκεῖ πρέπει νὰ λαμβάνῃ συνείδησιν τῶν καθηκόντων του καὶ τῶν σκοπῶν του. Δὲν εἶμαι ἐγὼ ὅστις ζῶ, τὸ κράτος ζῇ μέσα μου» (M. Prélot ἔνθ' ἀνωτέρω σελ. 87—88).

(1) «Ἡ μᾶζα πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι μία ἰσχυρὰ ἀκαταδάμαστος δύναμις θελήσεως ὑπάρχει. Καθεὶς θαυμάζει τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν διότι δὲν τὴν ἔχει, ἐὰν δὲ τὴν εἶχε δὲν θὰ ὑπῆρχεν ὅριον δι' αὐτὸν καὶ τὸν ἐγωϊσμόν του. Ὁ δαίμων τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι οὔτε ἡ ἀνάγκη οὔτε ἡ ἐπιθυμία ἀλλ' ἡ ἀγάπη τῆς δυνάμεως» (El. Förster Nietzsche, «Nietzsches prophetische Worte über Staaten und Völker», 1937 No 46 καὶ 68).

(2) Ὁ Nietzsche ἤχησε τὸν κώδωνα πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς ἓν ἰδεῶδες διάφορον ἐκείνου ποῦ ἐπίστευον αἱ παρελθοῦσαι γενεαὶ—γράφει ὁ Μουσολίνι—ὅπερ ὅμως διὰ νὰ κατανοηθῇ πρέπει νὰ ἐγερθῇ νέον εἶδος ἐλευθέρων πνευμάτων ἰσχυρῶν εἰς τὸν ἀγῶνα, εἰς τὴν μόνωσιν, εἰς τὸν μεγάλον κίνδυνον (πρβλ. Rosen ἔνθ' ἀν. σελ. 46).

(3) Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1914 ἐπ' εὐκαιρίᾳ μιᾶς δίκης εἰς τὸ κακουργοδικεῖον Μιλάνου ἀποκαλύπτεται ὅτι ὁ Μουσολίνι ἐνεπνέετο ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Nietzsche. «Τιμήσατε—ἔλεγε—τὸν ἀρχαῖον φιλόσοφον Ἡράκλειτον ὅστις ἐδίδασκεν ὅτι ἡ πάλη εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ παντός. Ἀφίσατέ μας νὰ παλαίωμεν, δώσατέ μας τὴν ἐλευθερίαν ν' ἀγωνισθῶμεν» (Henry Massoul, La leçon de Moussolini, 1934 σελ. 58).

Ἡ ἐπιρροὴ τοῦ Mazzini ἐμπνεομένου ἀπὸ παράφορον πατριωτισμὸν ὑπῆρξε τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε δικαίως νὰ γράφῃ ὁ Gentile ὅτι ἡ σκέψις του ἀπετέλεσε τὸ φασιστικὸν εὐαγγέλιον καὶ τὴν πίστιν τῆς ἰταλικῆς νεολαίας κατὰ τὸ 1919—22 (1). Ἐπολέμησε τὸν ὑλισμὸν ὡς σημαίνοντα ἀτομικισμὸν καὶ ἐδίδαξεν ὅτι τὸ ἔθνος ἀποτελεῖ ἠθικὴν προσωπικότητα καὶ τὴν μόνην διαρκῆ καὶ ἀθάνατον μορφὴν τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, ἀληθὲς προνόμιον τῶν ἐξελιγμένων κοινωνιῶν, ὅσων δύνανται νὰ ἐπιδείξουν ἐθνικὴν συνείδησιν (2).

Ὁ Renan ὅστις, κατὰ τὸν Μουσολίνι, εἶχε προαίσθησιν τοῦ φασισμοῦ (3) δὲν ἐδέχετο ὅτι ἡ κοινωνία ὑφίσταται μόνον διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀτόμου, οὔτε ὅτι δύναταί τις ν' ἀναγνωρίσῃ λογικὴν εἰς τὴν μᾶζαν, ἀπέκρουε δὲ τὴν δημοκρατίαν δι' ἧς ἐξαλείφεται κάθε βαθύτερος πολιτισμὸς καὶ κάθε ἀνωτέρα ἀρχηγία. Ὁ Μουσολίνι ἐνεπνέετο ἀπὸ τὸν συγγραφέα τῶν Dialogues philosophiques (4).

Ἐνῷ ἐν Ἰταλίᾳ μέχρι τοῦ 1910 ὁ ἐθνικισμὸς ἀπετέλει ἓν διάχυτον αἴσθημα, ἡ action française ἐν Γαλλίᾳ ἠδυνήθη νὰ διαμορφώσῃ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ αἰσθήματος τούτου μίαν πολιτικὴν θεωρίαν δι' ἧς ὁ ἐθνικισμὸς συνεδυάσθη μὲ τὸν ἀντικοινοβουλευτισμὸν καὶ τὸν ἀντιφιλελευθερισμόν (5). Ἡ πολιτικὴ ἐπιρροὴ τῶν ἀρχῶν τῆς action française ὑπῆρξε μεγαλυτέρα ἐν Ἰταλίᾳ παρὰ ἐν Γαλλίᾳ, λόγῳ τῆς ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιδράσεως τοῦ Sorel συνδεθέντος καθ' ἃ ἀνωτέρω ἐξετέθη

---

(1) Rosen ἔνθ' ἀν. σελ. 82.

(2) Γ. Ἀλεξιάδου, Νομικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ θεώρησις τῆς ἰδέας τοῦ ἔθνους, 1939, σελ. 20 καὶ 23.

(3) Mussolini, Der Faschismus, σελ. 18.

(4) Εἰς μίαν τῶν φιλοσοφικῶν του παρατηρήσεων γράφει ὁ Renan : «Ἀποτελεῖ χίμαιραν ν' ἀπονέμῃ τις εἰς τὴν μᾶζαν λογικὴν καὶ νὰ στηρίζηται ἐπὶ τῆς ψήφου της. Δὲν ἀνήκει εἰς τὴν φύσιν τοῦ λογικοῦ νὰ ἐννοῆται ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον. Ὁ κανὼν ὅτι ἡ κοινωνία ὑφίσταται μόνον διὰ τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου δὲν φαίνεται συμφωνῶν μὲ τὸν σκοπὸν τῆς φύσεως καθ' ὃν μόνον τὸ εἶδος λαμβάνεται ὑπ' ὄψει. Ἡ δημοκρατία δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὴν κοινωνικὴν ἐκείνην κατάστασιν κατὰ τὴν ὁποίαν μία διεφθαρμένη μᾶζα δὲν ἔχει ἄλλην φροντίδα εἰμὴ νὰ παραδίδηται εἰς τὴν ἀπόλαυσιν» (Mussolini, Der Faschismus, σελ. 17—18).

(5) «Μόνον τὸ ἐθνικὸν συμφέρον—διδάσκει ἡ action française—προσδιορίζει τὴν πορείαν ὅλων τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν γεγονότων. Καὶ τοῦ δικαίου προηγεῖται τὸ ἐθνικὸν συμφέρον. Κάθε πρᾶξις καὶ ἡ παράνομος ἔτι εἶναι δικαιολογημένη ὅταν ἀποβλέπῃ εἰς τὸ ἐθνικὸν συμφέρον (Rosen ἔνθ' ἀν. σελ. 48—52).

μετ' αὐτῆς. Ἐν Ἰταλίᾳ ὁ διάχυτος οὗτος ἐθνικισμὸς ἔλαβε πολιτικὴν διαμόρφωσιν διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἐθνικιστικοῦ κόμματος μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1910 Λιβυκὸν πόλεμον.

Ἡ ὑπὸ τοῦ D'Annunzio κατάληψις ἐν ἔτει 1919 τοῦ Φιοῦμε ἀπετέλεσεν ἐκδήλωσιν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐπικρατησάντων ἐθνικιστικῶν ρευμάτων, ἀλλὰ καὶ διαμαρτυρίαν διὰ τὸν ὑπὸ τῶν συνθηκῶν τῆς εἰρήνης παραγκωνισμὸν τῶν ἰταλικῶν δικαίων. Διὰ τοῦ κινήματός του ὁ D'Annunzio ἰσχυροποίησε τὸ δυναμικὸν πολιτικὸν αἴσθημα τῆς ἰταλικῆς ἐπεκτάσεως καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις μιᾶς ἰμπεριαλιστικῆς ἰδεολογίας. Τὸ κίνημά του ὅμως ἀπετέλεσεν ἁπλῶς συμβολικὴν πρᾶξιν ἐνθουσιάσασαν τοὺς νέους καὶ ὄχι πολιτικὴν ἐνέργειαν. Ὁ φασισμὸς ἐπωφελήθη ἀπὸ τὴν ἐντύπωσιν ἥτις παρήχθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῆς πατριωτικῆς ἐνεργείας τοῦ ποιητοῦ καὶ ἠδυνήθη νὰ ἐνδυναμώσῃ τὰς ἐθνικιστικάς του τάσεις. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως αἱ ἰδέαι τοῦ φασισμοῦ ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς ἀποφάσεως τοῦ ποιητοῦ καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ δημοσιευθὲν Σύνταγμα τῆς καταληφθείσης πόλεως ἀποτελεῖ μικρογραφίαν τῆς φασιστικῆς ἰδεολογίας ἥτις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνεδύαζε τὴν πραγματοποίησιν τῆς συντεχνιακῆς ἀνοικοδομήσεως μὲ τὴν σκέψιν τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας [1].

§. 10. Ὁ φασισμὸς ὡς σύνθεσις ἐθνικισμοῦ καὶ συνδικαλισμοῦ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτουν τὰ σημεῖα ἐπαφῆς μεταξὺ ἐθνικισμοῦ καὶ συνδικαλισμοῦ. Ἀπεριόριστος λατρεία πρὸς τὸ ἔθνος, ἀπόλυτος πίστις εἰς τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς ἐξουσίας, μῖσος κατὰ τῆς δημοκρατίας καὶ τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, ἐξύμνησις τῆς δράσεως τῶν ἐκλεκτῶν μειοψηφιῶν. Ἀλλ' ἐνῷ ἀμφότεραι αἱ κινήσεις ἐνεφοροῦντο ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἰδεῶν, ἑκατέρα κατηυθύνετο πρὸς διάφορον σκοπόν. Ὁ μὲν ἐθνικισμὸς ἐπεζήτει τὴν ἐξουσίαν διὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους, ὁ δὲ συνδικαλισμὸς διὰ τὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων. Ὁ πρῶτος

---

[1] Τὸ Σύνταγμα τοῦτο προέβλεπε διαχωρισμὸν τοῦ κράτους εἰς τάξεις καὶ δημιουργίαν συντεχνιῶν ὡς ὀργάνων αὐτοῦ. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἠσκεῖτο ἀπὸ συμβούλια τῶν ἀρίστων καὶ τῶν ἐφόρων. Τὸ πρῶτον ἐξελέγετο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, τὸ δεύτερον ὑπὸ τῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων. Ἀμφότερα συνήρχοντο ἀπὸ κοινοῦ κατ' ἔτος εἰς μέγα ἐθνικὸν συμβούλιον πρὸς ἀπόφασιν ἐπὶ ὡρισμένων θεμάτων, ἰδίᾳ συνταγματικῶν. Προέβλεπεν ἐπίσης καθίδρυσιν ἰσχυρᾶς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας (Tempel ἔνθ' ἀν. σελ. 36—39).

ἀπετέλει τὴν ἐπανάστασιν τῆς δεξιᾶς, ὁ δεύτερος τὴν ἐπανάστασιν τῆς ἀριστερᾶς. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ τοῦ συνδικαλισμοῦ ἐπεδίωξαν νὰ ἑνώσουν τὰ δύο αὐτὰ κινήματα χωρὶς ὅμως νὰ τὸ κατορθώσουν (1). Ὅ,τι ὅμως δὲν κατώρθωσαν οὗτοι τὸ ἐπέτυχεν ὁ Μουσολίνι διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ φασιστικοῦ κινήματος καὶ τῆς ἱδρύσεως τοῦ φασιστικοῦ κόμματος, ἐν ᾧ ἐξεδηλώθη ἡ φασιστικὴ νοοτροπία τῆς συνθέσεως τοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ τοῦ συνδικαλισμοῦ (2). Ἀπὸ τὸν πρῶτον ἐλήφθη ἡ ἰσχυρὰ τόνωσις τοῦ φασιστικοῦ δυναμικοῦ κράτους καὶ ἡ περὶ ἔθνους, ὡς ἐννοίας ἐπιτασσούσης τὸ ἄτομον, διδασκαλία. Ἀπὸ τὸν δεύτερον ἡ διὰ τῆς ἀπ' εὐθείας δράσεως ἄσκησις τῆς ἐξουσίας καὶ ἡ δραστηριότης τῆς ἐπιδιώξεως καὶ διεξαγωγῆς τῶν τεθέντων σκοπῶν. Ὁ πρῶτος προσείλκυσε τὰ διανοούμενα στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἀπέβλεψεν εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἑνότητα τοῦ λαοῦ, ὁ δεύτερος ἐκέρδισε τὴν μᾶζαν καὶ ἀπέβλεψεν εἰς τὴν καθολικὴν καὶ στερεὰν ὀργάνωσιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἡ ἐθνικὴ σκέψις εὑρίσκει τὴν ἔκφρασίν της εἰς τὸν τύπον τοῦ κράτους, ἡ συνδικαλιστικὴ εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς κοινωνίας. Ἡ διὰ τοῦ φασιστικοῦ κινήματος σύνθεσις τῶν δύο τούτων ἰδεολογιῶν ἐπέφερε τὴν κατὰ τοῦ φιλελευθέρου κράτους νίκην, ἥτις δὲν θὰ ἐπετυγχάνετο διὰ τοῦ κατ' ἰδίαν ἀγῶνος ἑκατέρας χωριστά. Ὁ Μουσολίνι ἀποτελῶν αὐτὸς ὁ ἴδιος τὴν σύνθεσιν τῶν ἐθνικιστικῶν καὶ σοσιαλιστικῶν ἰδεῶν, λόγῳ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιρροῆς τόσον τῶν θεωριῶν τοῦ Nietzsche ὅσον καὶ τοῦ Sorel, ἀντελήφθη ὅτι διὰ νὰ γεννηθῇ καὶ θριαμβεύσῃ τὸ ἐπαναστατικὸν φρόνημα, ἔπρεπε νὰ μὴ ἐκλείψῃ, ἀλλ' ἀντιθέτως νὰ διατηρηθῇ ζωηρὸν τὸ πνεῦμα τοῦ μετώπου καὶ νὰ εἰσδύσῃ τοῦτο εἰς ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα ἰδίᾳ δὲ τῆς

---

(1) Ὁ **Bert**, μαθητὴς τοῦ **Sorel**, γράφει ὅτι «ἐνῷ ἠγωνιζόμεθα κατὰ τῆς δημοκρατίας ἀπὸ διπλῆς ἀπόψεως, ἐθνικῆς καὶ συνδικαλιστικῆς, ἐκάμαμεν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὸν φασισμόν». Ἀφ' ἑτέρου ὁ **Valois** μαθητὴς τοῦ **Mauras** ὑποστηρίζει τὸ ἴδιον γράφων ὅτι «τὸ 1912 ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς φασιστικῆς συνθέσεως, αἵτινες τελικῶς ἐπραγματοποιήθησαν τὸ 1925» (**Rosen** ἔνθ' ἀν. σελ. 48—52).

(2) Πολὺ πρὸ τοῦ πολέμου ὁ **Maurice Barrès** προῃσθάνθη τὴν ἔλευσιν τοῦ φασισμοῦ καὶ διεῖδε τὴν δυνατότητα καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς συγχωνεύσεως τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ ἐθνικισμοῦ. Οὗτος μετὰ τοῦ **Mauras** διήγειρον τὸ μῖσος κατὰ τοῦ φιλελευθερισμοῦ, τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων καὶ καθ' ὅλης ἐν γένει τῆς δημοκρατικῆς ἰδεολογίας. Ἡ ἐφημερὶς τοῦ **Barrès** «La cocarde» θεωρεῖται ὡς ἡ πρώτη φασιστικὴ ἐφημερίς. (Ὑ. **Valois** ἔνθ' ἀν. σελ. 6).

ἐργατικῆς, ἀγροτικῆς καὶ τῆς μεσαίας ἀστικῆς τάξεως. Ἐντεῦθεν ἡ ἐμφάνισις τοῦ φασισμοῦ διὰ τῶν πρώτων συνδέσμων πολεμιστῶν ἐμφορουμένων ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο. Λόγῳ ὅμως τῆς ἐπαναστατικῆς του προελεύσεως ὁ φασισμὸς ἐδημιούργησε νέον συνδικαλισμὸν ὑπερβάλλοντα τὰς διδασκαλίας τοῦ Σορὲλ καὶ ἕνα ἐθνικισμὸν κατὰ πολὺ εὐρύτερον τοῦ ὑπάρχοντος ἐθνικιστικοῦ ρεύματος (1) Τὴν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνός μας ἐπίμονον προσπάθειαν πρὸς συνένωσιν τοῦ ἐθνικισμοῦ πρὸς τὸν συνδικαλισμὸν καὶ τὴν διὰ τοῦ φασιστικοῦ κινήματος ἐπίτευξιν τῆς προσπαθείας ταύτης μεγάλως ὑπεβοήθησεν ἡ κρατοῦσα ἐν Ἰταλίᾳ ἀντίληψις καὶ μεταξὺ ἔτι τῶν ἐθνικιστικῶν κύκλων ὅτι ἡ Ἰταλία λόγῳ τῆς πτωχείας της ἀνήκει εἰς τὰς προλεταριακὰς χώρας ἔναντι τῶν ὑπὸ τῆς φύσεως προικισμένων ἄλλων χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ὅτι μόνον διὰ σκληροῦ ἀγῶνος, ἀναλόγου πρὸς τὸν τοῦ προλεταριάτου, θὰ ἀποκτήσῃ αὕτη τὴν ἁρμόζουσαν ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν της (2). Τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἐμφανῶς ἐξεδήλωσε τελευταίως καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Μουσολίνι κατὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου τῆς Ἰταλίας ἐναντίον τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων ἀποκαλέσας αὐτήν, κατὰ τὸν λόγον ὃν ἐξεφώνησε τὴν 10 Ἰουνίου 1940, προλεταριακήν.

---

(1) Κατὰ τὸν F. Valsechi (Das moderne Italien 1935 σελ. 286) «ὁ φασισμὸς δὲν ἀποτελεῖ τὸν συνδικαλισμὸν τῶν περιωρισμένων σκοπῶν τῆς προστασίας τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων, ἀλλ' ἀποβλέπει εἰς εὐρύτερον κύκλον ἐθνικῶν συμφερόντων. Ἐν ὀνόματι τῶν συμφερόντων τούτων ἐξηφανίσθη ὁ ἀγὼν τῶν τάξεων καὶ ἀντικατεστάθη διὰ τῆς συνεργασίας τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Ἡ παρεμβολὴ τῆς συντεχνίας ἐντὸς τοῦ κράτους εἶναι τὸ ἐπακόλουθον τῆς ἑνώσεως τῆς συνδικαλιστικῆς καὶ φασιστικῆς ἰδεολογίας».

(2) Ὅπως οἱ ἐπαναστατικοὶ ἐργάται πρέπει νὰ ἑτοιμάζωνται διὰ τὴν γενικὴν ἀπεργίαν – διακηρύσσει ὁ Corradini—οὕτω καὶ οἱ Ἰταλοὶ πρέπει νὰ εἶναι ἕτοιμοι διὰ τὸν πόλεμον πρὸς ἐπιδίωξιν τῶν ἐθνικῶν των ἀξιώσεων. Τὰ πλούσια ἔθνη εἶναι οἱ ἐχθροί μας δηλοῖ ὁ ὡς ἄνω θεωρητικὸς τοῦ ἐθνικισμοῦ. Οἱ Ἰταλοὶ ἐθνικισταὶ ὕμνουν τὸν πολεμιστὴν ἀποτελοῦντα τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς ἡρωϊκῆς ζωῆς. (Rosen ἔνθ' ἀν σελ. 56—57). Τὰς αὐτὰς περίπου ἰδέας ἐκφράζει καὶ ὁ M. Dendias γράφων (ἐν σελ. 385 τῆς μελέτης του «Le problème de la chambre haute et la représentation des intérêts 1929) ὅτι «οἱ λόγοι δι' οὓς ἐγεννήθη ὁ ἐθνικὸς συνδικαλισμὸς ἐν Ἰταλίᾳ εἶναι ὅτι ἀφοῦ αἱ τοποθετήσεις τοῦ πλούτου καὶ ἡ δύναμις ἐπεφυλλάχθησαν δι' ἄλλας Δυνάμεις, ὁ ἰταλὸς ἐργάτης ὑπέφερε διὰ τὴν κατωτερότητα εἰς ἣν εὑρίσκετο ἡ χώρα του ἔναντι τῶν ἀνταγωνιζομένων αὐτὴν ἐθνῶν, οὕτως ὥστε ὁ διεθνὴς συνδικαλισμὸς νὰ φαίνεται εἰς αὐτὸν παράλογος».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΦΑΣΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

§ 11. Πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου.

Ἐξ ἐπιπολαίας παρατηρήσεως τῶν γεγονότων ἐν Ἰταλίᾳ θὰ ἤγετό τις εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ παγκόσμιος πόλεμος καὶ ἡ μετὰ τοῦτον ἐκραγεῖσα μπολσεβικικὴ ἐπανάστασις εἶναι τὰ ἀποκλειστικὰ αἴτια τῆς φασιστικῆς ἐπαναστάσεως. Προσεκτικωτέρα ὅμως μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς Ἰταλίας, ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1870 ἑνοποιήσεώς της εἰς ἐθνικὸν κράτος, φέρει εἰς τὴν σκέψιν ὅτι τὰ ἄνω δύο γεγονότα ἐπέσπευσαν ἀναμφισβητήτως τὴν ἔκρηξίν της, δὲν εἶναι ὅμως τὰ μοναδικὰ αἴτια αὐτῆς (1). Τὰ σπέρματα τῆς φασιστικῆς ἐπαναστάσεως, αἱ ρίζαι τοῦ φασισμοῦ, πρέπει ν' ἀναζητηθοῦν εἰς τὰ πολιτικὰ γεγονότα τῆς Ἰταλίας καθ' ὅλας τὰς δεκαετηρίδας αἵτινες διέρρευσαν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐμφανίσεώς της ὡς ἐθνικοῦ κράτους.

Παρετηρήθη καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, ὡς καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης, ἡ εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεώς της ἀπὸ τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ πρόωρος εἰσαγωγὴ τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Ὁ ἰταλικὸς λαὸς μὲ μειωμένον τὸ αἴσθημα τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος, λόγῳ τῆς ἐπὶ αἰῶνας κατατμήσεως τῆς χώρας εἰς πολλὰ κρατίδια, δὲν ἦτο ὥριμος πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ συστήματος τούτου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ εἰσαγωγή του ὑπῆρξε πολιτικὴ ἀνάγκη, ἀπετέλεσε δηλ. τὴν βάσιν τῆς συνεργασίας μεταξὺ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τοῦ Πεδεμοντίου καὶ τῶν κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς ἐλευθερίας δρωσῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων πολλοὶ ἀρχηγοὶ τῶν ὁποίων ἦσαν δημοκράται καὶ σοσιαλισταί. Ἡ μεγάλη ὅμως μᾶζα τοῦ

(1) Ὁ Rosen ἔνθ' ἀν. σελ. 2 γράφει ὅτι «ἀποδεχόμεθα τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Harold Goad ὅτι καὶ ἂν δὲν ἐγίνετο παγκόσμιος πόλεμος ἡ μπολσεβικικὴ ἐπανάστασις ἦν κίνημα ὡσὰν τὸ φασιστικὸν θὰ ἐγίνετο μίαν ἡμέραν ἐν Ἰταλίᾳ».

λαοῦ δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν κίνησιν αὐτήν. Καὶ μετὰ τὴν ἑνοποίησιν τοῦ ἰταλικοῦ κράτους δὲν ἐπῆλθεν ἀνανέωσις τοῦ φρονήματος τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ, διότι ἡ ἀστικὴ τάξις ἀποβλέπουσα μᾶλλον εἰς τὰ συμφέροντά της καὶ ὄχι εἰς τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη δὲν ἐπετέλεσε τὸ καθῆκόν της. Ὡς ἐκ τῆς προώρου εἰσαγωγῆς τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν πλημμελὴς ὑπῆρξε καὶ ἡ μετέπειτα λειτουργία αὐτῶν (1). Ἡ ἐσωτερικὴ ἑνότης τοῦ κράτους ἔλειπεν. Αἱ ἀντιθέσεις μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν βορείων καὶ τῶν νοτίων ἦσαν βαθεῖαι, Ἡ κοινοβουλευτικὴ διαφθορὰ ὑπῆρξε μεγάλη. Τὸ ποσοστὸν τῶν ἀγραμμάτων καταπληκτικόν. Τὰ κόμματα παλαίοντα διὰ τὸ ἐμὸν καὶ τὸ σὸν δὲν εἶχον τὸν καιρὸν νὰ ὀργανωθοῦν εἰς ἀληθῆ πολιτικὰ κόμματα ἰδεῶν. Τὰ προσωπικὰ συμφέροντα κατέπνιγον τὴν ἰδέαν τοῦ γενικοῦ καλοῦ. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ χαρακτῆρος ἀπεμακρύνοντο ὁλονὲν καὶ περισσότερον τῆς πολιτικῆς. Ἡ μοναρχία ἐξησθένιζε διαρκῶς, τὸ κοινοβούλιον κατέπιπτεν, ἰδεῶδες δὲν ὑπῆρχεν (2). Μέτρα κοινωνικὰ ὑπὲρ τῶν ἐργαζομένων τάξεων δὲν ἐλαμβάνοντο, ἐντεῦθεν δὲ ὁ μαρξικὸς σοσιαλισμὸς ὁλονὲν καὶ κατέκτα ἔδαφος, ὑπονομεύων διαρκῶς τὸ κράτος. Διὰ συνεχῶν ἀπεργιῶν ὑπεσκάπτετο τὸ κυβερνητικὸν κῦρος, ὁ κλονισμός του δὲ ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον διὰ τῆς καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν ἐν ἔτει 1914 ἐκραγείσης ἀπεργιακῆς κινήσεως ἥτις ἀκολουθηθεῖσα ἀπὸ πράξεις βίας ἀπετέλεσεν ἀληθῆ ἐρυθρὰν ἑβδομάδα. Αἱ ἰδέαι τοῦ Sorel κατέκτων βαθμιαίως τὰς ἐργαζομένας μάζας, ὁ δὲ ἀκαταπονήτως κατὰ τοῦ κράτους τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐκστρατεύων Μουσολίνι, τὰς ἰδέας ταύτας προπαγανδίζων, ἤρξατο ν' ἀποτελῇ τὸ εἴδωλον τῶν μαζῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ εἴσοδος τῆς Ἰταλίας εἰς τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἀνέκοψε τὴν κίνησιν ταύτην, ἀπετέλεσεν ὅμως αὕτη ἐμφανῆ νίκην τῶν λαϊκῶν μαζῶν κατὰ τῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω αἴτια τῆς ὑποβοσκούσης ἐπαναστάσεως, ἀπο-

---

(1) Κατὰ τὰ πρῶτα μετὰ τὴν ἑνοποίησιν τοῦ ἰταλικοῦ κράτους ἔτη, λόγῳ τῆς ἐχθρικῆς πρὸς ταύτην στάσεως τοῦ Πάπα, πολλοὶ Ἰταλοὶ πιστοὶ καθολικοὶ δὲν μετεῖχον τῆς δημοσίας ζωῆς καὶ ἀπεῖχον κατὰ σύστημα τῶν ἐκλογῶν. Ἡ ἀποχὴ ἔφθανε πολλάκις εἰς ποσοστὸν 2/5 ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐκλογέων (Propyläen Weltgeschichte τόμος 8ος Liberalismus und Nationalismus σελ. 289).

(2) Κατὰ τὸν H. Heller, Europa und der Faschismus 1931 σελ. 37 μετὰ τὴν ἑνοποίησιν τοῦ ἰταλικοῦ κράτους, μὴ ὑπάρχοντος πλέον ἰδεώδους, ὁ ὑλισμὸς καὶ ὁ θετικισμὸς ἐκυριάρχουν ἐν Ἰταλίᾳ μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀποσύνθεσιν ὅλων τῶν πολιτικῶν ἀξιῶν.

βλεπούσης εἰς μίαν ριζικὴν μεταβολὴν τοῦ κρατοῦντος συστήματος, δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἡ κατάστασις τῆς Ἰταλίας ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως καὶ γενικώτερον ἡ πτωχεία αὐτῆς. Ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι ὁ φιλελευθερισμὸς εἶναι τὸ ἁρμόζον πολίτευμα διὰ τὰ πλούσια κράτη, ὧν αἱ βιομηχανίαι ἀνθοῦν καὶ αἱ πρῶται ὕλαι ἀφθονοῦν, ὧν αἱ πηγαὶ καταναλώσεως ἐπεκτείνονται διαρκῶς καὶ χάριν τῶν ὁποίων ἐργάζονται ἑκατομμύρια λαῶν κατωτέρου πολιτισμοῦ. Ἡ Ἰταλία ὅμως ἀνῆκεν εἰς τὰ προλετάρια κράτη. Στερεῖται πρώτων ὑλῶν. Λόγῳ ἐλλείψεως γαιανθράκων καὶ μεταλλευμάτων ἡ βιομηχανία της ἐξειλίχθη βραδύτατα. Ἡ οἰκονομική της κατάστασις ὑπῆρξε κακὴ καὶ αἱ οἰκονομικαί της συνθῆκαι δύσκολοι. Αὐτὸ τοῦτο τὸ πρόβλημα τῆς συντηρήσεως τοῦ λαοῦ της ὑπῆρξεν ἀγωνιῶδες καὶ τὸ δημογραφικὸν ζήτημα ἄλυτον, ἰδίᾳ ἀφ' ἧς ἀπεκλείσθησαν παντοῦ αἱ μεταναστευτικαὶ δυνατότητες. Ὁ πληθυσμός της ἤρξατο ἀσφυκτιῶν ἐντὸς τοῦ ἀνεπαρκοῦς καὶ σχετικῶς πτωχοῦ ἐδάφους της (1). Ἠσθάνετο ἡ νέα Ἰταλία τὴν θέσιν της ἐν Εὐρώπῃ μειονεκτικὴν ἔναντι τῶν λοιπῶν κρατῶν καὶ ἐγεννᾶτο εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Ἰταλῶν ἓν μῖσος κατὰ τῶν πλουσίων κρατῶν. Ὑπῆρχε λοιπόν, συνεπείᾳ τῶν ἀνωτέρω λόγων, διάχυτον τὸ πνεῦμα ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξευρεθῇ νέος τύπος κρατικῆς ὀργανώσεως προσαρμοζόμενος κάλλιον πρὸς τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Ἰταλίας καὶ ὁ τύπος οὗτος ἔδει νὰ εἶναι διάφορος ἀπὸ τὸν τοῦ φιλελευθέρου κράτους καὶ ἐχθρικὸς πρὸς αὐτόν.

§ 12. Μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον.

Τὰ ὅσα ἀνεπτύχθησαν ἀνωτέρω περὶ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ ἰταλικοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος καὶ τῆς οἰκτρᾶς ἐν Ἰταλίᾳ οἰκονομικῆς καταστάσεως, γεγονότων ἀποτελούντων τὰς ἀπωτέρω αἰτίας τῆς φασιστικῆς ἐπαναστάσεως, εἶναι φυσικὸν ὅτι παρουσιάσθησαν ἐπηυξημένα μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον. Αὐτὴ αὕτη ἡ εἴσοδος τῆς Ἰταλίας εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων, ἔργον τῶν ἀπὸ τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος ἀποσχισθέντων στοιχείων, ὧν ψυχὴ καὶ νοῦς ἦτο ὁ Μουσολίνι, ἀπετέλεσε νέαν κρίσιν διὰ τὸ ἰταλικὸν κράτος καὶ τὸ κοινοβουλευτικὸν αὐτοῦ σύστημα καὶ ἐπήνεγκεν αὔξησιν τοῦ γοήτρου τοῦ Μουσολίνι

---

(1) Κατὰ τὸν Manoilesco (Le siècle du corporatisme σελ. 47) ἡ Ἰταλία ἀποτελεῖ κλασικὸν παράδειγμα χώρας ἐχούσης περιωρισμένον χῶρον καὶ περιωρισμένα διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ πληθυσμοῦ της μέσα.

καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ὁμάδος τῶν παρεμβατιστῶν. Ἀφ' ἑτέρου ἡ λόγῳ τῆς διαρκείας τοῦ πολέμου ἐπιδείνωσις τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως καὶ ἡ ἔκρηξις τῆς μπολσεβικικῆς ἐπαναστάσεως, ἀποτελούσης καὶ ταύτης μεταπολεμικὸν προϊόν, ἐνίσχυσε τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἐπαναστατικοῦ σοσιαλισμοῦ ἐπὶ τῆς ἐργατικῆς τάξεως ἥτις ἤρξατο τοῦ λοιποῦ ἀποβλέπουσα εἰς τὸ κομμουνιστικὸν σύστημα ὡς ὑπόδειγμα τῆς μελλούσης κοινωνίας. Ἐκ τούτου αἱ ἀπεργίαι κατέστησαν συνεχεῖς καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν καὶ συνεκλόνισαν βαθέως τὴν οἰκονομίαν της καὶ τὰς συγκοινωνίας. Διὰ τῆς καταλήψεως τῶν ἐργοστασίων καὶ τῆς κατακτήσεως τῶν κοινοτήτων ἀπέβλεψεν ὁ ἐπαναστατικὸς σοσιαλισμὸς εἰς τὴν κατάκτησιν αὐτοῦ τούτου τοῦ κράτους. Διάχυτος ἐντεῦθεν ὑπῆρξεν εἰς τὸν ἰταλικὸν λαὸν ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ κοινωνικὴ ἐπανάστασις ἦτο ἐπὶ θύραις καὶ δὲν ἦτο μόνον εἰσέτι γνωστὸν ἂν κληρονόμος τοῦ φιλελευθέρου κράτους θὰ εἶναι ὁ κομμουνισμὸς ἢ ὁ φασισμὸς τοῦ Μουσολίνι, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1915 εἶχεν ἐμφανισθῆ ὡς κόμμα τῆς ἐπαναστατικῆς δράσεως. Εἰς τὴν ἐπιδείνωσιν τῆς κρίσεως τοῦ φιλελευθέρου κράτους καὶ τὴν τόνωσιν ἀντιστοίχως τῶν ἐπαναστατικῶν στοιχείων τῆς δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς συνετέλεσε τὰ μέγιστα καὶ ἡ ἀπογοήτευσις τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ ἐκ τῶν κερδῶν τοῦ πολέμου καὶ ἐκ τῆς ὑπογραφῆς ἐν γένει τῶν συνθηκῶν τῆς εἰρήνης.

Ἐὰν εἰς τὴν πάλην ταύτην μεταξὺ τῶν δεξιῶν καὶ τῶν ἀριστερῶν ἐπαναστατικῶν στοιχείων, ἡ πλάστιγξ ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν πρώτων, τοῦτο κυρίως ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὸ ἐθνικιστικὸν αἴσθημα εἶχεν ἀναπτυχθῆ ζωηρότατον ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ὅτι ὁ ἰταλικὸς λαός, λόγῳ τοῦ παγκοσμίου πολέμου, εἶχεν ἀποκτήσει πολιτικὴν συνείδησιν καὶ μετεῖχεν ἐνεργῶς εἰς τὰ πράγματα τοῦ κράτους. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον τοῦ Μουσολίνι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ὅτι διὰ τῆς ἐν ἔτει 1919 δημιουργίας τῶν συνδέσμων πολεμιστῶν, ὁδηγουμένων ἀπὸ ἐνιαίαν θέλησιν, ὄχι μόνον ἐπωφελήθη τῆς ἀναβιώσεως τοῦ ἐθνικιστικοῦ τούτου αἰσθήματος καὶ κατηύθυνε τοῦτο ὑπὲρ τῶν σκοπῶν οὓς ἐπεδίωκε, νὰ ὑποκαταστήσῃ τ. ἔ. τὸ ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ καταρρέον φιλελεύθερον κράτος, ἀλλὰ καὶ διετήρησε δι' αὐτῶν ἀμείωτον τὸ πνεῦμα τοῦ μετώπου, δι' οὗ κατώρθωσε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὸν παντοῦ εἰσχωρήσαντα ἐπαναστατικὸν σοσιαλισμὸν καὶ νὰ καταγάγῃ οὕτω τὴν τελικὴν νίκην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ο ΦΑΣΙΣΜΟΣ ΩΣ ΚΙΝΗΜΑ

§ 13. Μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς ἐξουσίας.

Ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ ἔτους 1919, ὁπότε ἐνεφανίσθησαν οἱ πρῶτοι σύνδεσμοι πολεμιστῶν, ἡ ἐξέλιξις τοῦ φασισμοῦ κυριαρχεῖται ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τῆς προσωπικότητος τοῦ Μουσολίνι. Ἀπετέλεσε πίστιν δι' αὐτὸν ὅτι ἡ μεταβολὴ τοῦ ὑπάρχοντος συστήματος δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ διὰ μέσων εἰρηνικῶν, ἀλλὰ διὰ κινήματος καθαρῶς ἐπαναστατικοῦ. Τὸ κίνημα βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐξειλίχθη εἰς ὀργάνωσιν ἥτις ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο βάσεων, τῆς στρατιωτικῆς ἐκπροσωπούσης τὸ πολεμικὸν πνεῦμα τοῦ φασισμοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς ἥτις ἀντιμετώπιζε τὴν λύσιν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων. Ὁ Μουσολίνι ἐμπεποτισμένος ἀπὸ τὰς διδασκαλίας τοῦ Sorel καὶ Pareto ἐγνώριζεν ὅτι διὰ νὰ διεγείρῃ τὰς μάζας ἀλλὰ καὶ τὰς μορφωμένας τάξεις καὶ νὰ τὰς κάμῃ ὄχι ἁπλῶς νὰ συμπαθήσουν τὸ κίνημά του, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνθουσιασθοῦν ὑπὲρ αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ θέσῃ πρὸ αὐτῶν ἕν ἰδεῶδες, μίαν ἰδέαν—μῦθον, ἁπλῆν, διαυγῆ καὶ συναρπάζουσαν ἱκανὴν νὰ διεγείρῃ αἰσθήματα, πάθη καὶ μίση. Ὡς τοιοῦτο ἰδεῶδες ἔθηκε τὴν ἰδέαν τοῦ ἔθνους διὰ τὴν αἰωνίαν προσωπικότητα τοῦ ὁποίου ἠξίου τὴν θυσίαν τοῦ προσκαίρου ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρώπου [1], ὡς κατάλληλον δὲ ὁδὸν πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν του τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας, τὴν ἐξουθένωσιν τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ τὴν διάλυσιν τοῦ φιλελευθέρου κράτους. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ κινήματός του δὲν ὀφείλεται τόσον εἰς τὸ ὅτι αἱ μᾶζαι ἠλεκτρίσθησαν ἀπὸ τὰς ἰδέας αὐτοῦ,

---

[1] Ἀπὸ τὸ ἐθνικὸν τοῦτο ἰδεῶδες ἔλειπε κάθε τονισμὸς φυλετικῆς σκέψεως, διότι ὁ ἰταλικὸς λαός, δεχθεὶς πολλὰ ἀνατολικὰ στοιχεῖα, ἠνώθη εἰς ἐθνικὴν κοινωνίαν ὄχι ἀπὸ ἀπόψεως φυλετικῆς, ἀλλ' ἀπὸ ἀπόψεως ἱστορικῆς καὶ πολιτισμοῦ (C. Bornhak, Das Italienische Staatsrecht des Faschismus, 1934 σελ. 13).

ὅσον εἰς τὸ ὅτι ἡ προσωπικότης τοῦ ἀρχηγοῦ ἔλαβε μυθικὰς διαστάσεις ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν ὀπαδῶν καὶ τῆς μάζης παρέχουσα τὴν πεποίθησιν ὅτι προώρισται αὕτη νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἰταλικοῦ ἔθνους καὶ συνεχίσῃ τὴν παράδοσιν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ ἰδέα τῆς συντεχνιακῆς ὀργανώσεως τοῦ ἔθνους καὶ αἱ ἄλλαι βασικαὶ ἀρχαὶ τοῦ φασισμοῦ αἱ δόσασαι τὸν χαρακτῆρά των εἰς τὸ βραδύτερον δημιουργηθὲν φασιστικὸν καθεστὼς ὑπεστηρίχθησαν ἅμα ὡς ἐνεφανίσθη τὸ κίνημα. Διὰ πρώτην φορὰν ὁ Μουσολίνι τὴν 11 Νοεμβρίου 1919 ὁμιλεῖ περὶ τῶν συντεχνιῶν ὡς ἐθνικῶν τεχνικῶν συμβουλίων ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων καὶ σωματείων. Εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῶν συζητήσεων ἦτο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ ἀντίληψις ὅτι εἰς τὸ κυριαρχοῦν σύστημα ἀντὶ τοῦ πολιτικοῦ κριτηρίου ἔδει νὰ τεθῇ τὸ οἰκονομικοκοινωνικὸν καὶ ἀντὶ τῆς κοινοβουλευτικῆς ἐκπροσωπήσεως, ἐκπροσώπησις τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων. Τὸν Ὀκτώβριον 1919 αἱ ἰδέαι αὗται συνεζητήθησαν εἰς τὸ πρῶτον φασιστικὸν συνέδριον τῆς Φλωρεντίας. Ἐξ ἀρχῆς συνδέεται τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα μὲ τὸν ἐθνικὸν συνδικαλισμόν ([1]) Ἀλλ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἀπετέλεσαν ἐξ ἀρχῆς πρόγραμμα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου νὰ ἐπιδιωχθῇ ὁ προσηλυτισμὸς ὀπαδῶν, ἀλλ' ἁπλῶς ἰδέας, βασικὰς ἀρχάς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐσκέπτετο ὁ φασισμὸς ν' ἀνεγείρῃ τὸ κράτος. Ὁ φασισμὸς καὶ ἄνευ προγράμματος κατηύθυνε τὸν ἀγῶνα του πρὸς πραγματοποίησιν τῶν ἰδεῶν του τούτων εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς δράσεώς του. Εἰς τὴν ἠθικὴν ἐπροπαγάνδισε τὴν ἔννοιαν τοῦ καθήκοντος καὶ ὑπετίμησε τὴν σημασίαν τοῦ δικαιώματος. Εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν ὑπεστήριξε τὴν συνεργασίαν τῶν συμφερόντων καὶ κατεπολέμησε τὴν πάλην τῶν τάξεων. Ἐξ ἀρχῆς δὲν ἦτο εἰς θέσιν ν' ἀπαντήσῃ πῶς ἐννοεῖ νὰ ὀργανώσῃ τὴν νέαν ἐν τῷ κράτει καὶ τῇ κοινωνίᾳ τάξιν, εἶχεν ὅμως ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ εἰς τὴν βαθμιαίαν ἐξέλιξίν του καὶ ἰδίᾳ εἶχεν ἐμπιστοσύ-

---

([1]) Εἶναι ἀξιοσημείωτον—γράφει ὁ Μουσολίνι—ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν ὑπεστηρίχθη ἡ ἔννοια τοῦ σωματείου ὅπερ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως ἔμελλε ν' ἀποτελέσῃ διὰ τὸ καθεστὼς μίαν τῶν βασικῶν κοινωνικῶν δημιουργιῶν. Ἡ σημερινὴ πολιτικὴ ἐκπροσώπησις δὲν μᾶς ἱκανοποιεῖ, ὑπεστήριζε, θέλομεν ἄμεσον ἐκπροσώπησιν τῶν κατ' ἰδίαν συμφερόντων. Ἐὰν μᾶς ἀντείπουν ὅτι ἐπιστρέφομεν οὕτως εἰς τὸ σωματειακὸν καθεστώς, θ' ἀπαντήσωμεν δὲν πειράζει. Δι' αὐτὸ θὰ ἐπεθύμουν ν' ἀποδεχθῶ τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἐθνικοῦ συνδικαλισμοῦ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως (**Mussolini**, Der Faschismus σελ. 12).

νην εἰς τὸν ἑαυτόν του (1). Ἐχθρὸς τῶν δογματισμῶν ἀπέβλεπεν ἐν τῇ δράσει του εἰς τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς (2).

Ἀφ' ἧς ὅμως ὁ φασισμὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν κοινοβουλευτικὴν ζωὴν τῆς χώρας, τὸ κίνημα ἔπρεπε νὰ ἐμφανισθῇ μὲ ποιάν τινα ὀργάνωσιν καὶ μὲ ἕν συγκεκριμένον σχέδιον δράσεως. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη νὰ ἱδρυθῇ κόμμα καὶ νὰ δημοσιευθῇ πρόγραμμα (3). Τὸ φασιστικὸν κόμμα ἱδρύθη εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ρώμης τὴν 8 Νοεμβρίου 1921 (4), τὸ δὲ πρόγραμμα ἐδημοσιεύθη τὴν 27 Δεκεμβρίου ἰδίου ἔτους (5). Εἶναι προφανὲς ὅτι τὰ διάφορα κεφάλαια τοῦ φασιστικοῦ προγράμματος δὲν ἀποτελοῦν διδασκαλίαν ἐκ τῶν προτέρων θεωρητικῶς ἐπεξειργασμένην ἀλλὰ πρακτικὴν τοιαύτην στηριζομένην ἐπὶ τῶν συνθημάτων ἅτινα μετεχειρίσθη ὁ φασισμὸς κατὰ τὴν ἐπαναστατικήν του δρᾶσιν (6). Δὲν παρουσιάζει τὸ πρόγραμμα λεπτομερῶς ἐπεξειργα-

---

(1) Εἴμεθα ἀντίθετοι πρὸς τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰς διδασκαλίας, εἴμεθα δυναμικοὶ ἄνθρωποι, ἔλεγεν ὁ Μουσολίνι εἰς λόγον του ἐν Φλωρεντίᾳ τὸ 1919 (Rosen ἔνθ' ἀν. σελ. 69).

(2) Οὐδεμία ἀνάγκη δογματικῶν ἐρευνῶν—λέγει ὁ Μουσολίνι ἐν Faschismus σελ. 13—ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀλλ' ἀγῶνος εἰς τὰς πόλεις καὶ τὸ ὕπαιθρον καί, κάτι περισσότερον, πίστεως. Ἡ φασιστικὴ σκέψις καθημερινῶς ἐδυνάμωνεν, ἐξελεπτύνετο καὶ κατέληγεν εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν θεμελιωδῶν προβλημάτων μεταξὺ ἀτόμου καὶ κράτους, ἐλευθερίας καὶ κυριαρχίας.

(3) Ἀφ' ἧς τὸ κίνημα ὀγκωθὲν ἀνέλαβεν εὐθύνας διὰ τῆς κοινοβουλευτικῆς του ἐμφανίσεως κατέστη ἀναγκαία ἡ ἵδρυσις κόμματος καὶ ἡ δημοσίευσις προγράμματος (Marpikati ἔνθ' ἀν. σελ. 12).

(4) Εἰς τὰς 24 Αὐγούστου 1921 ὡρίσθη ἐπιτροπὴ πρὸς μελέτην τοῦ τρόπου τῆς μεταβολῆς τοῦ φασιστικοῦ κινήματος εἰς κόμμα. Εἰς τὰς 28 Σεπτεμβρίου 1921 ἐνεκρίθη ἡ ἑξῆς ἡμερησία διάταξις: «Λόγῳ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ φασισμοῦ εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν, τῶν μέτρων του εἰς τὸ συνδικαλιστικὸν πεδίον, τῆς ἐπειγούσης ἀνάγκης ἑνὸς προγραμματικοῦ καταστατικοῦ καθορισμοῦ, ἀποφασίζεται νὰ προταθῇ εἰς τὸ ἑπόμενον ἐθνικὸν συνέδριον ἡ μεταβολὴ τοῦ κινήματος εἰς κόμμα». Ἡ ἔγκρισις ἐγένετο τὴν 8 Νοεμβρίου 1921 (Marpikati ἔνθ' ἀν. σελ. 56—57).

(5) Ἐπὶ τοῦ προγράμματος ὁ Μουσολίνι ἐδημοσίευσε τὰς ἑξῆς προεισαγωγικὰς παρατηρήσεις. «Τὸ ὡς πρόγραμμα δημοσιευόμενον δὲν ἀποτελεῖ κυρίως εἰπεῖν πρόγραμμα ὑπὸ τὴν συνειθισμένην τοῦ ὅρου χρῆσιν. Πρόκειται μᾶλλον περὶ κατευθυντηρίων γραμμῶν. Τὰς θεωρῶ ὅμως ἀρκετὰς διὰ νὰ δώσουν εἰς τὸ φασιστικὸν κόμμα τὴν ἰδιαιτέραν του φυσιογνωμίαν. Ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐπεζητήθη νὰ προσδιορισθῇ ἡ πνευματικὴ καὶ πολιτικὴ μας θέσις ἔναντι τοῦ ἔθνους, τοῦ κράτους καὶ τῆς ἀνθρωπότητος» (Marpikati ἔνθ' ἀν. σελ. 70).

(6) Ἐνῷ κατὰ κανόνα τὸ κίνημα στηρίζεται ἐπὶ ἑνὸς προγράμματος —

σμένας ἀρχάς, ἀλλ' ὑπερμαχεῖ ἁπλῶς γενικῶν τοιούτων. Δὲν ἐπιζητεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἕνα τέλειον τύπον διακυβερνήσεως, ἀλλὰ μίαν ἰσχυροποίησιν τοῦ ἐθνικοῦ βίου. Αἱ κυριώτεραι ἀρχαὶ τοῦ δημοσιευθέντος προγράμματος ἦσαν ὅτι τὸ ἐθνικὸν κράτος δὲν εἶναι ἁπλοῦν ἄθροισμα τῶν ἐν τῇ ἰταλικῇ ἐπικρατείᾳ διαβιούντων ἀνθρώπων, ἀλλὰ σειρὰ γενεῶν ἀπελθουσῶν, ὑπαρχουσῶν καὶ μελλουσῶν νὰ ἔλθουν, ὅτι τὰ ἄτομα κσὶ αἱ ὁμάδες ὀφείλουν νὰ ὑποτάσσουν τὰ συμφέροντά των εἰς τὰ ἀνώτερα συμφέροντα τοῦ ἔθνους, ὅτι ὁ κυριαρχῶν τύπος τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως εἶναι ἡ ἐθνικὴ κοινωνία καὶ ὄχι ἡ κοινωνία τῆς ἀνθρωπότητος ὁλοκλήρου, ὅτι ἔργον τοῦ κράτους εἶναι νὰ κατευθύνῃ τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἰσχυροποίησιν τοῦ ἔθνους πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν μεγάλων του ἱστορικῶν σκοπῶν καὶ νὰ πολεμήσῃ τὰ αἴτια τῆς ἐσωτερικῆς διαλύσεως πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐθνικῆς στερεότητος, ὅτι διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν τεθέντων σκοπῶν του τὸ κράτος πρέπει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψει τὴν ἔννοιαν τῆς ἠθικῆς, ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ κοινοβουλίου πρέπει νὰ περιορισθῇ καὶ νὰ ἱδρυθοῦν τεχνικὰ συμβούλια μὲ νομοθετικὴν ἁρμοδιότητα, ὅτι τὸ κράτος πρέπει νὰ ὑποστηρίζῃ κάθε τύπον οἰκονομίας δι' οὗ θὰ διεγερθῇ ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία καὶ θὰ αὐξήσῃ ἡ παραγωγή, ὅτι τὸ κράτος δέον ν' ἀποβλέπῃ συμπαθῶς πρὸς τὰς μειοψηφούσας ὁμάδας αἵτινες φέρουν εἰς συμφωνίαν τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα μὲ τὰ γενικὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους, ὅτι τὴν κοινωνίαν τῶν ἐθνῶν θεωρεῖ ἱερὰν συμμαχίαν τῶν πλουτοκρατικῶν ἐθνῶν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς γῆς καὶ ὅτι δὲν πιστεύει εἰς τὸν διεθνισμόν, οὔτε εἰς τὴν δυνατότητα ἑνὸς γενικοῦ ἀφοπλισμοῦ.

§ 14. Ἀπὸ ταύτης μέχρι τῆς νομικῆς ὀργανώσεώς του.

Ἀπὸ τῆς κατ' Ὀκτώβριον 1922 καταλήψεως τῆς ἐξουσίας ὁ φασισμὸς ἀπετέλεσε μὲν τὸ πολιτικὸν καθεστὼς τῆς χώρας, δὲν μετεβλήθη ὅμως ἀμέσως καὶ εἰς ἔννομον τάξιν. Ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι οὐσιωδῶς ἐπαναστατικός. Τὸ κόμμα ἀπετέλει εἰσέτι μίαν ὡπλισμένην δύναμιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ. Ὁ λαὸς δὲν εἶχεν ἀκόμη συμπεριληφθῇ ἐντὸς τοῦ κράτους [1]. Ἁπλῶς ἤρξατο δημιουρ-

---

γράφει ὁ F. Valsechi ἔνθ' ἀν. σελ. 227—βασιζομένου πάλιν ἐπὶ μιᾶς διδασκαλίας, ὁ φασισμὸς ἐμφανίζει τὸ ἀντίθετον. Προηγήθη τὸ κίνημα, ἠκολούθησε τὸ πρόγραμμα καὶ ἐπηκολούθησεν ἡ διδασκαλία.

[1] Τὰ πλήθη τῶν φασιστῶν μέχρι τοῦ 1928 δὲν εἶχον γίνει ἀκόμη ὄργα-

γουμένη μία ἀτμοσφαῖρα πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων καὶ μελέτην τῶν εἰσακτέων θεσμῶν καὶ οὐδὲν ἕτερον. Τὸν Μουσολίνι δὲν τὸν ἀπασχολοῦν ἀκόμη οἱ θεσμοὶ καὶ αἱ μεταρρυθμίσεις, ἀλλ' ἡ ἐξασφάλισις τῆς κατοχῆς τῆς ἐξουσίας (1). Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διὰ τοῦ πρώτου νόμου τῆς ἐξουσιοδοτήσεως ἥτις τῷ ἐχορηγήθη ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου, πρὸς ὃ ἐξ ἀρχῆς ὁ Μουσολίνι ἐδείκνυε δυσπιστίαν, ἀφήρεσεν ἀπὸ τούτου μέγα μέρος τῆς δικαιοδοσίας του. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ κυβέρνησις δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν Βουλὴν ἀλλ' ἀπὸ τὸ κόμμα καὶ δὲν ἐξαρτᾷ τὴν ὕπαρξίν της ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνην της, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἰδίαν αὐτῆς δυναμικότητα. Διὰ μεταγενεστέρων ἐξουσιοδοτήσεων μεταβάλλει τὸν ἐκλογικὸν νόμον, καθιεροῖ τὴν ἐνιαίαν ἐκλογικὴν περιφέρειαν καὶ ἀποκλείει οὕτω κατ' οὐσίαν τὰ κόμματα ἀπὸ τό κοινοβούλιον (2). Περαιτέρω, τὸ Μέγα Συμβούλιον τοῦ Φασισμοῦ, ὅπερ ἀρχικῶς ἱδρύθη ὡς ἐκτελεστικὸν ὄργανον τοῦ κόμματος, καθίσταται εὐθὺς ἀπὸ τῆς μεταβολῆς τοῦ φασισμοῦ εἰς καθεστώς, ὄργανον γνωμοδοτικὸν ἐπὶ τῶν σπουδαίων κρατικῶν ὑποθέσεων καὶ μὲ δικαιοδοσίαν ἐλέγχου ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς συνταγματικῆς ζωῆς τοῦ κράτους. Αἱ ἀποφάσεις του ὅμως εἶναι καθαρῶς πολιτικαὶ καὶ ἡ ἐκτέλεσίς των γίνεται μέσῳ τῶν καταστατικῶν ὀργάνων τοῦ κράτους. Τὰ ἑτερογενῆ στοιχεῖα ἀποβάλλονται ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοῦ κόμματος καὶ ἀπομακρύνονται τῆς διοικήσεως (3). Ἡ γενικὴ ἐργατικὴ

να τοῦ νέου κράτους, δὲν ἦσαν διατεταγμένα ἐντὸς τοῦ ὑπὸ τοῦ Μουσολίνι ἀνεγερθέντος κρατικοῦ οἰκοδομήματος (G. Mehlis ἔνθ' ἀν. σελ. 72).

(1) Εἰς λόγον του τῆς 20 Σεπτεμβρίου 1922 ἐν Udine διακηρύσσει ὁ Μουσολίνι. «Τὸ πρόγραμμά μας εἶναι ἁπλοῦν. Θέλομεν νὰ κυβερνήσωμεν τὴν Ἰταλίαν. Μᾶς ἐρωτοῦν μὲ ποῖον πρόγραμμα καὶ τοὺς ἀπαντῶ. Δὲν εἶναι τὰ προγράμματα ποῦ λείπουν, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι μὲ δύναμιν καὶ θέλησιν νὰ τὰ ἐφαρμόσουν» (Marpikati ἔνθ' ἀν. σελ. 80).

(2) Διὰ τοῦ πρώτου νόμου τῆς ἐξουσιοδοτήσεως, ψηφισθέντος τὴν 3 Δεκεμβρίου 1922, ἐδόθη προσωρινὴ μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1923 ἐξουσιοδότησις εἰς τὴν κυβέρνησιν νὰ ρυθμίσῃ φορολογικὰ καὶ διοικητικὰ ζητήματα. Διὰ τοῦ νόμου τῆς 31 Δεκεμβρίου 1923 ἐξουσιοδοτήθη ἡ κυβέρνησις νὰ συντάξῃ νέον ἀστικὸν κώδικα, πολιτικὴν δικονομίαν, ἐμπορικὸν κώδικα καὶ τοιοῦτον τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας (Tempel ἔνθ' ἀνωτέρω σελ. 52).

(3) Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀπαγόρευσις εἰς τοὺς φασιστὰς ν' ἀποτελοῦν μέλη τῶν τεκτονικῶν στοῶν, γενομένη δι' ἀποφάσεως τοῦ Μεγάλου Φασιστικοῦ Συμβουλίου τῆς 18 Φεβρουαρίου 1923 μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι «διὰ τοὺς φασιστὰς μία καὶ μόνη ὑπάρχει πειθαρχία, μία καὶ μόνη ἐξουσία ἡ τοῦ φασισμοῦ, μία καὶ μόνη ἀπόλυτος καὶ ἀδιάκοπος ὑπακοή, ἡ πρὸς τὸν ἀρχηγόν» (G. Volpi, Ἱστορία τοῦ φασιστικοῦ κινήματος, ἑλλ. μετάφρ. 1935 σελ. 177).

ὁμοσπονδία, ὀργάνωσις συνδικαλιστική, καταρρέει ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ. Ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς κοινοβουλευτικῆς δουλείας καὶ ἡ ἀποκατάστασις τοῦ κρατικοῦ κύρους διὰ τῆς δημιουργίας μιᾶς ἰσχυρᾶς κυβερνήσεως, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ θιγῇ καὶ τὸ μοναρχικὸν κῦρος, ἀποτελεῖ τὸ διαρκὲς μέλημα τοῦ Μουσολίνι (1). Ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1923 ἐπέρχεται βαθεῖα δογματικὴ μεταβολὴ διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐθνικιστικοῦ-συντηρητικοῦ χαρακτῆρος τοῦ καθεστῶτος λόγῳ τῆς συγχωνεύσεως τῶν φασιστῶν μὲ τοὺς ἐθνικιστὰς καὶ τῆς καταπαύσεως τῶν μεταξὺ τούτων συγκρούσεων.

Ἐκτὸς τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου, ἕτεραι μεταρρυθμίσεις δι' ὧν τὸ φασιστικὸν κίνημα ἤρξατο, εὐθὺς ἀπὸ τῆς μεταβολῆς του εἰς καθεστώς, ἀποτυποῦν τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἰδέας τοῦ φασισμοῦ εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Gentile γενομένη σχολικὴ μεταρρύθμισις δι' ἧς ἀποσκοπεῖται ὄχι τόσον ἡ διέγερσις τῆς ἐπιμελείας ὅσον ἡ τόνωσις τῆς θελήσεως καὶ ἡ ἐξύψωσις τοῦ χαρακτῆρος τῶν νέων (2), ἡ προσοχὴ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς νεολαίας ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν δημιουργίαν ψυχαγωγικῶν καὶ διδακτικῶν ὀργανισμῶν (Dopolavore) καὶ μία οἰκονομικὴ μεταρρύθμισις χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἐπετεύχθη ὄχι μόνον ἰσοζύγιον ἀλλὰ καὶ περίσσευμα ἐν τῷ προϋπολογισμῷ.

Ἀντιλαμβανομένη τέλος ἡ κυβέρνησις τὴν ἀνάγκην ὅπως δημιουργήσῃ παγίους θεσμοὺς ἱκανοποιοῦντας τὴν μέχρι τοῦδε φασιστικὴν ἐπαναστατικὴν δρᾶσιν καὶ προβῇ νομικῶς καὶ φιλοσοφικῶς εἰς τὴν ἀνανέωσιν τοῦ ἰταλικοῦ κράτους ἀνέθηκε τὸν Ἰανουάριον 1925 εἰς τὰ ἐκλεκτότερα στοιχεῖα τοῦ κόμματος, ἀπαρτίσαντα ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Gentile μίαν 18μελῆ ἐπιτροπήν, τὴν μελέτην τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ φασισμοῦ μεταβολῆς τῶν θεσμῶν τοῦ κράτους, τὸν καθορισμὸν τῶν σχέσεων μεταξὺ νομοθετικῆς καὶ ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, τέλος δὲ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀξιώσεως ὅλων τῶν μεταρρυθμιστικῶν φασιστῶν περὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπροσωπήσεως (3). Ἡ ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς, προλογισθεῖσα ὑπὸ τοῦ

---

(1) Ὁ φασισμὸς—διακηρύσσει ὁ Μουσολίνι — δὲν ἔχει τὴν πρόθεσιν νὰ προσβάλῃ τὸ καθεστὼς εἰς τὰς ὑπαρχούσας ἐκδηλώσεις του, ἀλλὰ νὰ τὸ ἀπελευθερώσῃ ἀπὸ τὰ σαρκώματά του (M. Prélot ἔνθ' ἀν. σελ. 55).

(2) Διὰ τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἀπέβλεψεν ὁ φασισμὸς εἰς τὴν ἐνίσχυσιν ὄχι μόνον τῶν διανοητικῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν. Ἡ ἀνατροφὴ ἐστράφη κυρίως εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ χαρακτῆρος καὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν ἰσχυρᾶς θελήσεως τῆς νεολαίας (F. Valsechi ἔνθ' ἀν. σελ. 261).

(3) Κατὰ τὸν G. Valsechi (ἔνθ' ἀν. σελ. 274) ἡ ἐπιτροπὴ συνέστη πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ἡ ἐπανάστασις λάβῃ τὴν νομικήν της μορφὴν καὶ ἡ νέα πολιτικὴ τάξις λάβῃ σταθερότητα καὶ συνταγματικὴν νομιμότητα.

Gentile ὑπεβλήθη κατὰ τὸν Ἰούλιον 1925. Τὰ κυριώτερα σημεῖά της εἶναι τὰ ἀφορῶντα τὴν συνταγματικὴν θέσιν τῶν ἀνωτάτων ὀργάνων τοῦ κράτους, Βασιλέως, Κυβερνήσεως, Βουλῆς καὶ Γερουσίας. Εἰς τὸ κράτος ἀπονέμει τὸν τύπον τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας μὲ ὑπεροχὴν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Πρὸς ἄσκησίν της ὑποδεικνύει συμβούλιον τοῦ στέμματος. Διὰ τὴν σταθερότητα τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας προτείνει ἐξαιρετικῶς τὸν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως διορισμὸν τῆς κυβερνήσεως καὶ τὴν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ παραμονήν της καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ κοινοβουλίου καίτοι εἰς ὁμαλὰς περιστάσεις θὰ ἔδει αὕτη νὰ στηρίζηται εἰς τὴν πλειοψηφίαν τῆς Βουλῆς καὶ ν' ἀπολαμβάνῃ ὑπὸ περιορισμοὺς τῆς ἐμπιστοσύνης της. Δὲν ἠθέλησε δηλ. ἡ ἐπιτροπὴ ν' ἀγνοήσῃ τελείως τὸ κοινοβούλιον. Εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς κυβερνήσεως ἀπένειμε ἀνάλογον θέσιν πρὸς τὴν τοῦ γερμανοῦ καγκελαρίου, ἔδει δηλ. οὗτος ν' ἀποτελῇ τὴν κεφαλὴν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, νὰ προσδιορίζῃ τὴν γενικὴν πολιτικὴν καὶ νὰ φέρῃ τὴν εὐθύνην τῶν ἐνεργειῶν τῆς κυβερνήσεως. Τὴν ἀπὸ τῆς Βουλῆς ἀνεξαρτησίαν τῆς κυβερνήσεως, ἐβάσιζεν ἐν περιπτώσει διαφωνίας τούτων εἰς τὴν διὰ Β. Δ. σύγκλησιν εἰς κοινὴν συνεδρίαν Βουλῆς καὶ Γερουσίας, ὁπότε, λόγῳ τῆς συνθέσεως τῆς τελευταίας, ἡ πλειοψηφία θὰ ἐστήριζε πάντοτε τὴν κυβέρνησιν. Τέλος ἡ ἐπιτροπή, πρὸς καταπολέμησιν τοῦ κομματισμοῦ, ἐπρότεινε τὸν ὁρισμὸν τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῶν ὑποψηφίων ὑπὸ τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν σωματείων καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συντεχνιακοῦ συστήματος (1).

Καίτοι τὰ πορίσματα εἰς ἃ κατέληξεν ἡ ἐπιτροπὴ δὲν ἐγένοντο ἀμέσως, οὐδ' ἐξ ὁλοκλήρου δεκτὰ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἐχώρησεν αὕτη προοδευτικῶς εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ πραγματικοῦ καθεστῶτος εἰς νομικὸν τοιοῦτο. Δέκα περίπου ἔτη ἀπητήθησαν ἵνα ἡ διαμορφωθεῖσα νέα πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ τάξις λάβῃ τὴν συνταγματικὴν καὶ νομικήν της μορφήν, ἵνα δοθῇ εἰς τὸ κυβερνητικὸν σύστημα εἷς κατὰ τὸ δυνατὸν ἀκριβὴς τύπος, καὶ μεταβληθοῦν αἱ διάφοροι ἰδέαι τοῦ φασιστικοῦ κινήματος εἰς θεσμοὺς δημοσίου δικαίου. Καὶ κατὰ πρῶτον εἰς τὸ πεδίον τῆς πολιτικῆς ἐπεδιώχθη διὰ τῶν νόμων τῆς 24 Δεκεμβρίου 1925 καὶ 31 Ἰανουαρίου 1926 ἡ ὀργάνωσις τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ ρύθμισις τῶν σχέσεών της ἔναντι τῆς νομοθετικῆς. Ἐπηκολούθησαν οἱ νόμοι τῆς 17 Μαΐου καὶ 2 Σεπτεμβρίου 1928 δι' ὧν

---

(1) Πρβλ. διεξοδικωτέραν ἀνάλυσιν τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐπιτροπῆς ἐν Tempel ἔνθ' ἀν. σελ. 40—43.

ἐρρυθμίσθη ἡ πολιτικὴ ἐκπροσώπησις ἐν τῷ κοινοβουλίῳ. Ὁ νόμος τῆς 9 Δεκεμβρίου 1928 ὀργανώνει καὶ καθορίζει τὰς ἁρμοδιότητας τοῦ μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου καὶ ὁ νόμος τῆς 14 Δεκεμβρίου 1929 ὀργανώνει τὸ ἐθνικὸν φασιστικὸν κόμμα. Ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸ πεδίον τῆς οἰκονομίας ὁ νόμος τῆς 3 Ἀπριλίου 1926 καὶ τὸ πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ Β. Δ. ἀπὸ 1 Ἰουλίου 1926 προβαίνουν εἰς τὴν ἔννομον ρύθμισιν τῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας. Ἐπακολουθεῖ ὁ νόμος τῆς 21 Ἀπριλίου 1927 περὶ χάρτου τῆς ἐργασίας. Ὁ νόμος τῆς 30 Μαρτίου 1930 μεταρρυθμίζει τὸ διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 2 Ἰουλίου ἱδρυθὲν ἐθνικὸν συμβούλιον τῶν συντεχνιῶν. Διὰ τοῦ νόμου τῆς 5 Φεβρουαρίου 1934 συνιστῶνται αἱ συντεχνίαι καὶ καθορίζεται ἡ λειτουργία αὐτῶν. Καίτοι εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἐντὸς τῆς δεκαετίας αὐτῆς ὁ φασισμὸς λαμβάνει πλέον τὴν νομικήν του μορφὴν καὶ μεταβάλλει τὴν διδασκαλίαν του εἰς θεσμοὺς ἐντὸς τῶν ὁποίων κινοῦνται ἐλευθέρως τὰ ἄτομα καὶ αἱ ὁμάδες, ἐν τούτοις δὲν δύναταί τις νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἡ μορφὴ αὕτη εἶναι τελειωτική. Καὶ ἀπόδειξις ὅτι μετὰ δισταγμούς, συζητήσεις καὶ μελέτας, μόλις τὴν 19 Ἰανουαρίου 1939 ἐκδίδεται ὁ νόμος περὶ τοῦ νέου φασιστικοῦ κοινοβουλίου δι' οὗ μετερρυθμίσθη ὁ τρόπος τῆς πολιτικῆς ἐκπροσωπήσεως τοῦ λαοῦ καὶ εἰσήχθη ἡ ἐπαγγελματικὴ τοιαύτη. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν θεμελιωδῶν βάσεων τοῦ φασισμοῦ, ὡς παρουσιάζονται αὗται νῦν μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν σπουδαιοτάτων τούτων νόμων, θέλομεν προβῆ ἐν τοῖς ἑξῆς. Συστηματικὴ ἑρμηνεία τῶν διατάξεων τῶν ἐν λόγῳ νομοθετημάτων δὲν εἶναι ἔργον τῆς παρούσης μελέτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Ο ΦΑΣΙΣΜΟΣ ΥΠΟ ΝΟΜΙΚΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΙΝ

§ 15. Ὁ φασισμὸς καὶ τὸ κράτος δικαίου.

Εἴρηται ἀνωτέρω ὅτι διὰ τῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1925 καὶ ἐντεῦθεν συνταγματικῶν καὶ νομοθετικῶν μεταρρυθμίσεων τὸ φασιστικὸν καθεστὼς ἔλαβε νομικὴν ὀργάνωσιν καὶ ἡ ἐν Ἰταλίᾳ κατάστασις συνταγματικὴν εὐρυθμίαν. Διὰ ταύτης νοεῖται ὅτι ἡ κοινωνικὴ ζωὴ ἐρρυθμίσθη νομικῶς καὶ αἱ σχέσεις ἀτόμων καὶ ὁμάδων διέπονται τοῦ λοιποῦ ὑπὸ κανόνων δικαίου ἀποβλεπόντων εἰς τὸ γενικὸν συμφέρον καὶ τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτειακὴν εὐστάθειαν. Ἰδίως μετὰ τοὺς νόμους τῆς 9 Δεκεμβρίου 1928 καὶ 14 Δεκεμβρίου 1929 περὶ ἱδρύσεως καὶ ἁρμοδιοτήτων τοῦ μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου καὶ μεταβολῆς τοῦ κόμματος εἰς θεσμὸν δημοσίου δικαίου, ὁ φασισμὸς παύει ν' ἀποτελῇ ἐπαναστατικὸν κίνημα δι' οὗ μία θριαμβεύσασα μειονότης κατέκτησε τὸ κράτος καὶ μεταβάλλεται ὁ ἴδιος εἰς κράτος ἐν ᾧ ἡ θέλησις τῶν κυβερνώντων δὲν ἐκδηλοῦται κατ' αὐθαίρετον τρόπον, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένον καὶ νομικῶς ὠργανωμένον (1). Διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ ὡρισμένων νομοθετημάτων ὡς συνταγματικῶν καὶ τῆς ἀξιώσεως ὅπως πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τῶν νομοθετημάτων τούτων ἀκούηται ἡ γνώμη τοῦ μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου, εἰσάγεται ἡ τυπικὴ διάκρισις τῶν νόμων εἰς ἁπλοῦς καὶ τοιούτους ἔχοντας ἐπηυξημένην τυπικὴν δύναμιν ἧς συνέπεια εἶναι ἡ μείζων κατασφάλισις τοῦ πολιτικοῦ καθεστῶτος ἀπὸ τῆς εὐκόλου μεταβολῆς θεσμῶν κριθέντων ὅτι ἀσκοῦν οὐσιώδη ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῆς χώρας. Διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ

(1) Τὸ ἔτος 1928 ἀποτελεῖ σπουδαῖον βῆμα διὰ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τοῦ φασισμοῦ. Μέχρι τότε ἦτο οὗτος οὐσιωδῶς ἐπαναστατικός, ἐπιφέρων βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὴν ἐν Ἰταλίᾳ κοινωνικὴν ζωὴν (G. Mehlis ἔνθ' ἀνωτέρω σελ. 71).

μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου καταρτισμοῦ τοῦ καταλόγου τῶν προσώπων τῶν καταλλήλων διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Κυβερνήσεως, ἐν ᾗ περιπτώσει ἤθελεν ἐκλείψει ὁ σημερινὸς καὶ τῆς ὑποβολῆς του πρὸς τὸν Βασιλέα ὅστις ἐκ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ περιλαμβανομένων προσώπων ὑποχρεοῦται νὰ ἐκλέξῃ τὸν διάδοχον τοῦ Ἀρχηγοῦ, προεβλέφθη νόμιμος καὶ ἀσφαλὴς τρόπος διαδοχῆς εἰς τὸ ἀνώτατον τοῦτο ἀξίωμα, ἐξησφαλίσθη ἡ στερεότης καὶ συνέχεια τοῦ καθεστῶτος, ἀφοῦ μόνον ἐκ προσώπων ἀνηκόντων εἰς τὸν φασισμὸν δικαιοῦται ὁ βασιλεὺς νὰ ἐκλέξῃ τὸν διάδοχον καὶ ἀπεφεύχθη οὕτω πᾶσα διαταραχὴ ἐκ τῆς δημιουργίας φιλοδοξιῶν περὶ τὴν διαδοχήν, λυθέντος οὕτω κατὰ ὁμαλὸν συνταγματικὸν τρόπον τοῦ γορδίου τούτου δεσμοῦ τῶν νέων καθεστώτων (1). Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία παρέμεινεν ἐν τῷ φασιστικῷ κράτει ἀνεξάρτητος ὡς καὶ πρίν. Τὰ δικαστήρια ὅμως δὲν δικαιοῦνται νὰ ἐξετάζουν τὴν συνταγματικότητα τῶν νόμων, τοῦθ' ὅπερ ὅμως δὲν ἀποτελεῖ νέον τι διὰ τὸ φασιστικὸν καθεστώς, μὴ ὑπαρξάσης οὐδ' εἰς τὴν προφασιστικὴν Ἰταλίαν τυπικῆς διακρίσεως μεταξὺ συντακτικῶν καὶ ἁπλῶν νόμων (2). Ἡ διοικητικὴ δικαιοσύνη, σημεῖον ἀψευδὲς τῆς ὁμαλῆς λειτουργίας τῆς διοικήσεως, οὐ μόνον ἐξηκολούθησε λειτουργοῦσα ὑπὸ τὸ φασιστικὸν καθεστώς, ἀλλὰ καὶ ἐτονώθη διὰ τοῦ Διατάγματος τῆς 30ῆς Δεκεμβρίου 1923. Οὕτως ἡ νομιμότης τῶν διοικητικῶν πράξεων ἐξετάζεται ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας καὶ τῶν ἄλλων διοικητικῶν δικαστηρίων, ἀκυρουμένης ὑπὸ τούτων πάσης διοικητικῆς πράξεως ἀντιβαινούσης πρὸς τὸν νόμον ἢ μὴ ἐκδεδομένης κατὰ νόμιμον τρόπον, ἐρευνᾶται δ' ἐπίσης αὕτη καὶ ὑπὸ τῶν ἰταλικῶν τακτικῶν δικαστηρίων ἐπιδικαζόντων ἀποζημίωσιν εἰς πάντα ζημιούμενον ἐκ παρανόμου πράξεως τῆς διοικήσεως (3).

Καίτοι ὑπὸ ἰταλῶν δημοσιολόγων ὑποστηρίζεται ὅτι τὸ φασιστικὸν κράτος διὰ τῶν ὡς ἄνω συνταγματικῶν καὶ νομοθετικῶν μεταρ-

---

(1) Διὰ τῆς ὑποδείξεως ὑπὸ τοῦ μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν μελῶν αὐτῆς, ἔπαυσε πραγματικῶς καὶ πᾶσα ἐξάρτησις τῆς ἐκτελεστικῆς ἀπὸ τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν (Valsechi ἔνθ' ἀν. σελ. 282).

(2) Ἐν Ἰταλίᾳ δὲν ὑπῆρχε τυπικὴ διάκρισις μεταξὺ συντακτικῆς καὶ ἁπλῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, ταύτης δυναμένης νὰ μεταβάλῃ τὸν συνταγματικὸν χάρτην δι' ἁπλοῦ νόμου. (Ν. Ν. Σαριπόλου, Ἑλλ. Συντ. Δίκ. τόμος Β' σελ. 260 σημ. 3).

(3) Breillat—Milhaud ἔνθ' ἀν. σελ. 141—142.

ρυθμίσεων κατέστη κράτος δικαίου (1) ἐδιστάσαμεν ἐκ λόγων νομικῆς ἀκριβολογίας νὰ μεταχειρισθῶμεν τὸν ὅρον τοῦτον ἐν τῇ ἐπικεφαλίδι τοῦ παρόντος κεφαλαίου καὶ προετιμήσαμεν νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸ φασιστικὸν κράτος ὡς ἁπλῶς ἀποκτῆσαν νομικὴν ὀργάνωσιν. Ἐὰν τὸν ὅρον «κράτος δικαίου» τὸν ἐλαμβάνομεν ἀπὸ καθαρῶς διοικητικῆς ἀπόψεως, ὡς σημαίνοντα δηλ. τὸ κράτος ὅπου τὰ καθήκοντα τῆς διοικήσεως εἶναι ἀκριβῶς καθωρισμένα παρὰ τοῦ νόμου καὶ ἀσκοῦνται ἀποκλειστικῶς συμφώνως πρὸς αὐτόν (2), ἢ ὡς σημαίνοντα εὐρύτερον τὸ κράτος τὸ αὐτοπεριοριζόμενον διὰ κανόνων δικαίου κατὰ τὴν ἄσκησιν τῆς διοικητικῆς του λειτουργίας (3) ἤτοι τὸ κράτος ἐν τῷ ὁποίῳ τὸ σύνολον τῆς διοικητικῆς δράσεως ἵσταται ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τοῦ κανόνος δικαίου ἐπιτρεπομένων ἐπεμβάσεων μόνον ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ, θὰ συνωμολογοῦμεν ὅτι ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως καὶ τὸ φασιστικὸν κράτος εἶναι κράτος δικαίου. Τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα δὲν προστατεύονται ἐν τῷ φασιστικῷ κράτει συνταγματικῶς καὶ ὅτι τὰ δικαστήρια δὲν δικαιοῦνται νὰ κρίνουν τὴν συνταγματικότητα τῶν νόμων δὲν θὰ μᾶς ἠμπόδιζε νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ ἄνω συμπέρασμα, διότι οὔτε ἡ προφασιστικὴ Ἰταλία, ἥτις ἐθεωρεῖτο κράτος δικαίου, ἐγνώριζε τὴν τυπικὴν διάκρισιν μεταξὺ τῆς ἁπλῆς νομοθετικῆς καὶ τῆς συντακτικῆς ἐξουσίας, οὔτε ἐν Γαλλίᾳ ἢ ἐν Γερμανίᾳ, πρὸ τοῦ συντάγματος τῆς Βαϋμάρης, ἐπετρέπετο ἡ ὑπὸ τῶν δικαστηρίων ἐξέτασις τῆς συνταγματικότητος τῶν νόμων, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ ὑποστηριχθῇ παρά τινος ὅτι τὰ κράτη ταῦτα δὲν ἦσαν κράτη δικαίου (4). Ἀντιθέτως ὅμως, ἂν ὁ ὅρος «κράτος δικαίου» ληφθῇ ἀπὸ τῆς εὐρυτέρας ἐννοίας τοῦ δημοσίου δικαίου μὲ κριτήριον τὸν ὑπερέχοντα σκοπὸν ὃν ἐπιδιώκει τὸ

---

(1) Ὁ Bortolotto (Faschismus und Nation σελ. 119) ὑποστηρίζει ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει πλέον ἀντίθεσις μεταξὺ κράτους δικαίου καὶ φασιστικοῦ διότι καὶ τὸ τελευταῖον στηρίζει τὴν ἰσχύν του εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ δικαίου. Ἡ νομικὴ τάξις ρυθμίζει τὰς σχέσεις κράτους καὶ πολιτῶν ἢ ὁμάδων. Ἡ κυρίαρχος ἐξουσία ἀσκεῖται κατὰ νόμον. Ἀδίκως κατηγοροῦν τὸν φασισμὸν — συνεχίζει—ὡς ἀποτελοῦντα ἄρνησιν τοῦ κράτους δικαίου καὶ ὡς θέτοντα εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἄνευ θελήσεως κανόνος δικαίου τοῦ φιλελευθέρου κράτους μίαν θέλησιν ἄνευ κανόνος καὶ εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἄνευ δυνάμεως δικαίου, μίαν δύναμιν ἐστερημένην δικαίου.

(2) Μιχ. Δένδια, Τὸ κράτος δικαίου καὶ αἱ πράξεις τῆς κυβερνήσεως, 1932 σελ. 16. Ὁ ἄνω ὁρισμὸς συμπίπτει μᾶλλον πρὸς τὸ κράτος νόμου (Gesetzesstaat) ἔνθα ἐξαίρεται ἡ ὑπεροχὴ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας ἔναντι τῆς διοικήσεως.

(3) Α. Σβώλου, Συντ. Δίκαιον, σελ. 316.

(4) Ν. Ν. Σαριπόλου ἔνθ' ἀν. σελ. 258 σημ. 1 καὶ σελ. 260 σημ. 4.

κράτος καὶ συμφώνως πρὸς τὸν ὁποῖον κράτος δικαίου εἶναι ἐκεῖνο οὗτινος ὑπερέχων, ἂν μὴ κύριος σκοπός, εἶναι ἡ ὑπεράσπισις τοῦ δικαίου (1), συμπέρασμα θὰ εἶναι ὅτι τὸ φασιστικὸν κράτος ἀποτελεῖ τὸν ἀντίποδα τοῦ κράτους δικαίου διότι ὑπερέχων σκοπός του δὲν εἶναι ἡ προάσπισις τοῦ δικαίου ἀλλὰ' ἡ ἐκδήλωσις τῆς δυνάμεώς του (2). Ὁ φασισμὸς δηλ. ἐνδιαφέρεται πολὺ περισσότερον διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους καὶ τὴν προστασίαν τοῦ καθεστῶτος ἀπὸ τὴν βασιλείαν τοῦ νομικοῦ κανόνος καὶ τήν κατοχύρωσιν τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων. Ἐνῷ κατὰ τὴν φιλελευθέραν περὶ κράτους δικαίου ἀντίληψιν τὸ κράτος ἀποτελεῖ τὸν ὡπλισμένον ἐγγυητὴν τῆς ἀστικῆς τάξεως, τῆς ἀσφαλείας της, τῆς ἡσυχίας της, τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ προσωπικῆς ἐλευθερίας τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν ἀτόμων καὶ ὑπερέχων, ἂν μὴ κύριος, σκοπός του εἶναι ἡ προστασία τῶν κεκτημένων δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν ἐπὶ ζημίᾳ πολλάκις τῆς πολιτικῆς του ὑπάρξεως καὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀσφαλείας (3), ἀντιθέτως τὸ φασιστικὸν κράτος προστατεύει μὲν τὰ δίκαια τῶν πολιτῶν του, ἐφόσον δὲν κινδυνεύει ἡ ἀσφάλειά του, εἶναι ὅμως ἕτοιμον νὰ τὰ παραβιάσῃ εἰς πᾶσαν στιγμὴν ποὺ θὰ ἔβλεπε κινδυνεύουσαν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἢ τοῦ

---

(1) W. Glungler ἔνθ' ἀν. σελ. 66.

(2) Κατὰ τὸν Carl Schmitt (Verfassungslehre σελ. 133) τὸ τέλειον ἰδεῶδες τοῦ ἀστικοῦ κράτους δικαίου συνίσταται εἰς ἕνα γενικὸν δικαιοδοτικὸν τύπον ὁλοκλήρου τοῦ κρατικοῦ βίου. Διὰ πᾶν εἶδος διαφορᾶς καὶ διενέξεως εἴτε μεταξὺ τῶν διαφόρων κρατικῶν ἐξουσιῶν, εἴτε μεταξὺ ἐξουσιῶν καὶ ἀτόμων, ἄνευ διακρίσεως τοῦ εἴδους τῶν συγκρούσεων καὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῶν πρέπει νὰ ἐκδίδηται ἀπόφασις διὰ διαδικασίας δικαστικοῦ τύπου. Προϋπόθεσις τοιαύτης τινὸς διαδικασίας θὰ εἶναι ἡ ἰσχὺς γενικῶν νόμων. Ὁ δικαστὴς ἐπὶ τοσοῦτον εἶναι ἀνεξάρτητος ἐφ' ὅσον δικάζει ἐπὶ τῇ βάσει γενικῶν κανόνων τεθειμένων ἐκ τῶν προτέρων.

(3) Κατὰ τὸν Carl Schmitt (ἔνθ' ἀν. σελ. 134) «καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀστικῷ κράτει δικαίου γίνονται πολλαὶ ἐξαιρέσεις τῆς τυπικῆς δικαστικῆς προστασίας προκειμένου περὶ ὑποθέσεων ἰδιαζόντως πολιτικοῦ χαρακτῆρος ἢ πολιτικοῦ ἐνδιαφέροντος ὡς π. χ. ἰδιαίτερος ποινικὸς χειρισμὸς πολιτικῶν τινων ἐγκλημάτων, ἀγωγαὶ κατὰ ὑπουργῶν κλπ.». Εἰς τὰς ἐξαιρέσεις ταύτας περιλαμβάνεται καὶ τὸ κατὰ τὸ ἄρθρ. 46 τοῦ ἡμετέρου νόμου 3713/1928 «περὶ συμβουλίου ἐπικρατείας» μὴ ἐπιτρεπτὸν τῆς ἀκυρώσεως τῶν κυβερνητικῶν πράξεων καὶ διαταγῶν, τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Ἀντιθέτως πάλιν τὸ κατὰ τὸ ἄρθρον 48 τοῦ αὐτοῦ νόμου δικαίωμα ἀκυρώσεως διοικητικῆς τινος πράξεως διὰ κατάχρησιν ἐξουσίας, ὁσάκις δηλ. πρᾶξίς τις τῆς διοικήσεως φέρει μὲν πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς νομιμότητος γίνεται ὅμως πρὸς σκοπὸν καταδήλως ἄλλον παρὰ τὸν δι' ὃν ἐνομοθετήθη, ἀποδεικνύει τὸ ἡμέτερον κράτος ὡς κατ' ἐξοχὴν κράτος δικαίου.

καθεστῶτος ὑπόστασιν ἢ καὶ ἔτι γενικώτερον ἂν τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἀπαιτήσῃ τοῦτο. Ὑπερέχων ἑπομένως σκοπός του δὲν εἶναι ἡ προάσπισις τοῦ δικαίου, ἀλλ' ἡ ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, καθ' ἣν ἐξαιρετική τις ἀνάγκη ἤθελε τὸ προκαλέσῃ, ἄμεσος ἐκδήλωσις τῆς δυνάμεώς του. Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως τὸ φασιστικὸν κράτος δὲν εἶναι κράτος δικαίου, ἀλλὰ δυναμικὸν τοιοῦτο (1).

§ 16. Ἡ πολιτικὴ ὀργάνωσις.

α'. Ἐκτελεστικὴ ἐξουσία. Διὰ τῶν ἄνω μεταρρυθμίσεών του, ὁ φασισμὸς ἀπέβλεψεν εἰς μίαν ἰσχυράν, αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν (2). Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου ὄχι μόνον παρεσχέθη εἰς τὴν κυβέρνησιν τὸ δικαίωμα τῆς ἐκδόσεως διαταγμάτων νομοθετικοῦ περιεχομένου (3), ἀλλὰ κατελύθη πᾶσα ἐξάρτησίς της ἐκ τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ νομοθετικοῦ ἢ ἄλλου τινὸς σώματος (4) καταστάσης οὕτω τῆς βουλῆς δευτερευούσης ἐν τῷ κράτει δυνάμεως δι' ἀφαιρέσεως ἀπ' αὐτῆς οἱασδήποτε πολιτικῆς σημασίας. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς κυβερνήσεως διορίζεται ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ εἶναι ἔναντι αὐτοῦ ὑπεύθυνος διὰ τὴν γενικὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως. Οἱ ὑπουργοὶ διορίζονται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ βασιλέως, τῇ προτάσει τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κυβερνήσεως καὶ εἶναι ὑπεύθυνοι ἔναντι αὐτοῦ καὶ τοῦ βασιλέως δι' ὅλας τὰς πράξεις των τὰς ἐκτελεσθείσας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὑπουργίας των. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς κυβερνήσεως

---

(1) Δι' αὐτὸ ἔχει παρασχεθῆ τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς νομάρχας, ὁσάκις ἀπειλεῖται κίνδυνος τῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους ἢ τοῦ καθεστῶτος νὰ κηρύσσουν εἰς ὡρισμένην περιφέρειαν τὸν στρατιωτικὸν νόμον, νὰ μεταβιβάζουν εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς τὴν προστασίαν τῆς δημοσίας τάξεως, νὰ συνιστοῦν ἔκτακτα στρατιωτικὰ δικαστήρια κλπ. (Bornhak ἔνθ' ἀν. σελ. 140).

(2) Ὁ Μουσολίνι εἰς λόγον του ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ φασιστικοῦ κόμματος ἐν ἔτει 1926 διεκήρυξεν ὅτι «ἐθέσαμεν εἰς πρώτην σειρὰν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν διότι αὐτὴ εἶναι ἡ πανταχοῦ παροῦσα εἰς τὴν ἐθνικὴν ζωὴν» (πρβλ. τοῦτον ἐν M. Prélot ἔνθ' ἀν. σελ. 167).

(3) Κατὰ τὸν Bornhak (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 45) «τὸ δικαίωμα πρὸς ἔκδοσιν διαταγμάτων νομοθετικοῦ περιεχομένου δὲν ἐστηρίχθη εἰς τεκμαιρομένην ἔγκρισιν τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, ἀλλ' ἐθεωρήθη ἴδιον δικαίωμα τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας».

(4) Κατὰ τὸν Tempel (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 45) ἡ Ἰταλία μετεβλήθη εἰς συνταγματικὴν μοναρχίαν, τοῦθ' ὅπερ ἴσχυε μέχρι τοῦ 1876, ὁπότε διὰ τῆς ἀναλήψεως τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν ἀριστερῶν κομμάτων, ἀπεδέχθη τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα.

λύει πᾶσαν ἀναφυομένην μεταξὺ τῶν ὑπουργῶν διαφορὰν γνωμῶν καὶ προσδιορίζει τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῶν νομοθετικῶν σωμάτων (1). Διὰ πᾶσαν προσβολὴν κατὰ τῆς ζωῆς του ἢ τοῦ προσώπου του, εἴτε λόγῳ εἴτε ἔργῳ τυγχάνει οὗτος εἰδικῆς προστασίας (2). Διὰ τῶν ἄνω διατάξεων ὄχι μόνον ἡ κυβέρνησις κατέστη ἰσχυρά, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀρχηγός της ἀπέκτησεν ὑπερέχουσαν θέσιν διὰ τῆς παρ' αὐτοῦ ἀναλήψεως ὁλοκλήρου τῆς κυβερνητικῆς δράσεως καὶ τῆς συγκεντρώσεως εἰς χεῖράς του τῆς κρατικῆς ἐξουσίας (3),

β' Κοινοβούλιον. Ἀντίστοιχος πρὸς τὴν ἐνδυνάμωσιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ὑπῆρξεν ἡ ἐξασθένησις τοῦ κοινοβουλίου. Εἴρηται ἀνωτέρω ὅτι εὐθὺς ὡς κατέλαβεν ὁ φασισμὸς τὴν ἐξουσίαν ἐκυβέρνησε τὴν χώραν διὰ Β. Δ. ἐκδιδομένων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως δυνάμει ἐξουσιοδοτήσεων τῶν νομοθετικῶν σωμάτων ἅτινα οὕτως ἀπεστερήθησαν κατ' οὐσίαν τῆς νομοθετικῆς των ἁρμοδιότητος μεταβιβασθείσης εἰς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐνομιμοποιήθη προϊόντος τοῦ χρόνου διὰ νόμων ψηφισθέντων ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας δυνάμει τῶν ὁποίων πλῆθος θεμάτων νομοθετικῆς ἁρμοδιότητος, ὡς καὶ ἐπικυρώσεις συμβάσεων συνομολογουμένων ὑπὸ τοῦ κράτους δημοσιεύονται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διὰ Β. Δ. μετ' ἀπόφασιν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ γνωμοδότησιν τοῦ μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου (4). Εἰς ἐξαιρετικὰς μάλιστα περιπτώσεις καθ' ἃς ἐπείγουσα ἀνάγκη καὶ ἰδιαίτερος λόγος ἐπιβάλλει τοῦτο, ἡ κυβέρνησις δύναται νὰ ἐκδίδῃ νομοθετικὰ διατάγματα οἱουδήποτε περιεχομένου ἀποφάσει τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἅτινα ὑποβάλλονται ἐκ τῶν ὑστέρων πρὸς κύρωσιν ἐνώπιον τῶν νομοθετικῶν σωμάτων (5). Ἡ μείωσις τῆς θέσεως τῶν νομοθετικῶν σωμάτων ἐπεδιώχθη περαιτέρω ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τοῦ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς κυβερνήσεως χορηγηθέντος δικαιώματος ὅπως νομοσχέδιον ἀπορριφθὲν

---

(1) Ἄρθρα 2, 3 καὶ 6 τοῦ νόμου 2263 τῆς 24 Δεκεμβρίου 1925 «περὶ τῶν ὑποχρεώσεων καὶ προνομίων τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κυβερνήσεως».

(2) Ἄρθρον 9 τοῦ ἀνωτέρω νόμου 2263.

(3) Κατὰ τὸν M. Dendias (Le renforcement des pouvoirs κλπ. σελ. 118) ἡ κυρία δύναμις τοῦ φασιστικοῦ καθεστῶτος ἑδρεύει εἰς τὸν Ἀρχηγόν. Πρβλ. καὶ Jos. Barthelemy, La crise de la démocratie contemporaine 1931 σελ. 36.

(4) Ἄρθρα 1 καὶ 2 τοῦ νόμου ὑπ' ἀρ. 100 τῆς 31 Ἰανουαρίου 1926 «περὶ τῶν δικαιωμάτων τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας».

(5) Ἄρθρον 3 τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω νόμου.

ὑφ' ἑνὸς ἐκ τούτων τὸ εἰσάγῃ ἐκ νέου πρὸς ψήφισιν καὶ μάλιστα μὲ νεωτέρας τροποποιήσεις (1) εἴτε εἰς τὸ αὐτὸ νομοθετικὸν σῶμα εἴτε εἰς τὸ ἕτερον καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τοῦ δικαιώματος ὅπερ παρεσχέθη εἰς τὰς συντεχνίας καὶ τὸ ἐθνικὸν συμβούλιον τῶν συντεχνιῶν νὰ ἐκδίδουν νομοθετικοὺς κανονισμούς, ὑποχρεωτικοὺς δι' ὅλα τὰ μέλη τῶν συμμετεχόντων σωματείων, δι' ὧν ρυθμίζονται αἱ οἰκονομικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων κλάδων τῆς παραγωγῆς καὶ ἐπιβάλλεται ἡ πειθαρχία ἐν τῇ ἐργασίᾳ (2). Ἡ μεταρρύθμισις συνταγματικῶν νόμων κατόπιν γνωμοδοτήσεως μόνον τοῦ μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου εἶναι περαιτέρω πλῆγμα κατὰ τοῦ κύρους τῶν νομοθετικῶν σωμάτων (3). Τέλος τὸ δικαίωμα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κυβερνήσεως ὅπως ἄνευ τῆς συναινέσεώς του μὴ ἀναγράφηται εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῶν νομοθετικῶν σωμάτων κανὲν ζήτημα, ἀποτελεῖ πλήρη κατάλυσιν τῆς ἀνεξαρτησίας των καὶ μείωσιν τοῦ γοήτρου των (4).

Ὁ φασισμὸς μὴ ἀκολουθῶν, προκειμένου περὶ τῆς νομικῆς θέσεως τῆς Βουλῆς, τὰς φιλελευθέρας περὶ ἀντιπροσωπείας τοῦ λαοῦ θεωρίας, καθ' ἃς ἡ Βουλὴ εἶναι ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ τὰς γερμανικὰς θεωρίας αἵτινες ἀποκρούουν τὴν θεωρίαν τῆς ἀντιπροσωπείας ὡς διασπῶσαν τὴν ἑνιαίαν προσωπικότητα τοῦ κράτους, μόνου φορέως τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, τοῦ λαοῦ στερουμένου νομικῆς προσωπικότητος (5) δὲν ἐδίστασε ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὸ

---

(1) Ἄρθρον 6 τοῦ νόμου ὑπ' ἀρ. 2263 τῆς 24 Δεκεμβρίου 1925.

(2) Ἄρθρα 10 καὶ 12 τοῦ νόμου ὑπ' ἀρ. 206 τῆς 20 Μαρτίου 1930 «περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ ἐθνικοῦ συμβουλίου τῶν συντεχνιῶν» καὶ ἄρθρον 8 τοῦ νόμου ὑπ' ἀρ. 163 τῆς 5 Φεβρουαρίου 1934 «περὶ συστάσεως καὶ λειτουργίας τῶν συντεχνιῶν».

(3) Ἄρθρον 12 τοῦ νόμου 2693 τῆς 9 Δεκεμβρίου 1928 «περὶ τῆς ἱδρύσεως καὶ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου».

(4) Ἄρθρον 6 τοῦ ὡς ἄνω νόμου 2263. Κατὰ τὸν Tempel (ἔνθ' ἀν. σ. 92) «τὸ νομοθετικὸν δικαίωμα Βουλῆς καὶ Γερουσίας περιωρίσθη οὐσιωδῶς διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κυβερνήσεως ἐλέγχου τῆς ἡμερησίας διατάξεως, διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου δικαιώματος γνωμοδοτήσεως καὶ διὰ τοῦ εἰς τὴν κυβέρνησιν ἀπονεμηθέντος δικαιώματος ἐκδόσεως ἀναγκαστικῶν νόμων».

(5) Πρβλ. P. Laband (Das Staatsrecht κλπ. τόμ. 1 σελ. 296 καὶ ἑπ.) καθ' ὃν τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ δὲν ἔχει διάφορον προσωπικότητα ἀπὸ τὸ κράτος καὶ δὲν εἶναι ὑποκείμενον δικαίου, μὴ δυνάμενον ἑπομένως ν' ἀσκήσῃ δίκαια μέσῳ ἀντιπροσώπων. Ἡ προσωπικότης τοῦ κράτους ὡς ὑποκειμένου κυριαρχικῶν δικαιωμάτων θὰ ἐξηφανίζετο ἂν ἀπενέμετο τὸ σύνολον τῶν δικαιωμάτων τούτων εἰς τὸ κοινοβούλιον ὅπερ ἁπλῶς εἶναι ἓν ἐκ τῶν ὀργάνων τοῦ κράτους. Πρβλ. καὶ Ν. Ν. Σαρίπολον ἔνθ' ἀν. τόμ. Α σελ. 261 ἑπ.

δικαίωμα τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν προσώπων ἅτινα ἀποτελοῦν τὸ κοινοβούλιον, ἁπλοῦν ὄργανον τοῦ κράτους καὶ ν' ἀναθέσῃ τὸν προσδιορισμὸν τοῦτον εἰς ἕτερον ὄργανον τοῦ κράτους οἷον τὸ μέγα φασιστικὸν συμβούλιον. Ἡ μεταβολὴ αὕτη, σύμφωνος νομικῶς μὲ τὰς περὶ ὀργάνων τοῦ κράτους, ὡς ἄνω, θεωρίας τοῦ δημοσίου δικαίου, ἀνταπεκρίνετο καὶ πολιτικῶς πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ φασισμοῦ καταπολεμοῦντος τὰς διαλυτικὰς ἐκδηλώσεις τῶν συμφερόντων τῶν ἀτόμων καὶ ὁμάδων, κορυφουμένας κατὰ τοὺς ἐκλογικοὺς ἀγῶνας καὶ πρὸς τὰς ἰδέας του περὶ ἐξαφανίσεως τῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἑνιαίου φασιστικοῦ κόμματος ([1]). Ἐντεῦθεν οἱ νόμοι τῆς 17 Μαΐου καὶ 2 Σεπτεμβρίου 1928 «περὶ τοῦ ἑνιαίου καταλόγου ἐν τῇ πολιτικῇ ἐκπροσωπήσει» καὶ ὁ τῆς 19 Ἰανουαρίου 1939 «περὶ τοῦ νέου φασιστικοῦ κοινοβουλίου». Κατὰ τὸν πρῶτον, ἡ πρότασις τῶν ὑποψηφίων βουλευτῶν γίνεται τοῦ λοιποῦ ὑπὸ τῶν σωματείων, τῶν νομίμως ἀνεγνωρισμένων ἱδρυμάτων καὶ ἄλλων ὀργανώσεων τῶν διαφόρων κλάδων τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς, ἐκ τῶν κατὰ τὰ ἄνω προτεινομένων προσώπων ἢ καὶ ἐξ ἄλλων καταρτίζεται ὑπὸ τοῦ μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου ὁ τελικὸς κατάλογος τῶν ὑποψηφίων καὶ εἰς τὸν ἐκλογικὸν σύλλογον τοῦ λαοῦ ἀνατίθεται ἡ ἔγκρισις ἢ ἡ ἀπόρριψις τοῦ καταλόγου ἐν τῷ συνόλῳ του ([2]). Κατὰ τὸν δεύτερον, τὰ μέλη τοῦ νέου φασιστικοῦ κοινοβουλίου δὲν ἐκλέγονται πλέον ἀλλ' ὀνομάζονται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀξιωμάτων των, ἀποτελεῖται δηλ. τοῦτο ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς κυβερνήσεως, τὰ μέλη τοῦ μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου καὶ τοῦ ἐθνικοῦ συμβουλίου συντεχνιῶν, ὑπουργούς, ὑφυπουργοὺς καὶ ἄλλους ἀξιωματούχους τοῦ κόμματος καὶ προέδρους συνομοσπονδιῶν. Τὸ νέον τοῦτο κοινοβούλιον δὲν ἀποτελεῖ πολιτικόν, ἀλλὰ νομοθετικὸν ἁπλῶς σῶμα ([3]).

([1]) Ἀνάπτυξις τοῦ θεσμοῦ τούτου, λόγῳ τῆς μεγάλης του εὐρύτητος καὶ τῆς ἐξαιρετικῆς του σοβαρότητος, γίνεται ἐν τῷ ἑπομένῳ κεφαλαίῳ τῆς παρούσης μελέτης.

([2]) Ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι τὸ ἄρθρον 88 τῶν νόμων τούτων καθ' ὃ προβλέπονται αἱ συνέπειαι τῆς ἀπορρίψεως τοῦ καταλόγου ἐκ μέρους τοῦ λαϊκοῦ ἐκλογικοῦ σώματος. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ προκηρύσσονται νέαι ἐκλογαὶ μὲ ἀνταγωνιζόμενα ψηφοδέλτια ὑποψηφίων, οὓς δικαιοῦνται νὰ προτείνουν ἑνώσεις καὶ ὀργανισμοὶ περιλαμβάνοντες πέντε χιλιάδας μέλη. Οἱ κατάλογοι δὲν πρέπει νὰ περιέχουν περισσοτέρους τῶν 3/4 τῶν ἐκλεγομένων, ἐκλέγονται δὲ οἱ ὑποψήφιοι οἱ συγκεντροῦντες τὸν μεγαλύτερον ἀριθμὸν ψήφων.

([3]) Κατὰ τὸν καθηγητὴν G. Lo Verde «ἡ συνταγματικὴ θέσις τοῦ νέου φασιστικοῦ κοινοβουλίου» ἐν Zeitschrift der Akademie für Deutsches Recht

γ'. Μέγα Φασιστικὸν Συμβούλιον. Τοῦτο ἀποτελεῖ θεμελιώδη συνταγματικὴν τροποποίησιν διότι εἶναι θεσμὸς τοῦ κράτους ὅλως ἰδιότυπος, φασιστικῆς καθαρῶς ἐμπνεύσεως, μὴ δυνάμενος νὰ ἐξομοιωθῇ μὲ κανένα τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν συνταγματικῶν θεσμῶν ἢ τῶν ἄλλων ἀνωτάτων ὀργάνων τοῦ κράτους (1). Κατά τινας ἀποτελεῖ τετάρτην ἐξουσίαν ἐν τῷ κράτει ἱσταμένην παρὰ τὴν νομοθετικήν, ἐκτελεστικὴν καί δικαστικήν (2), κατ' ἄλλους ἀντιπροσωπεύει τὴν πολιτικὴν ἀρχηγίαν τοῦ φασιστικοῦ κόμματος (3), τὸ ἑνωτικὸν μέσον καὶ τὸν δεσμὸν κόμματος καὶ ἔθνους (4), πολιτικὸν ὄργανον ἐλέγχου παρὰ τὸν ἀρχηγόν (5), ὀργάνωσιν ὅλων τῶν ὀργανώσεων καὶ φύλακα τῶν θεσμῶν ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ περὶ κράτους σκέψις τοῦ φασισμοῦ (6), τὸ κεντρικὸν ὄργανον τοῦ πολιτεύματος (7), τέλος δὲ τὸ ἀνώτατον ὄργανον τοῦ καθεστῶτος (8). Τὸ μέγα φασιστικὸν συμβούλιον κρινόμενον ἀπὸ εὐρυτέρας πολιτικῆς ἀπόψεως εἶναι τὸ ἀνώτατον ὄργανον τοῦ φασιστικοῦ κινήματος, ἐφόσον κατὰ τὸ ἄρθρον 1

6ον ἔτος 1939 σελ. 257 «ὁ νόμος τοῦ νέου κοινοβουλίου ἐπιδιώκει ἵνα διὰ κοινοβουλίου συντεχνιακῆς προελεύσεως καὶ ἀναλόγου διαρρυθμίσεως τῆς νομοθετικῆς διαδικασίας ἐπιτύχῃ τὴν ἔκδοσιν καλῶν νόμων».

(1) Τὸ μέγα φασιστικὸν συμβούλιον δὲν κατατάσσεται εἰς κανὲν τῶν μέχρι τοῦδε κρατικῶν ὀργάνων. Ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς του συστάσεως εἶχε διπλῆν θέσιν, τὴν τοῦ ἀνωτάτου ὀργάνου τοῦ κόμματος καὶ τοῦ σπουδαιοτάτου κρατικοῦ ὀργάνου. Ἱδρύθη ὡς ἐκτελεστικὸν ὄργανον τοῦ κόμματος, εἶτα ὡς γνωμοδοτικὸν ἐπὶ διαφόρων κρατικῶν ὑποθέσεων καὶ τέλος ὡς ἐλεγκτικὸν ὁλοκλήρου τῆς συνταγματικῆς ζωῆς (Tempel ἔνθ' ἀν. σελ. 55—56).

(2) Κατὰ τὸν Bortolotto (Faschismus und Nation σελ. 185) «διὰ τῆς ἐν τῷ συντάγματι εἰσαγωγῆς τοῦ μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου ἐδημιουργήθη τετάρτη ἐξουσία διαφέρουσα ἀπὸ τὰς ἄλλας καὶ συνδεδεμένη μὲ αὐτάς, ἤτοι ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἐκπροσωπουμένη ὑπὸ τούτου».

(3) Πρβλ. Koellreuter, Grundriss σελ. 139.

(4) Πρβλ. Bornhak ἔνθ' ἀν. σελ. 63 καὶ Valsechi ἔνθ' ἀν. σελ. 283.

(5) Κατὰ τὸν Tempel (ἔνθ' ἀν. σελ. 60) «δὲν ἔχει ὁμοιότητα οὔτε μὲ τὴν λαϊκὴν ἀντιπροσωπείαν, οὔτε μὲ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, δεδομένου ὅτι δὲν ἔχει ὄργανα πρὸς ἐπιβολὴν τῶν ἀποφάσεών του, μᾶλλον δὲ ἵσταται παρὰ τὸν ἀρχηγὸν ὡς ὑπὸ τοῦ κράτους τεθειμένον πολιτικὸν ὄργανον ἐλέγχου».

(6) Mehlis ἔνθ' ἀν. σελ. 50.

(7) Η. Κυριακοπούλου ἔνθ' ἀν. σελ. 41.

(8) Κατὰ τὸν M. Prélot (ἔνθ' ἀν. σελ. 185 καὶ ἑπ.) «ἱδρύθη ὡς ὄργανον τοῦ κόμματος, ἀφ' ἧς ὅμως κόμμα καὶ κράτος ἔγιναν ἕν, ἔπρεπε καὶ τὸ μέγα φασιστικὸν συμβούλιον νὰ γίνῃ κρατικὸν ὄργανον. Διὰ τοῦ νόμου ὅμως τῆς 9 Δεκεμβρίου 1928 ἀνεκηρύχθη ὡς ἀνώτατον ὄργανον τοῦ καθεστῶτος».

τοῦ ἱδρυτικοῦ του νόμου τῆς 9 Δεκεμβρίου 1928 «συγκεντροῖ πᾶσαν τὴν δρᾶσιν τοῦ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 'Οκτωβρίου 1922 προελθόντος καθεστῶτος καὶ τὴν ἐμψυχώνει» καὶ τὸ ἀνώτατον ὄργανον τοῦ φασιστικοῦ κόμματος, ἐφ' ὅσον κατὰ τὸ ἄρθρ. 11 τοῦ αὐτοῦ νόμου «ἀποφασίζει ἐπὶ τοῦ καταστατικοῦ, τῆς διοικήσεως καὶ τῶν πολιτικῶν κατευθύνσεων τοῦ κόμματος καὶ ἐπὶ τοῦ διορισμοῦ καὶ ἀπολύσεως τῶν διαφόρων ἀξιωματούχων αὐτοῦ». Λόγῳ τῆς τοιαύτης ἀποστολῆς του ἀποτελεῖ τὸν διευθύνοντα νοῦν, τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ καθεστῶτος δικαιούμενον νὰ λαμβάνῃ ἀποφάσεις ἐπὶ τῶν σπουδαιοτάτων ζητημάτων τῶν ἀφορώντων τὸ κόμμα, τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὁποίων ἔχει ὁ ἀρχηγός. Ἡ ἐπιρροὴ τοῦ ἀρχηγοῦ ἐπὶ τῶν λαμβανομένων τούτων ἀποφάσεων εἶναι ἀναμφισβητήτως μεγίστη, δεδομένου ὅτι οὗτος καὶ προεδρεύει τοῦ συμβουλίου (ἄρθρον 2) καὶ τὴν σύνθεσίν του δικαιοῦται νὰ μεταβάλῃ (ἄρθρον 4) ἀλλὰ καὶ τὸ σπουδαιότερον ἐπηρεάζων αὐτὸ λόγῳ τῆς αἴγλης του καὶ τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς αὐτὸν κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ὀφείλεται ἡ δημιουργία τοῦ φασιστικοῦ καθεστῶτος καὶ τοῦ φασιστικοῦ κόμματος. Κρινόμενον τὸ μέγα φασιστικὸν συμβούλιον ἀπὸ στενωτέρας πολιτικῆς ἀπόψεως ἀποτελεῖ τὸ συμβουλευτικὸν σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ, ἀφοῦ κατὰ τὰ ἄρθρα 1 καὶ 2 τοῦ ὡς ἄνω νόμου, ὁσάκις οὗτος κρίνει ἀναγκαῖον, τὸ προκαλεῖ ἵνα γνωμοδοτήσῃ ἐπὶ παντὸς πολιτικοῦ, οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ζητήματος ἐθνικοῦ ἐνδιαφέροντος. Κρινόμενον τέλος ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως εἶναι τοῦτο ἓν ἐκ τῶν ἀνωτέρων συνταγματικῶν ὀργάνων τοῦ κράτους, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀποφασίζον ἐπὶ τοῦ καταλόγου τῶν προτεινομένων βουλευτῶν (ἄρθρ. 11), ἀφ' ἑτέρου γνωμοδοτοῦν ἐπὶ τῶν ζητημάτων τῶν φερόντων συνταγματικὸν χαρακτῆρα (ἄρθρον 12) καὶ ἐκ τρίτου ὑποδεικνῦον εἰς τὸ στέμμα τὰ κατάλληλα πρόσωπα διὰ τὴν ἀρχηγίαν τῆς κυβερνήσεως, τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπουργοῦ κλπ. (ἄρθρ. 13). Δὲν δύναται νὰ λεχθῇ ἐκ τῶν προτέρων ἂν ἡ ὕπαρξις τοῦ μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου ἀποτελεῖ ἰσχυροποίησιν ἢ ἐξασθένησιν τῆς θέσεως τοῦ ἀρχηγοῦ (1). Τυγχάνει ὅμως ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ δημιουργία τοῦ θεσμοῦ τούτου ἐπεβάλλετο ὡς συνεργασία καὶ διαρκὴς ἐπαφὴ μεταξὺ ἀρχηγοῦ καὶ κόμματος μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν κομμάτων καὶ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ἐκπροσώπων ἐκείνων τοῦ κόμματος μεθ' ὧν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κράτους, ὡς ἀρχηγὸς καὶ τοῦ πλειοψηφοῦντος ἐν τῇ Βουλῇ κόμματος, ἤρχετο εἰς ἐπικοινωνίαν.

---

(1) Πρβλ. περὶ τούτου Eschmann (ἔνθ' ἀν. σελ. 30) καὶ M. Prélot (ἔνθ' ἀν. σελ. 196).

§ 17. Ἡ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις.

Ὁ φασισμὸς ἐμφανίζει ἕν τέλειον σύστημα ὠργανωμένης οἰκονομίας. Διὰ ταύτης νοεῖται τὸ οἰκονομικὸν ἐκεῖνο σύστημα τῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κυκλοφορίας τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν δι' οὗ ἀντικατεστάθη ἡ οἰκονομικὴ ἀναρχία τοῦ φιλελευθέρου κράτους. Τὸ συντεχνιακὸν σύστημα ὀργανώσεως τοῦ φασιστικοῦ κράτους (1) δι' οὗ ὀργανοῦνται τὰ διάμεσα συμφέροντα τῶν ἐπαγγελμάτων καὶ πειθαρχοῦν κατὰ τρόπον ὥστε ν' ἀσφαλίζουν τὴν ἄμυναν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος ἐναντίον πάσης ὑπερβάσεως ἀτόμων καὶ ὁμάδων, ἀποτελεῖ ἀντίδρασιν τῆς θεωρίας τῆς δεχομένης τὴν ὕπαρξιν δύο μόνον συμφερόντων, τοῦ ἀτομικοῦ καὶ τοῦ γενικοῦ καὶ ἀρνουμένης τὴν ὕπαρξιν ἄλλου διαμέσου συμφέροντος (2). Τὸ φασιστικὸν κράτος παρέχει διὰ τῶν σωματείων καὶ συντεχνιῶν ὀργάνωσιν κατάλληλον διὰ τὰς ἀνάγκας των, κρατεῖ ὅμως δι' ἑαυτὸ τὸν προέχοντα ρόλον ὅστις τῷ ἐπιτρέπει ν' ἀσφαλίζῃ τὴν ἰσορροπίαν καὶ τὴν δι-

---

(1) Διεξοδικὴ ἀνάλυσις τοῦ συντεχνιακοῦ συστήματος ἐν γένει γίνεται ἐν τῷ μεθεπομένῳ κεφαλαίῳ τῆς παρούσης μελέτης.

(2) Κατὰ τὸν καθηγητὴν Piero Sacerdoti (Le corporatisme 1938 σελ. 2 ἐπ.) ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐνόησε νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ ἄτομον ἀπὸ τὰ ἐμπόδια τὰ ἀντιτιθέμενα εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν πρόοδον καὶ πρὸς τοῦτο κατήργησε τὰς συντεχνίας καὶ πάντα ἄλλον τύπον ἑταιρείας δι' ὧν περιωρίζετο ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης τοῦ ἀτόμου καὶ ἠρνήθη τὴν δυνατότητα ὑπάρξεως διαμέσου συμφέροντος μεταξὺ ἀτόμου καὶ ἔθνους. Ἡ ὀλίγον βραδύτερον ὅμως ἐπελθοῦσα τεχνικὴ πρόοδος καὶ ἡ μεγάλη βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις ὑπεχρέωσαν τὰ ἄτομα νὰ ἑνωθοῦν καὶ πάλιν πρὸς ἐπαύξησιν καὶ ὑπεράσπισιν τῶν ἀγαθῶν των. Τὸ φιλελεύθερον κράτος εὑρέθη μὲν ἠναγκασμένον ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν νομικὴν ὕπαρξιν τῶν ἑνώσεων αὐτῶν δὲν ἐπεδίωξεν ὅμως καὶ νὰ κυριαρχήσῃ τούτων, παρέμεινεν οὕτως οὐδέτερον ἔναντι τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας καὶ ἀφῆκε τὰ ἀντιτιθέμενα ταῦτα συμφέροντα νὰ διεξαγάγουν ἐλευθέρως τὴν ἐναντίον ἀλλήλων πάλην. Μόνον κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἐπεβλήθη ἡ ὁμαδοποίησις ὅλων τῶν ἀτομικῶν δραστηριοτήτων καὶ ἡ αὐστηρὰ τούτων πειθαρχία. Ἡ μετὰ τὸν πόλεμον κοινωνικὴ ἀταξία καὶ ἡ ἀδυναμία ἀτόμων καὶ ὁμάδων νὰ εὕρουν μόνα τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, παρήγαγε τὴν ἀντίδρασιν μὲ τάσιν ὅπως ὅλα τὰ ἀτομικὰ καὶ ὁμαδικὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα τεθοῦν ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ τὴν προστασίαν τοῦ κράτους μόνου ἱκανοῦ ν' ἀνεύρῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ γενικοῦ ἢ ἐθνικοῦ συμφέροντος. Οὕτω τὸ οὐδέτερον κράτος ἀντικατεστάθη ὑπὸ κράτους δραστηρίου ἐπεμβαίνοντος εἰς ὅλα τὰ προβλήματα γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἰς πρώτην γραμμὴν τίθενται τὰ συμφέροντα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐργασίας.

καιοσύνην εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ ἀτόμων καὶ ὁμάδων. Κατὰ μίαν ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου ἐργασίας τῆς Ρώμης τῆς 18 Ἰουνίου 1931 ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη εἶναι ἡ πάλη ἐναντίον τῆς δυστυχίας τοῦ ὑλισμοῦ ἣν προεκάλεσεν ἡ ἐποχὴ τοῦ μηχανισμοῦ καὶ τῆς τεχνικῆς προόδου. Ἡ δημιουργία τοῦ φασιστικοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος ὑπῆρξε σημεῖον ἐκκινήσεως πρὸς μίαν νέαν οἰκονομικὴν τάξιν. Πέραν τῶν ὑλικῶν του ἀποτελεσμάτων, τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἠθικὸν ἀποτέλεσμα μεγάλης σημασίας. Δίδει νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἡ εὐημερία τοῦ ἀτόμου κτᾶται διὰ τῆς εὐημερίας τοῦ συνόλου. Ὅτι ἡ πρόοδος εἶναι ταχυτέρα εἰς ἀτμοσφαῖραν ἐμπιστοσύνης καὶ ὁμονοίας καὶ ὅτι κανεὶς λόγος δὲν ὑπάρχει νὰ προσφεύγῃ τις εἰς τὴν βίαν καὶ εἰς τὴν πάλην ὅταν ἡ πραγματοποίησις τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης ἐξασφαλίζεται ὑπὸ τῆς αὐστηρᾶς καὶ ἀμερολήπτου δυνάμεως τοῦ κράτους. Ὁ προέχων ρόλος ὃν κρατεῖ δι' ἑαυτὸ τὸ φασιστικὸν κράτος εἶναι τοῦ διαιτητοῦ καὶ ρυθμιστοῦ τῆς ἀτομικῆς καὶ ὁμαδικῆς δραστηριότητος καί τι πλέον τοῦ κηδεμόνος τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων. Διὰ τὴν νομιμοποίησιν τῆς ἀναμίξεώς του ἐκήρυξε τὰ συμφέροντα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐργασίας ὡς ἐθνικοῦ ἐνδιαφέροντος [1] ἐθεώρησεν ὅμως τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν ὡς τὸ πλέον ἀποτελεσματικὸν μέσον διὰ τὴν προαγωγὴν τῶν συμφερόντων τοῦ ἔθνους καὶ δὲν ἐξηφάνισε τὸ ἀτομικὸν συμφέρον ἀλλὰ μεταβάλλον καὶ αὐτὸ εἰς οἰκονομικὴν λειτουργίαν, τὸ περιώρισεν ἁπλῶς, ἵνα μὴ ἀποτελῇ τοῦ λοιποῦ τὸν ἀποκλειστικὸν ρυθμιστὴν τῆς οἰκονομίας [2]. Μόνον ὅπου ἐλλείπει ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία ἢ τυγχάνει αὕτη ἀνεπαρκὴς ἢ ὅπου ἐπιβάλλεται ἐξ ἀνωτέρων ἐθνικῶν λόγων, ἐκεῖ ἐπεμβαίνει τὸ κράτος [3]. Διὰ τοῦ συστήματος τούτου ἐνῷ ἡ οἰκονομία τίθεται εἰς τὴν δημοσίαν σφαῖραν χωρὶς νὰ κρατικοποιῆται [4], ἀπαλάσσεται καὶ τὸ

---

(1) Κατὰ τὴν II δήλωσιν τοῦ χάρτου τῆς ἐργασίας «ἡ ἐργασία εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κράτους. Τὸ σύνολον τῆς παραγωγῆς καὶ οἱ ἀντικειμενικοί της σκοποὶ ἀποβλέπουν εἰς τὴν εὐημερίαν τῶν ἀτόμων καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς ἰσχύος».

(2) Κατὰ τὴν VII δήλωσιν τοῦ χάρτου τῆς ἐργασίας «τὸ κράτος θεωρεῖ τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς παραγωγῆς ὡς τὸ ἀποτελεσματικώτερον καὶ χρησιμώτερον μέσον διὰ τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους».

(3) Κατὰ τὴν IX δήλωσιν τοῦ χάρτου τῆς ἐργασίας «ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν παραγωγὴν λαμβάνει χώραν μόνον ὅταν ἐλλείπει ἢ εἶναι ἀνεπαρκὴς ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία ἢ ὅταν συντρέχουν πολιτικὰ συμφέροντα τοῦ κράτους. Τοιαύτη ἐπέμβασις δύναται νὰ προσλάβῃ τὴν μορφὴν τοῦ ἐλέγχου, τῆς ἐνθαρρύνσεως καὶ τῆς ἀμέσου διοικήσεως».

(4) Κατὰ τὸν Koellreuter (Grundriss σελ. 190) «τὸ φασιστικὸν οἰκονομι-

κράτος ἀπὸ πολλῶν ὑπηρεσιῶν αἵτινες ἐπιχειροῦνται ἀπὸ τοὺς διαμέσους τούτους ὀργανισμούς. Οὕτως ἐδημιουργήθη τὸ φασιστικὸν συντεχνιακὸν σύστημα ὅπερ οὐ μόνον ἐτοποθετήθη ἐντὸς τοῦ κράτους καὶ ἀπετέλεσε τὴν ἐνιαίαν ὀργάνωσιν τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων ἀλλὰ καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς κρατικὸν ὄργανον. Τὸ σύνολον τῆς οἰκονομίας ὑπετάγη οὕτως εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ κράτους καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ πειθαρχία τῆς παραγωγῆς ἀποτελεσάσης ἀδιαίρετον ἑνότητα (1). Τοποθετῆσαν τὸ κράτος τὰς ἐπαγγελματικὰς ἑνώσεις ἐντὸς τοῦ πλαισίου του ἐπέτυχε νὰ φέρῃ εἰς συνεργασίαν τὴν οἰκονομίαν μὲ τὴν πολιτικήν, εἰς συμφωνίαν τὰ συμφέροντα τῆς μιᾶς ἐπαγγελματικῆς τάξεως μὲ τὰ συμφέροντα τοῦ συνόλου, προαγαγὸν οὕτω τὸ κοινωνικὸν σύνολον καὶ ἦρε τὸν διαχωρισμὸν μεταξὺ πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ βίου, συνεννοηθέντων οὕτω στοιχείων εὑρισκομένων ἐχθρικῶς πρὸς ἄλληλα, μὲ τὴν ὑποταγὴν ὅμως τῶν οἰκονομικῶν σκοπῶν εἰς τοὺς πολιτικοὺς σκοποὺς τοῦ κράτους. (2) Διὰ τῶν διαμέσων τούτων ὀργανισμῶν τὸ κράτος δὲν παρεμβαίνει ἁπλῶς, ἀλλὰ ρυθμίζει ἐπιτυχῶς τὰς πολλαπλασιασμένας καὶ πολυσυνθέτους οἰνονομικὰς σχέσεις. Οὕτω διατηρεῖ τὴν κοινωνικὴν τάξιν ὅρον πρωταρχικὸν διὰ τὴν ὕπαρξιν καὶ πρόοδον ὅλων τῶν λαῶν καὶ ἐπιτυγχάνει τὴν ἐθνικὴν αὐτάρκειαν ὅρον ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους. Συνέπεια τοῦ ὅτι ὁ συντεχνισμὸς εἶναι ὑποτεταγμένος εἰς τὸ κράτος, εἶναι ὅτι δὲν ἀποτελεῖ οὗτος αὐτοτελῆ πηγὴν ἐξουσίας, ἀλλὰ ριζικὴν καὶ θεμελιώδη μεταβολὴν τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ ἀπὸ κοινωνικῆς, οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἀπόψεως, μὴ δυνάμενος νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἐπιφέρει ἁπλῆν μεταβολὴν κοινοβουλευτικῆς ἐκπροσωπήσεως ἢ ἔτι στενώτερον ὅτι ἀποτελεῖ ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν.

κὸν σύστημα, περιοριζόμενον εἰς ἁπλοῦν παρεμβατισμόν, δὲν εἶναι τὸ τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ».

(1) «Τὸ ἰταλικὸν ἔθνος ἀποτελεῖ μίαν ἠθικήν, πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἑνότητα» (I δήλωσις τοῦ χάρτου ἐργασίας). «Τὸ σύνολον τῆς παραγωγῆς εἶναι ἐνιαῖον, ὡς ἐπίσης ἐνιαῖοι εἶναι καὶ οἱ ἀντικειμενικοί της σκοποί» (II δήλωσις). «Αἱ συντεχνίαι ἀποτελοῦν τὴν ἐνιαίαν ὀργάνωσιν τῶν δυνάμεων τῆς παραγωγῆς» (VI δήλωσις).

(2) «Ἐνῷ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα—ὑπεστήριζεν ὁ καθηγητὴς Sombart εἰς λόγον του ἐν τῷ συντεχνιακῷ συνεδρίῳ τῆς Φερράρας τὸν Μάϊον 1932—ὁ οἰκονομικὸς παράγων ὑπερτέρει ὅλων τῶν ἄλλων συμφερόντων, σήμερον οἱ ἄνθρωποι δὲν θέλουν νὰ ὑφίστανται τὴν κυριαρχίαν τῆς οἰκονομίας. Εἰσήλθομεν εἰς τὸν αἰῶνα τῆς πολιτικῆς. Τὰ πολιτικά, ἤτοι τὰ ἐθνικά, συμφέροντα κυριαρχοῦν ὅλων τῶν ἄλλων διότι ἔθνος σημαίνει κράτος καὶ ἡ οἰκονομία ἔλαβε θέσιν ὑπηρετικὴν τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ κράτους (ἐν Manoilesco, Le siècle du corporatisme σελ. 42).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΦΑΣΙΣΤΙΚΟΝ ΚΟΜΜΑ

§ 18. Τὸ πολιτικὸν κόμμα ἐν γένει

Πολιτικὸν κόμμα ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν εἶναι ἕνωσις προσώπων μὲ τὰς αὐτὰς πολιτικὰς πεποιθήσεις καὶ τοὺς αὐτούς σκοπούς, ἐπιδιωκόντων νὰ κατακτήσουν τὴν ἐξουσίαν πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν των (1). Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ὁρισμοῦ προκύπτει ὅτι δύο εἶναι τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα τοῦ πολιτικοῦ κόμματος, ἀφ' ἑνὸς μὲν κοινωνία προσώπων μὲ τὰ αὐτὰ πολιτικὰ φρονήματα καὶ ἀφ' ἑτέρου ὀργάνωσις ἐπὶ σκοπῷ ἀγῶνος. Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν οτοιχείων τούτων ἐκφράζεται διὰ τοῦ πολιτικοῦ προγράμματος, οὗ ἐλλείποντος δὲν πρόκειται περὶ πολιτικοῦ κόμματος ἀλλὰ περὶ ἑνώσεως συμφερόντων (2). Τὸ δεύτερον ἐκφράζεται διὰ τῆς κομματικῆς ὀργανώσεως, ἧς ἐλλειπούσης δὲν πρόκειται περὶ πολιτικοῦ κόμματος ἀλλὰ περὶ ἰδεολογικοῦ σωματείου (3). Τὰ κόμματα ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα εἰς τὰ κράτη ἐκεῖνα ὅπου ἡ φύσις των καὶ ὁ τύπος των προσδιωρίζοντο ὑπὸ τῆς κρατικῆς κοινωνίας, ὅπου δηλ. ὁ λαὸς ἀνεγνωρίζετο συνταγματικῶς ὡς δυνάμενος ν' ἀποτελέσῃ στοιχεῖον πολιτικῆς δράσεως. Ἡ ἀνάπτυξις ὅμως τῶν πολιτικῶν κομμάτων συμπίπτει μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλελευθέρας δημοκρατίας. Τὰ πολιτικὰ κόμματα ἀπετέλουν ὀργανώσεις τοῦ λαοῦ ἀποβλεπούσας εἰς τὴν νόμιμον συγκρότησιν

---

(1) W. Hasbach Die moderne Demokratie 1912 σελ. 471. Πληρεστέραν διατύπωσιν παρουσιάζει ὁ ὁρισμὸς ὃν δίδει ὁ Α. Σβῶλος ἐν Συντ. Δικ. Β' σελ. 69.

(2) Koellreuter Grundriss ἔνθ' ἀν. σελ. 141. Ἐν τῇ φιλελευθέρᾳ διδασκαλίᾳ δὲν ἀπεκλείετο ἡ ὕπαρξις κομμάτων ἀποτελούντων ἑνώσεις πρὸς ἐπιδίωξιν σπουδαιοτάτων οἰκονομικῶν συμφερόντων (G. Neesse Partei u. Staat 1936 σελ. 74). Παρὰ τὰ κόμματα ἰδεολογικῶν ἐπιδιώξεων ὑπῆρχον καὶ τὰ κόμματα ταξικῶν συμφερόντων.

(3) Carl Johanny Partei u. Staat 1937 σελ. 1.

ἑνὸς κοινοβουλίου ἐν τῷ ὁποίῳ διὰ συζητήσεων, συμβιβασμῶν καὶ ἀποφάσεων, λαμβανομένων κατὰ πλειοψηφίαν, θὰ ἐπραγματοποιοῦντο οἱ πολιτικοὶ σκοποὶ τοῦ κράτους (1). Αἱ οὐτωσὶ λαμβανόμεναι ἀποφάσεις ἀπετέλουν τὴν ἔκφρασιν τῆς θελήσεως τοῦ συνόλου, τὴν λεγομένην γενικὴν θέλησιν, ἥτις ἐνεφανίζετο ὑπὸ τὸν τύπον νόμων ὑποχρεωτικῶν δι' ὅλους. Τὰ κόμματα γεννηθέντα κατὰ τὰ ἄνω πρὸς νόμιμον συγκρότησιν τῶν κοινοβουλίων καὶ εὑρισκόμενα εἰς στενωτάτην πρὸς αὐτὰ σχέσιν, ἠκολούθησαν καὶ τὴν τύχην των. Ἐξηφανίσθησαν δηλ. ἀπὸ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς εἰς τὰ νέα κυρίαρχα κράτη ἔνθα κατηργήθησαν τὰ κοινοβούλια ἢ περιωρίσθη οὐσιωδῶς ἡ πολιτική των σημασία καὶ ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ τοῦ ἑνιαίου κόμματος.

Ἐφόσον αἱ κομματικαὶ ὀργανώσεις τοῦ λαοῦ ἀπετέλουν, ἐμμέσως εἰς τὰ φιλελεύθερα κράτη, ἀμέσως δὲ καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς τὰ νέα κυρίαρχα κράτη, τὴν πηγὴν τῆς πολιτικῆς θελήσεως (2), ἔπεται ὅτι ἤσκησαν καὶ πολλῷ μᾶλλον ἀσκοῦν νῦν κολοσσιαίαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ κρατικοῦ μηχανήματος ὅπερ κινεῖται ἐντὸς τῶν παρ' αὐτῶν χαρασσομένων κατευθυντηρίων γραμμῶν. Τὸ κράτος κατέστη οὕτως ἀπὸ κενὸν μηχάνημα, ὀργάνωσις τοῦ λαοῦ, ἐπληρώθη ἀπὸ τὸ λαϊκὸν πνεῦμα τοῦ κόμματος ὡδηγήθη ἀπὸ τὴν θέλησίν του καὶ μετεβλήθη ἀπὸ ἄκαμπτον καὶ ἀποστεωμένον γραφειοκρατικὸν κράτος ἄνευ παλμοῦ καὶ ἄνευ ζωῆς, εἰς κράτος λαϊκὸν ἐκ τοῦ λαοῦ ἀντλοῦν δύναμιν καὶ χάριν τοῦ λαοῦ ὑφιστάμενον. Τὸ κόμμα θέτει τοὺς σκοποὺς καὶ ὑποδεικνύει τοὺς κανόνας τοῦ βίου τοῦ λαοῦ, τὸ κράτος διοικεῖ ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν τεθειμένων τούτων σκοπῶν (3). Τὸ κόμμα ὡς δυναμικὸν στοιχεῖον, ἀποτελοῦν ζωντανὴν μορφὴν διαρκῶς ἐξελισσομένην, ὄχι μόνον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς σταθερᾶς κρατικῆς τάξεως ἀλλὰ καὶ παρέχει εἰς τὸ λαϊκὸν κράτος τὴν φυσικήν του δροσερότητα καὶ δίδει εἰς αὐτὸ πνοὴν καὶ νόημα (4).

---

(1) Βραδύτερον, μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος, ἔργον τοῦ κόμματος ἦτο ἐπίσης νὰ ἐξασφαλίζῃ τὸν σχηματισμὸν τῶν κυβερνήσεων (Koellreuter, Grundriss ἔνθ' ἀν. σελ. 148).

(2) Κατὰ τὸν R. Höhn (Partei und Staat ἐν Deutsches Recht 5 Jahr. 1935 σελ. 477) «ὁ λαὸς εὑρίσκει τὴν σταθεράν του ἔκφρασιν εἰς τὴν θέλησιν καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ κόμματος», κατὰ δὲ τὸν Frank ἀπὸ λόγον του ἐκφωνηθέντα κατὰ τὸ συνέδριον τῆς Νυρεμβέργης τοῦ 1935 (ἐν Johanny ἔνθ' ἀν. σελ. 44) «τὸ κόμμα εἶναι ὁ μέγας, ἀποκλειστικὸς φορεὺς τῆς τύχης τοῦ λαοῦ».

(3) Κατὰ τὸν W. Stuckart (Partei u. Staat 1938 σελ. 18) «τὸ κόμμα σχηματίζει τὴν πολιτικὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ, τὸ κρατικὸν μηχάνημα ἐκτελεῖ τὴν θέλησιν ταύτην».

(4) E. Huber, Verfassung 1937 σελ. 163. Κατὰ τὸν Carl Schmitt (Staat,

Ἐνῷ τὸ κόμμα εἰς τὸ φιλελεύθερον κράτος προήρχετο ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ ἤσκει, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ κρατικοῦ μηχανήματος, ἐν τούτοις παρέμενεν ἔξω τοῦ κράτους καὶ ἀνεξάρτητον ἀπ' αὐτοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν φιλελευθέραν ἀρχὴν τῆς οὐδετερότητος τοῦ κράτους ἔναντι τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ δρωσῶν δυνάμεων, ἀτομικῶν ἢ ὁμαδικῶν. Εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτὴν στηρίζεται ὁ ἀδυσώπητος ἀγὼν μεταξὺ τῶν κομμάτων, ἅτινα ἐν τῷ ἀγῶνί των τούτῳ προέβαινον πολλάκις καὶ ἐναντίον τοῦ κράτους καὶ τὸ προσέβαλλον ἐν αὐτῇ τῇ ὑποστάσει του. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς προέρχεται καὶ ἡ νομικὴ ἀνυπαρξία τοῦ κόμματος, ἡ ἔννοια τοῦ ὁποίου δὲν εὕρισκε θέσιν οὔτε εἰς τὸ σύνταγμα οὔτε εἰς τοὺς νόμους τοῦ κράτους (1). Ἡ ἀποξένωσις αὕτη τοῦ κόμματος ἀπὸ τοῦ κράτους ἤρξατο καμπτομένη ἀφ' ἧς τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἀπετέλεσε συνταγματικὸν θεσμὸν τοῦ κράτους, ὁπότε καὶ ἡ ἔννοια τοῦ κόμματος ὑπεισῆλθεν εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ δημοσίου δικαίου (2). Ἡ ἄμορφος πραγματικότης τοῦ κόμματος ἀπεκρυσταλλοῦτο οὕτως εἰς νομικὴν ἔννοιαν, τὸ κόμμα ἐκκινῆσαν ἀπὸ τοῦ λαοῦ προσήγγιζε βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὸ κράτος, ἀναχωρῆσαν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κατέληγεν εἰς τὸ δίκαιον (3). Τὰ νέα κυρίαρχα κράτη ἀποτελέσαντα τὴν ἐνιαίαν συνείδησιν τοῦ λαοῦ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ἑνὸς ἰδεώδους οὗτινος ἐπιδιώκουν τὴν πραγματοποίησιν καὶ μὴ ἐκπροσωποῦντα κατ' ἰδίαν συμφέροντα ἢ τάξεις ἀλλὰ τὸν λαὸν λαμβανόμενον ὡς σύνολον, ἔθηκαν ἐντονώτερον τὴν πολιτικὴν δύναμιν τοῦ κόμματος, ἀκολουθοῦντος τοὺς σκοποὺς ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ καὶ οὐχὶ μέρους αὐτοῦ, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους, κατέστησαν τὸ κόμμα θεσμὸν δημοσίου δικαίου καὶ ἀληθὲς δημόσιον ὄργανον καὶ τὸ εἰσήγαγον οὕτως ἐπισήμως εἰς τὴν δημοσίαν ζωὴν ἐν ᾗ τὸ κόμμα ἀπετέλεσεν ἕνα τῶν οὐσιωδεστάτων θεσμῶν της (4).

Bewegung, Volk 1935 σελ. 12) «ἐνῷ τὸ κράτος ἀποτελεῖ τὸ στατικὸν στοιχεῖον, τὸ κόμμα ἀποτελεῖ τὸ δυναμικὸν στοιχεῖον τοῦ καθεστῶτος».

(1) Κατὰ τὸν Α. Σβῶλον, ἔνθ' ἀν. σελ. 74, ἡ ἀποξένωσις αὕτη τῶν κομμάτων δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς ἀπόρροια τοῦ περὶ λαϊκῆς κυριαρχίας καὶ γενικῆς βουλήσεως δόγματος τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τὸ ὁποῖον δὲν ἠνείχετο τὴν δημιουργίαν μερικωτέρων ἑνώσεων τῶν πολιτῶν.

(2) Ἄρθρον 55 τοῦ ἡμετέρου συντάγματος τοῦ 1927 καὶ ἄρθρον 130 τοῦ Γερμανικοῦ συντάγματος τῆς 11 Αὐγούστου 1919.

(3) «Τὸ κόμμα γεννᾶται ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ ὠθεῖται πρὸς τὸ κράτος, δὲν εἶναι ἑπομένως οὔτε λαός, οὔτε κράτος. Προέρχεται ἐκ τοῦ λαοῦ χωρὶς νὰ μείνῃ μόνον λαὸς καὶ ὠθεῖται πρὸς τὸ κράτος χωρὶς νὰ γίνῃ ἐντελῶς κράτος (Neesse ἔνθ' ἀν. σελ. 56).

(4) «Τὸ φασιστικὸν κόμμα ἐκπροσωποῦν οὐχὶ τὰ κατ' ἰδίαν συμφέροντα

§ 19. Διαφοραὶ μεταξὺ ἐνιαίου καὶ φιλελευθέρων κομμάτων.

Ἡ ὁμαλὴ λειτουργία τοῦ κομματικοῦ φιλελευθέρου κράτους προϋπέθετε τὴν ὕπαρξιν δύο τοὐλάχιστον πολιτικῶν κομμάτων ἐκπροσωπούντων ὡρισμένην ἑκάτερον ἰδεολογίαν, μέρος τοῦ λαοῦ, ἢ κατηγορίας συμφερόντων. Ἡ πραγματοποίησις τῶν πολιτικῶν σκοπῶν ἐγίνετο ἐπὶ τῇ βάσει συζητήσεων καὶ ἀμοιβαίων συμβιβασμῶν τοῦθ' ὅπερ ἐσήμαινεν ὅτι ἀνεγνωρίζετο ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀγεφύρωτος ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν παρ' ἑκατέρου ὑποστηριζομένων ἰδεῶν. Κάθε κόμμα ἐπρέσβευεν ὅτι ἡ παρ' αὐτοῦ ὑποστηριζομένη ἰδεολογία εἶναι ἡ σχετικῶς ὀρθοτέρα ἔναντι τῶν ἄλλων, ἐπίστευε δηλ. εἰς τὴν σχετικὴν καὶ ὄχι εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν. Ἐντελῶς ἀντιθέτους κατευθύνσεις ἠκολούθησαν τὰ κράτη τοῦ ἐνιαίου κόμματος. Θέσαντα ἐκ τῶν προτέρων ὡς βάσιν τοῦ ἀγῶνός των ὡρισμένας περὶ κράτους, κοινωνίας, ἀτόμου καὶ τῆς ζωῆς ἐν γένει ἰδέας (Weltanschauung), ἀναγνωρίζοντα αὐτὰς καὶ μόνας ὡς ὀρθὰς καὶ ἀρνούμενα εἰς πᾶν ἄλλο κόμμα τὴν ἱκανότητα ν' ἀποτελῇ φορέα ἀντιθέτων ἰδεῶν, πιστεύοντα ἑπομένως εἰς τὴν ἀπόλυτον ὀρθότητα τῶν παρ' αὐτῶν ὑποστηριζομένων ἰδεῶν, ὄχι μόνον δὲν δέχονται τὴν συζήτησιν ὡς βάσιν ἐπιδιώξεως πολιτικῶν σκοπῶν, ἀλλ' ἐξεμηδένισαν ὅλα τὰ ὑπάρχοντα πολιτικὰ κόμματα καὶ ἐπέτρεψαν τὴν δημιουργίαν ἑνὸς μόνον κόμματος ἐκ τοῦ κινήματος προελθόντος καὶ τὰς ἰδέας αὐτοῦ ἐνσαρκοῦντος (1). Τὸ ἐνιαῖον ἑπομένως κόμμα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ φι-

---

ἀλλὰ τὸν λαὸν ἐν τῇ ὁλότητί του, εἰσῆλθεν εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ δικαίου ὡς πολιτικὸς ὀργανισμὸς τοῦ συνόλου τοῦ λαοῦ» (Bornhak ἔνθ' ἀν, σελ 17). «Τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸν κόμμα εἶναι ἵδρυμα τῆς συνταγματικῆς ζωῆς καὶ ὄχι τῆς διοικητικῆς τάξεως. Εἶναι συστατικὸν μέρος τῆς πολιτικῆς τάξεως λαοῦ καὶ κράτους. Ἔχει ἐντὸς τῆς διοικήσεως πολλὰς ἐξουσίας (Huber Verfassung σελ. 164).

(1) Τὸ λεγόμενον μονοπώλιον τοῦ φασιστικοῦ κόμματος ἔλαβε χώραν πραγματικῶς μὲν μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1925 δολοφονίαν τοῦ Ματεότι, ὁπότε ἀπηγορεύθησαν τὰ λοιπὰ κόμματα, νομικῶς δὲ διὰ τοῦ νόμου τῆς 9 Δεκεμβρίου 1928. Καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἐξησφαλίσθη νομικῶς τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κόμματος διὰ τοῦ νόμου τῆς 14 Ἰουλίου 1933 «περὶ ἀπαγορεύσεως σχηματισμοῦ νέων κομμάτων». Κατὰ τὸ ἄρθρον 1 αὐτοῦ ὡρίσθη ὅτι μοναδικὸν κόμμα εἶναι τοῦ λοιποῦ τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικόν, κατὰ δὲ τὸ ἄρθρον 2 τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν ὅστις ἐπιχειρεῖ νὰ ἱδρύσῃ ἄλλο πολιτικὸν κόμμα.

λελεύθερα, ἀποτελεῖ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἐνιαίου πολιτικοῦ ἰδεώδους καὶ τῆς ἐν γένει πολιτικῆς ἑνότητος τοῦ ἔθνους (1).

Συνέπεια τῆς ἀρχῆς ὅτι τὸ ἐνιαῖον κόμμα ἀποτελεῖ τὸν φορέα τοῦ ἐνιαίου πολιτικοῦ ἰδεώδους τοῦ ἔθνους εἶναι ὅτι τείνει νὰ περιλάβῃ εἰς τὰς τάξεις του τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι, ὡς τὸ φιλελεύθερον, μερίδα μόνον αὐτοῦ. Τοῦτο ἐπιζητεῖ νὰ ἐπιτύχῃ διὰ συστηματικῆς διαπαιδαγωγήσεως τοῦ λαοῦ καὶ ἰδίᾳ διὰ τῆς παρ' αὐτοῦ ἀναλήψεως τῆς ἀνατροφῆς τῆς νεολαίας καὶ τῆς ἐνσωματώσεώς της εἰς τοὺς ὀργανισμούς του (2). Ἡ προσπάθεια τοῦ ἐνιαίου κόμματος ὅπως κερδίσῃ τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ δὲν πρέπει νὰ συγχέηται μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὰ περισσότερα κράτη τοῦ ἐνιαίου κόμματος λαμβάνεται νομοθετικὴ πρόνοια ὅπως ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ κόμματος μὴ αὐξηθῇ ὑπερμέτρως (3). Τοῦτο γίνεται προσωρινῶς διὰ λόγους κομματικῆς πολιτικῆς καὶ ἐπὶ τῇ προβλέψει ὅτι ἡ δευτέρα ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν ἐνιαίων κομμάτων γενεά, ἐκπροσωπουμένη νῦν διὰ τῆς νεολαίας, θὰ εἰσέλθῃ ὁλόκληρος εἰς τὸ κόμμα καταλλήλως πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένη καὶ εἰς τὰ νέα πολιτικὰ ἰδεώδη ἀνατρεφομένη. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐσφαλμένως ἐκλαμβάνεται ὡς κράτος ἐνιαίου κόμματος ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον μία ὠργανωμένη μειοψηφία κυριαρχεῖ τῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ. Τοῦτο συμβαίνει μόνον εἰς τὸ κομμουνιστικὸν ἐνιαῖον κόμμα (4). Εἰς τὰ λοιπὰ κράτη τοῦ ἐνιαίου κόμματος

---

(1) Κατὰ τὸν Koellreuter («Grundriss» σελ. 166 καὶ «Der deutsche Führerstaat» σελ. 16) τὸ ἐνιαῖον κόμμα ἀποτελεῖ πολιτικὸν κίνημα μὲ πνεῦμα ἀγῶνος συγκεντροῦν ἐκλεκτὰ στοιχεῖα τῆς κοινωνίας, μίαν πολιτικὴν ἰθύνουσαν τάξιν, ὁδηγουμένην ἀπὸ ἀρχηγὸν καὶ φέρουσαν τὴν εὐθύνην διὰ τὴν ὕπαρξιν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς πολιτικῆς ὑποστάσεως τοῦ λαοῦ.

(2) Ἀπὸ μακροῦ τὰ πολιτικὰ κόμματα ζητοῦν νὰ περιλάβουν ὀργανικῶς ἐν ἑαυτοῖς τὰς ὁμάδας τῶν νέων σύμφωνα μὲ τὸν κανόνα ὅτι ὅστις ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ τὴν νεολαίαν, ἔχει μαζί του τὸ μέλλον (Johanny ἔνθ' ἀν. σελ. 2). Τὸ στοιχεῖον τῆς νεότητος παίζει διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κόμματος σπουδαῖον ρόλον (Koellreuter Grundriss σελ. 144).

(3) Ἐν Ἰταλίᾳ ἀπηγορεύθη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1925 ἡ εἴσοδος νέων μελῶν εἰς τὸ ἐθνικὸν φασιστικὸν κόμμα, γενομένης ἐξαιρέσεως κατὰ τὸ 10ον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. Ἔκτοτε νέα μέλη εἰσέρχονται μόνον μέσῳ τῶν σχηματισμῶν τῆς νεολαίας (Manoilesco Le parti unique σελ. 213). Ἐν Γερμανίᾳ ἓν ἔτος μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κινήματος, ἡ στρατολογία τῶν μελῶν τοῦ κόμματος γίνεται ἀπὸ μίαν μόνην πηγὴν τὴν τῆς τάξεως τῆς νεολαίας (Manoilesco ὡς ἄνω σελ. 244).

(4) Τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα εἶναι κύριον τοῦ κράτους. Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ κόμματος κυριαρχεῖ τοῦ κράτους θεωρουμένου ὡς μηχανήματος πρὸς καταπίεσιν τῆς ἀστικῆς τάξεως (Neesse ἔνθ' ἀν. σελ. 46).

ὑποστηρίζεται ὅτι φορεὺς τοῦ ἐνιαίου πολιτικοῦ ἰδεώδους εἶναι τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι ἡ μειοψηφία αὐτοῦ, ἥτις ὡς ἐκ τούτου δὲν δύναται νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ συνόλου (1).

Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ἐνιαῖον κόμμα ἐκπροσωπεῖ τὴν ἐνιαίαν πολιτικὴν συνείδησιν τοῦ ἔθνους παρέπεται ὅτι τὰ μέλη του ἀποτελοῦν κοινωνίαν ἀνθρώπων ὑπηρετοῦσαν κοινὴν ἰδέαν ἧς ἕκαστον μέλος, ὃν φορεὺς τοῦ κοινοῦ πολιτικοῦ ἰδεώδους, δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ὡς εἷς ἀριθμὸς ἀλλ' ὡς μία ἀξία. Συνεπῶς, ἐνῷ εἰς τὰ φιλελεύθερα κόμματα μόνον ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν των ἀπετέλει τὸ κριτήριον τῆς ἰσχύος των, εἰς τὰ ἐνιαῖα κριτήριον τῆς ἰσχύος των καθίσταται ἡ ἱκανότης, τὸ θάρρος καὶ ἡ αὐτοθυσία τῶν μελῶν των. Ἐντεῦθεν παρήχθη ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἁπλοῦ ἀτόμου ἐν τῷ φιλελευθέρῳ κόμματι καὶ τῆς προσωπικότητος ἐν τῷ ἐνιαίῳ. Τὸ μέλος τῆς κοινωνίας ὅπερ καθίσταται φορεὺς πολιτικοῦ ἰδεώδους, δὲν δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει ὡς ἄτομον, ἁπλῆ μονάς, ἀλλ' ὑψοῦται εἰς προσωπικότητα. Εἰς τὴν ἔννοιαν δὲ τῆς προσωπικότητος—μέλους τοῦ κόμματος ὀφείλεται ἡ ἔκφρασις ὅτι τὸ ἐνιαῖον κόμμα ἀποτελεῖ ἐκλεκτὴν μειοψηφίαν, πολιτικὴν ἐκλεκτικότητα, τὴν ἰθύνουσαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τάξιν (élite) (2).

Ἐὰν εἰς τὰ ἀνωτέρω προστεθῇ ὅτι τὰ μὲν φιλελεύθερα κόμματα ὀργανοῦνται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς πλειοψηφίας ἤτοι ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, ἐνῷ ἀντιθέτως τὰ ἐνιαῖα κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἀρχηγίας ἤτοι ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω καὶ ὅτι ἐνῷ τὰ φιλελεύθερα δὲν ἐτύγχανον νομικῆς ἀναγνωρίσεως, τὰ ἐνιαῖα τοὐναντίον ἀπετέλεσαν οὐσιώδεις συνταγματικοὺς θεσμούς, ἔχει τις τὴν εἰκόνα τῶν βασικῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν ἐνιαίων κομμάτων καὶ τῶν τοῦ παλαιοῦ τύπου φιλελευθέρων.

§ 20. Νομικὴ φύσις τοῦ φασιστικοῦ κόμματος.

Προκειμένου περὶ τῆς νομικῆς φύσεως τοῦ ἐθνικοῦ φασιστικοῦ

---

(1) Κατὰ τὸν (Huber Verfassung σελ. 159) τὸ ἐνιαῖον κόμμα δὲν εἶναι ὠργανωμένη μειοψηφία ἥτις κυριαρχεῖ, ἀλλὰ πολιτικὴ ἐκλεκτικότης ἥτις διοικεῖ.

(2) Κατὰ τὸν Neesse ἔνθ' ἀν. σελ. 78, τὸ φιλελεύθερον κόμμα εἶναι ἄθροισμα ἀτόμων ἐπιδιωκόντων κοινὸν συμφέρον, ἐνῷ τὸ ἐνιαῖον εἶναι κοινωνία ἀνθρώπων ὑπηρετοῦσα κοινὸν ἰδεῶδες. Τὸ φιλελεύθερον συνδέεται μὲ προσκαίρους σκοπούς, τὸ ἐνιαῖον μὲ μονίμους ἀξίας. Τὸ φιλελεύθερον ἐπιδιώκει συμβιβασμοὺς μετὰ τῶν ἄλλων, τὸ ἐνιαῖον ἐπιζητεῖ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ λαοῦ.

κόμματος διάφοροι ὑπεστηρίχθησαν γνῶμαι, αἱ μὲν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι πολλάκις ἀπὸ τὰς δέ. Τοῦτο ἀποτελεῖ κατὰ τοὺς μὲν τὴν πολιτικῶς ὠργανωμένην καὶ πειθαρχημένην μᾶζαν ἥτις τίθεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κινήματος καὶ πολιτικὴν δύναμιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους (1). Ἀποτελεῖ κατ' ἄλλους πολιτικὸν ὀργανισμὸν τοῦ συνόλου τοῦ λαοῦ, ἀστικὴν πολιτοφυλακὴν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους (2). Ὠργανωμένην ἀκολουθίαν ἀνθρώπων δυναμένων νὰ κληθοῦν πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ κινήματος (3). Ἐθελοντικὸν σχηματισμὸν ὑποκείμενον εἰς τὸ κράτος, τὸ νευρικὸν σύστημα τοῦ καθεστῶτος, τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἐφεδρίαν τῆς κυβερνήσεως (4). Ἀποτελεῖ τέλος νομικὸν πρόσωπον, ὄργανον τοῦ κράτους, σωματεῖον δημοσίου δικαίου (5).

Ἡ νομικὴ φύσις τοῦ φασιστικοῦ κόμματος θὰ κριθῇ ἀναγκαίως ἐκ τῆς ἐκ μέρους τοῦ φασισμοῦ ἀποδεκτῆς γενομένης νομικῆς ἐννοίας τοῦ κράτους. Εἴρηται ἀνωτέρω (Κεφ. Α' § 3α) ὅτι ὁ φασισμὸς ἀπεδέχθη τὰς περὶ κράτους θεωρίας τῆς γερμανικῆς ἐπιστήμης καθ' ἃς τὸ κράτος ἀποτελεῖ νομικὴν προσωπικότητα διακεκριμένην ἀπὸ τὰ ἄτομα ποῦ τὴν ἀποτελοῦν ὅτι ἡ κυριαρχία ἀνήκει εἰς τὸ κράτος καὶ ὄχι εἰς τὸν λαὸν καὶ ὅτι τὸ κράτος ἐκφράζει τὴν θέλησίν του διὰ τῶν διαφόρων ὀργάνων ἅτινα τὸ ὑπηρετοῦν. Ἐκ τῆς ἐννοίας ταύτης τοῦ κράτους ὡς νομικοῦ προσώπου παρέπεται ὅτι τὸ φασιστικὸν κόμμα δὲν δύναται νὰ συνιστᾶ καὶ αὐτὸ νομικὴν προσωπικότητα, οὔτε ν' ἀποτελῇ σωματεῖον δημοσίου δικαίου. Τὸ φασιστικὸν κόμμα ἀποτελεῖ ὀργάνωσιν τοῦ λαοῦ τεθειμένην εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους. Ἀπὸ πολιτικῆς ἀπόψεως δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι εἶναι καὶ ὄργανον τοῦ κράτους, δι' οὗ ἐπιτυγχάνονται σκοποὶ οἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἐπιτευχθοῦν διὰ τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων (6). Ὀργανούμενος ὁ λαὸς διὰ τοῦ κόμματος παύει ν' ἀποτελῇ ἁπλῆν μονάδα, ἁπλοῦν ἄτομον καὶ ὑψοῦται εἰς μέλος τῆς ὠργα-

---

(1) Valsechi ἔνθ' ἀν. σελ. 278—9.

(2) Bornhak ἔνθ' ἀν. σελ. 17 καὶ 63.

(3) Eschmann ἔνθ' ἀν. σελ. 36—37.

(4) Marpikati ἔνθ' ἀν. σελ. 25 καὶ 37.

(5) Bortolotto, Massen und Führer κλπ. σελ. 91, Bornhak ἔνθ' ἀν. σ. 61, Manoilesco Le parti unique σελ. 128. Schmitt Staat, Bewegung, Volk σελ. 20, Neesse ἔνθ' ἀν. σελ. 46, Johanny ἔνθ' ἀν. σελ. 30—31.

(6) Κατὰ τὸν Ἡ. Κυριακόπουλον, ἔνθ' ἀν. σελ. 25, «ἡ διείσδυσις τοῦ κόμματος εἰς τὸ κράτος δὲν πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ὅτι κατέστησε τὸ κόμμα πολιτειακὸν ὄργανον».

νωμένης ἐνιαίας κομματικῆς κοινωνίας μὲ ἐπηυξημένας ὑποχρεώσεις ἔναντι τοῦ συνόλου ἀλλὰ καὶ μὲ ἀντίστοιχα δικαιώματα. Παράδειγμα τῶν πρώτων εἶναι ἡ πειθαρχία καὶ ἀπόλυτος ὑπακοὴ εἰς τοὺς ἀρχηγούς. Παράδειγμα τῶν δευτέρων εἶναι ὅτι μόνον τὸ ἄτομον—μέλος τοῦ κόμματος μετέχει τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς χώρας, καταλαμβάνει δημοσίας θέσεις, μετέχει πλείστων συμβουλίων κλπ. Ἀπὸ στενῶς νομικῆς ὅμως ἀπόψεως, ὄργανον τοῦ κράτους δὲν εἶναι τὸ φασιστικὸν κόμμα οὔτε τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὸ ἄτομα—μέλη τοῦ κόμματος ἀλλὰ τὸ ἀνώτατον ὄργανον τοῦ κόμματος ἤτοι τὸ Μέγα Φασιστικὸν Συμβούλιον (1). Οὔτε μὲ τὴν θέσιν τοῦ λαοῦ—ἐκλογικοῦ σώματος τῆς φιλελευθέρας δημοκρατίας δύναται νὰ ἐξομοιωθῇ τὸ φασιστικὸν κόμμα, διότι ἐνῷ ἐκεῖνο ἀποτελεῖ συνταγματικὸν ὄργανον τοῦ κράτους ἐπὶ σκοπῷ ἐκλογῆς ἄλλων ὀργάνων αὐτοῦ, εἰς τοῦτο δὲν ἔχει χορηγηθῇ τοιαύτη ἁρμοδιότης, τῆς συνθέσεως τοῦ μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου ὁριζομένης ὑπὸ τοῦ νόμου, ἄνευ ἀναμίξεώς τινος τοῦ φασιστικοῦ κόμματος (2).

§ 21. Τὸ φασιστικὸν κόμμα ἔναντι τοῦ κράτους.

Ἡ ἀνωτέρω νομικὴ φύσις τοῦ κράτους ὡς νομικῆς προσωπικό-

---

(1) Κατὰ τὸν Manoilesco (Le parti unique σελ. 128) «τὸ φασιστικὸν κόμμα δὲν εἶναι ὄργανον ἀνῆκον ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ κράτος, διότι μοναδικὸν ὄργανον τοῦ κράτους εἶναι τὸ μέγα φασιστικὸν συμβούλιον». Κατὰ τὸν Carl Schmitt (Staat, Bewegung, Volk σελ. 20) εἶναι μὲν ὄργανον τοῦ κράτους ἀλλ' ὄχι ἄμεσον κρατικὸν ὄργανον, διότι τοιοῦτο εἶναι ἓν ὡρισμένον κομματικὸν ὄργανον, ἤτοι τὸ μέγα φασιστικὸν συμβούλιον.

(2) Ἐν Γερμανίᾳ, καίτοι διὰ τοῦ νόμου τῆς 1 Δεκεμβρίου 1933 «περὶ ἐξασφαλίσεως τῆς ἑνότητος κόμματος καὶ κράτους» ρητῶς ὁρίζεται ὅτι τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸν κόμμα ἀποτελεῖ σωματεῖον δημοσίου δικαίου, διευκρινίζεται ὅτι τὸ κόμμα ἔχει μὲν τὸν νομικὸν αὐτὸν τύπον, ἀποτελεῖ ὅμως κατ' οὐσίαν κοινωνίαν ἰδιαιτέρου χαρακτῆρος καὶ ἰδίας ἀποστολῆς (Neesse ἔνθ' ἀν. σελ. 42). Κατὰ τὸν Huber (Verfassung σελ. 164) τὸ κόμμα διαφέρει ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων ἀπὸ τὰ ἄλλα σωματεῖα δημοσίου δικαίου, ἰδίᾳ διότι δὲν ἀποτελεῖ ἵδρυμα τῆς διοικήσεως ἀλλὰ τῆς συνταγματικῆς ζωῆς καὶ συστατικὸν μέρος τῆς πολιτικῆς τάξεως τοῦ λαοῦ. Ὁ Carl Schmitt (Staat, Bewegung, Volk 1935 σελ. 20 ἑπ.) τὸ θεωρεῖ σωματεῖον δημοσίου δικαίου ἀνώτερον ἀπὸ πᾶν ἄλλο ὑπὸ κρατικὴν ἐπιτήρησιν ἱστάμενον τοιοῦτο σωματεῖον. Ὁ Höhn (Deutsches Recht 1935 σελ. 300 ἐν Johanny ἔνθ' ἀν. σελ. 24) ὑποστηρίζει ὅτι τὸ κόμμα δὲν δύναται νὰ νοηθῇ μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ σωματείου, διότι τὸ σωματεῖον ἀποτελεῖ νομικὸν πρόσωπον ὄπισθεν τοῦ ὁποίου ἵσταται πλειονότης προσώπων, ἐνῷ τὸ κόμμα εἶναί τι πολὺ περισσότερον ἀπὸ πλειοψηφία.

τητος καὶ ὡς μοναδικοῦ φορέως τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, προσδιορίζει καὶ τὴν ἔναντι αὐτοῦ θέσιν τοῦ φασιστικοῦ κόμματος. Τὸ κόμμα ἐν Ἰταλίᾳ ἐνεσωματώθη ἐν τῷ κράτει. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι συνεχωνεύθη πρὸς τὸ κράτος ἀποτελέσαν κρατικὴν ὑπηρεσίαν, οὔτε πάλιν ὅτι ἔχει ἐντελῶς ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸ κράτος ζωήν (1). Σημαίνει ὅτι ὑπετάχθη εἰς τὸ κράτος ἐκτελοῦν προσδιωρισμένην λειτουργίαν καὶ διοικεῖται καθ' ὡρισμένους κανόνας τεθέντας ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἐὰν συνεχωνεύετο πρὸς τὸ κράτος θὰ ἔπαυε νὰ ὑπάρχῃ σχέσις κόμματος καὶ κράτους, τοῦ πρώτου μὲν ἀποτελοῦντος τὴν δυναμικὴν πολιτικὴν ἀρχηγίαν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ δευτέρου τὴν στατικὴν διοικητικὴν λειτουργίαν. Ἐὰν παρέμενεν ἔξω τοῦ κράτους καὶ ἐντελῶς ἀνεξάρτητον ἀπ' αὐτοῦ δὲν θὰ εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ πληρῇ τὴν διοίκησιν ἀπὸ τὰς ἰδέας τοῦ κινήματος, νὰ ὁδηγῇ τὸ κράτος εἰς τὰς θεμελιώδεις γραμμὰς τοῦ φασισμοῦ καὶ νὰ βαρύνῃ εἰς τὴν λύσιν τῶν ἑκάστοτε γεννωμένων βασικῶν προβλημάτων (2). Ἡ μὴ συγχώνευσις τοῦ κόμματος ἐν τῷ κράτει, ἀλλ' ἡ παράλληλος πρὸς τὸ διοικητικὸν μηχάνημα δρᾶσις αὐτοῦ ἀποδεικνύεται διὰ τοῦ δυσυποστάτου τοῦ Duce, ὄντος ἀρχηγοῦ τοῦ ἰταλικοῦ κράτους καὶ τοῦ φασιστικοῦ κόμματος, τῆς ὀνομασίας τοῦ γραμματέως τοῦ κόμματος ὡς μέλους τοῦ Ὑπουργικοῦ συμβουλίου, τῆς συνταγματικῆς θέσεως ἣν ἔλαβεν ἐν τῷ κράτει τὸ Μέγα Φασιστικὸν Συμβούλιον ἀποτελοῦν τὸ ἀνώτατον ὄργανον τοῦ κόμματος καὶ τῆς νομικῆς καὶ πραγματικῆς ἑνώσεως, δι' ἧς κατὰ τὴν πρώτην μὲν ἀξιωματοῦχοι τοῦ κόμματος καθίστανται αὐτοδικαίως καὶ φορεῖς κρατικῶν ὑπηρεσιῶν, κατὰ τὴν δευτέραν δὲ σημαίνουσαι προσωπικότητες καταλαμβάνουν συγχρόνως ἀξιώματα καὶ εἰς τὸ

---

(1) «Ἐὰν εἰς τὸν φασισμὸν ὅλα εἶναι ἐντὸς τοῦ κράτους--λέγει ὁ Μουσολίνι εἰς λόγον του τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1929 (Marcel Prélot ἔνθ' ἀν. σελ. 221-222)—τὸ κόμμα δὲν δύναται νὰ διαφύγῃ τὴν ἀνάγκην ταύτην».

(2) Διαφόρως ἀπὸ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ θέσιν τοῦ κόμματος ἔναντι τοῦ κράτους, ἐν Γερμανίᾳ διδάσκεται ὅτι κράτος καὶ κόμμα εἶναι ἡνωμένα ἀλλ' ὄχι συγχωνευμένα, διακεκριμένα ἀλλ' ὄχι κεχωρισμένα (Stuckart—Neesse σ. 28). Εἶναι ἕν, χωρὶς νὰ εἶναι τὸ αὐτό. Ἡ ἑνότης των δὲν σημαίνει ταυτότητα. (Neesse ἔνθ' ἀν. σελ. 48 καὶ Johanny ἔνθ' ἀν. σελ. 37). Κράτος καὶ κόμμα ἀναπτύσσονται παραλλήλως καίτοι ἀσκοῦν διαφόρους λειτουργίας (Johanny ἔνθ' ἀν. σελ. 30—31). Ἡ ἑνότης των δὲν ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐνσωματώσεως τοῦ κόμματος ἐν τῷ κράτει, ἀλλὰ διὰ τοῦ μεταξὺ τούτων δεσμοῦ (Köttgen ἔνθ' ἀν. σελ. 171). Κόμμα καὶ κράτος διαφέρουν ἀλλὰ δὲν διαχωρίζονται, εἶναι συνδεδεμένα, ἀλλ' ὄχι συγχωνευμένα (Carl Schmitt, Staat, Bewegung, Volk σελ. 26).

κράτος καὶ εἰς τὸ κόμμα (1). Ἡ μὴ ἐντελῶς ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τοῦ κράτους δρᾶσις τοῦ κόμματος ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὀργανικοῦ δεσμοῦ τοῦ ὑφισταμένου μεταξύ των, ὅστις κυρίως ἐκδηλοῦται ἐξωτερικῶς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Duce (2).

Γράφοντες ἀνωτέρω ὅτι ἐν Ἰταλίᾳ τὸ κόμμα ὑπετάχθη εἰς τὸ κράτος ἐννοοῦμεν ὅτι μεταξὺ κράτους καὶ κόμματος ἀπονέμεται εἰς τὸ πρῶτον ἡ ὑπεροχή. Ἱεραρχικῶς πρῶτον ἔρχεται τὸ κράτος καὶ κατόπιν τὸ κόμμα. Τὸ κόμμα ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὑπηρετεῖ τὸ κράτος. Ἡ ἔννοια ὅμως αὕτη χρῄζει ἐπεξηγήσεων. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι εἰς τὸ φασιστικὸν κίνημα ὀφείλεται ἡ δημιουργία τοῦ νέου κράτους. Ἡ ἰδεολογία τοῦ κινήματος ἐνέπνευσε τοὺς ἀγωνιστὰς οἵτινες διὰ τῆς πρὸς Ρώμην πορείας κατέλυσαν τὸ παλαιὸν κράτος ἵνα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων του ἀνοικοδομηθῇ τὸ σημερινόν. Ὁ Duce ὡς ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος ἀπετέλεσε τὸ σύμβολον τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς. Εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπομένως ἀρχηγίαν δέον ν' ἀπονεμηθῇ ἡ ὑπεροχὴ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος καὶ μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς ἐξουσίας, τοῦ κράτους τεθέντος κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην εἰς χεῖρας τοῦ κόμματος. Ἀλλὰ καὶ μετέπειτα, μέχρι τῆς νομικῆς ὀργανώσεως τοῦ φασιστικοῦ κράτους, καθ' ἣν περίοδον ἐπεδιώκετο ἡ ἐξασφάλισις τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ σχηματισμὸς τῶν νέων ἀνθρώπων καὶ ἡ στερεά, ἀδιάλυτος προσήλωσίς των εἰς τὰ ἰδεώδη τοῦ

---

(1) Καὶ ἐν Γερμανίᾳ τὴν ἑνότητα κράτους καὶ κόμματος ἐξασφαλίζει ἡ ὑπὸ τοῦ Führer ἐνιαία πολιτικὴ ἀρχηγία ἀμφοτέρων καὶ ἡ θέσις τοῦ ἀναπληρωτοῦ του ὅστις, χάριν τῆς στενωτέρας συνεργασίας τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν μὲ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ κόμματος, ἐγένετο μέλος τῆς κυβερνήσεως καὶ λαμβάνει μέρος εἰς τὴν νομοθεσίαν καὶ εἰς τὸν διορισμὸν τῶν ὑπαλλήλων εἰς τρόπον ὥστε καὶ ἡ κοσμοθεωρία τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ νὰ ἐμπνέῃ τοὺς νόμους καὶ ἡ ἰδεολογικὴ σταθερότης τῶν δημοσίων ὀργάνων τοῦ κράτους νὰ ἐξασφαλίζηται. Τὴν ἑνότητα ταύτην προάγει προσωπικὴ καὶ πραγματικὴ ἕνωσις δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ κομματικῶν ἐξουσιῶν, σπουδαιοτάτων κρατικῶν θέσεων καταλαμβανομένων ὑπὸ τῶν φορέων τῶν κομματικῶν ἀξιωμάτων (Stuckart—Neesse ἔνθ' ἀν. σελ. 29, Huber Verfassung σελ. 170, Koellreuter Verfassungsrecht σελ. 160—161, Johanny ἔνθ' ἀν. σελ. 40 καὶ 48).

(2) Ἐν Γερμανίᾳ, κράτος καὶ κόμμα σέβονται τὸ ἓν τὴν αὐτοτέλειαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἄλλου. Ἡ αὐτοτέλεια ἑκατέρου καθίσταται δήλη ἐκ τῆς θέσεως τῶν φορέων τῶν ἀξιωμάτων τοῦ κόμματος. Οὗτοι δὲν εἶναι ὑπάλληλοι ἐν νομικῇ ἐννοίᾳ, οὔτε εὑρίσκονται εἰς ὑπηρετικὴν ἔναντι τοῦ κράτους σχέσιν, λόγῳ ὅμως τῆς ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ προελεύσεώς των δὲν εἶναι ὀλιγώτερον τῶν κρατικῶν δημοσίας φύσεως (Neesse ἔνθ' ἀν. σελ. 51, Huber ἔνθ' ἀν. σελ. 170 καὶ 172).

νέου καθεστῶτος, ἤτοι καθ' ὃν χρόνον τὸ νέον κράτος εὑρίσκετο ἐν τῷ σχηματίζεσθαι καὶ οἱ θεσμοί του ἱδρύοντο ἢ κατελύοντο κατὰ βούλησιν τῆς πολιτικῆς ἀρχηγίας καὶ τοῦ κόμματος ἐν γένει, ἡ ὑπεροχὴ δὲν δύναται ν' ἀπονεμηθῇ εἰς τὸ ὑπὸ σχηματισμὸν νέον κράτος, ἀλλ' εἰς τὴν παντοδύναμον πολιτικὴν ἀρχηγίαν καὶ τὸ πανίσχυρον φασιστικὸν κόμμα. Ἀπὸ τῆς νομικῆς ὀργανώσεως τοῦ φασιστικοῦ κράτους, ὁπότε καὶ ἡ πολιτειακὴ σταθερότης ἀποκαθίσταται καὶ τὸ κράτος λειτουργεῖ καθ' ὡρισμένους κανόνας καὶ διὰ προσδιωρισμένων ὀργάνων, τὸ κόμμα οὔτε πλήρως κυριαρχεῖ τοῦ κράτους, οὔτε πλήρως τὸ ὑπηρετεῖ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ ἐμπνέῃ τὸ κράτος διὰ τῆς φασιστικῆς ἰδέας ἧς εἶναι ὁ μόνος φορεύς, νὰ προσδιορίζῃ τὴν ἐσωτέραν του φύσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν πολιτικῶν ἡγητόρων καὶ τῶν ὑπαλλήλων ἐν γένει, καθ' ὃ συγκεντροῦν τὴν πολιτικὴν ἡγεσίαν τῆς κοινωνίας, νὰ τὸ ὁδηγῇ καὶ δημιουργῇ τὰς προϋποθέσεις τῆς περαιτέρω ἐξελίξεώς του, ν' ἀναπτύσσῃ τὴν δρᾶσίν του ἐπὶ παντὸς προβλήματος διὰ τὴν λύσιν τοῦ ὁποίου ἤθελεν ἀποδειχθῇ τὸ κράτος ὡς μὴ ἱκανόν. Ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἀληθὲς ὅτι ἡ κυριαρχία μετετέθη εἰς τὸ νομικὸν πρόσωπον τοῦ κράτους, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου ὑπήχθησαν ὅλοι οἱ θεσμοὶ καὶ ὅλαι αἱ ὀργανώσεις, ἐξαίρεσιν ἀπὸ τῶν ὁποίων δὲν ἠδύνατο ν' ἀποτελέσῃ τὸ φασιστικὸν κόμμα. Ἀπετέλεσε καὶ τοῦτο ὀργάνωσιν τοῦ λαοῦ ὑπαχθεῖσαν εἰς τὸ κράτος, τὸ δὲ ἀνώτατον ὄργανον τοῦ κόμματος, ἤτοι τὸ μέγα φασιστικὸν συμβούλιον, κατέστη ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ὀργάνων τοῦ κράτους. Ὡς συμπέρασμα τῶν ἀνωτέρω δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ κόμματος καὶ κράτους πρέπει νὰ διαχωρισθῇ ἡ πολιτικὴ ἀπὸ τὸ δίκαιον. Πολιτικῶς εἰς τὰς σχέσεις ταύτας ὑπερέχει τὸ κόμμα ὁδηγοῦν καὶ ἐμπνέον τὸ κράτος, νομικῶς ὅμως ὑπερέχει τὸ κράτος οὗτινος τὸ κόμμα ἀποτελεῖ ὑπηρετικὴν τῶν σκοπῶν του ὀργάνωσιν (1).

---

(1) Διὰ τὴν Γερμανίαν περίφημος ἔχει καταστῇ ἡ φράσις τοῦ Χίτλερ ἐνώπιον τοῦ συνεδρίου τοῦ κόμματος ἐν ἔτει 1934 ὅτι «τὸ κόμμα διατάσσει τὸ κράτος», ἐξηγουμένη ὡς ἐννοοῦσα ὅτι οἱ προϊστάμενοι τῶν κλάδων τῆς διοικήσεως, καθ' ὃ μέλη τοῦ κόμματος, πραγματοποιοῦν τὰς ἀπαιτήσεις του ἐν τῇ διοικήσει τοῦ κράτους (Neesse ἔνθ' ἀν. σελ. 27). Κατὰ τὸν Johanny (ἔνθ. ἀν. σελ. 42) «ὁ **Führer** διὰ τοῦ ἀνωτέρω λόγου του ἐξῆρε τὴν ὑπεροχὴν τοῦ κόμματος ἐφ' ὅλων τῶν πεδίων τῆς πολιτικῆς. Τὸ κρατικὸν μηχάνημα δέον νὰ περιορίζηται εἰς τὴν διοικητικὴν δρᾶσιν. Ἐκπρόσωπος τοῦ λαοῦ εἶναι τὸ κόμμα. Κανὼν τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κράτους εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τῆς πολιτικῆς ἀρχηγίας». Κατὰ τὸν Stückart (ἔνθ. ἀν. σελ. 16) «ὅσον ζωτικῶς εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ κόμματος, τόσον

§ 22. Ἀποστολὴ τοῦ ἐνιαίου κόμματος.

Τὰ ἔργα τοῦ ἐνιαίου κόμματος (1) δύναταί τις νὰ ὑπαγάγῃ εἰς τρεῖς κυρίως κατηγορίας περιλαμβανούσας ὅλας τὰς μορφὰς τῆς ἐκδηλώσεώς του. Ἀποτελεῖ τοῦτο ἐν πρώτοις τὸν μοναδικὸν φορέα τῶν περὶ κράτους, κοινωνίας καὶ ζωῆς ἐν γένει ἰδεῶν τοῦ κινήματος. Ἐξασφαλίζει κατὰ δεύτερον λόγον τὴν ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν ἑνότητα τοῦ λαοῦ. Δημιουργεῖ τέλος τὴν ἰθύνουσαν ἐν τῇ χώρᾳ πολιτικὴν τάξιν μέσῳ τῆς ὁποίας χωρεῖ ὁμαλῶς ἡ διαδοχὴ τῆς ἀρχηγίας. Ἑκάστη τῶν ἀποστολῶν τούτων τοῦ ἐνιαίου κόμματος, περιλαμβάνουσα πληθὺν μερικωτέρων δράσεων αὐτοῦ, χρήζει ἰδιαιτέρας ἀναπτύξεως.

α' Ἀποτελεῖ τὸν φορέα τῶν ἰδεῶν τοῦ κινήματος. Ἡ δρᾶσις τοῦ κόμματος ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ λαμβάνει τρεῖς διαφόρους κατευθύνσεις. Ἡ πρώτη ἀφορᾷ τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἰδεῶν τούτων. Ἡ δευτέρα τὴν προπαγάνδισίν των παρὰ τῷ λαῷ. Ἡ τρίτη τὴν διείσδυσίν των εἰς τὸ κρατικὸν μηχάνημα. Ἐν τῇ πρώτῃ κατευθύνσει του τὸ κόμμα παραλαμβάνον ἀπὸ τὸ κίνημα γενικάς τινας καὶ ἀπροσδιορίστους θεμελιώδεις ἰδέας, ὀφείλει νὰ τὰς ἐπεξεργασθῇ, νὰ τὰς τελειοποιήσῃ, νὰ τὰς ἀνανεώσῃ καὶ νὰ τὰς μεταβάλῃ εἰς σύστημα κυβερνήσεως τοῦ λαοῦ καὶ διοικήσεως τοῦ κράτους. Μόνον τὸ κόμμα ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἰδεολογικὴν ἑνότητα τοῦ ἐκ τοῦ κινήματος προελθόντος νέου καθεστῶτος, μόνον τὸ κόμμα δύναται νὰ συναγάγῃ ἐκ τῶν γενικῶν τοῦ καθεστῶτος ἰδεῶν τὰς κατευθυντηρίους γραμμὰς καθ' ἃς πρέπει νὰ διάγῃ ὁ βίος τοῦ λαοῦ καὶ νὰ λειτουργῇ τὸ κρατικὸν μηχάνημα (2). Ἐν τῇ

ἀναγκαῖον εἶναι καὶ τὸ κρατικὸν μηχάνημα, ὡς προϋπόθεσις καὶ βοηθητικὸν μέσον διεξαγωγῆς τῶν πολιτικῶν σκοπῶν». Κατὰ τὸν Köitgen (ἔνθ' ἀν. σελ. 171 καὶ Neesse (ἔνθ' ἀν. σελ. 37) «τὸ κόμμα δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν κρατικὴν ἐπιτήρησιν». Ὁ τελευταῖος ὅμως ἐν σελ. 46 ὑποστηρίζει ὅτι «τὸ κόμμα οὔτε διατάσσει τὸ κράτος, οὔτε λαμβάνει παρ' αὐτοῦ διαταγάς».

(1) Τὰ ἐν τῇ παρούσῃ παραγράφῳ ἰσχύουν δι' ὅλα γενικῶς τὰ κράτη τοῦ ἐνιαίου κόμματος καὶ δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη ἰδιαιτέρας μνείας διὰ τὸ φασιστικον.

(2) Σήμερον γράφει ὁ Huber (Verfassung ἔνθ' ἀν. σελ. 161) τὴν πολιτικήν, οἰκονομικὴν καὶ πνευματικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ λαοῦ δὲν προσδιορίζει ἡ πολιτικὴ σχετικότης τῶν ἐριζουσῶν κομματικῶν θεωριῶν, ἀλλ' ὁ δεσμὸς πρὸς τὴν ἐκ τοῦ κινήματος ἐκπορευθεῖσαν κοσμοθεωρίαν.

δευτέρᾳ κατευθύνσει του τὸ κόμμα ἐπιδιώκει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν πολιτικὴν διαπαιδαγώγησιν τοῦ λαοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν συνειδητὴν ὑπεράσπισιν τοῦ καθεστῶτος. Διὰ τῆς πολιτικῆς διαπαιδαγωγήσεως τὸ ἄτομον ἐκπαιδεύεται πολιτικῶς καὶ μεταβάλλεται εἰς μέλος τῆς λαϊκῆς κοινότητος, τοῦ συνόλου δηλ. τῆς λαϊκῆς κοινωνίας (1). Ὑψοῦται ὑπεράνω τῶν προσωπικῶν του συμφερόντων καὶ ἀποκτᾶ τὴν συνείδησιν τῶν ἔναντι τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καθηκόντων του. Διὰ τὴν συνειδητὴν ὑπεράσπισιν τοῦ καθεστῶτος ἀπαιτεῖται ἀδιάλυτος δεσμὸς τοῦ πολιτικοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ καθεστώς, διὰ τὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου ἀπὸ παντὸς ἐχθροῦ δέον τὸ ἄτομον νά εἶναι ἕτοιμον ὅπως ὑποβληθῇ εἰς πᾶσαν θυσίαν τοῦ προσώπου του καὶ τῆς ζωῆς του ἀκόμη. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου αἱ ἰδέαι τοῦ καθεστῶτος ὀφείλουν νὰ διεισδύσουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μέλους τοῦ κόμματος, νὰ τὸ ἐμψυχώσουν, νὰ διεγείρουν τὴν πίστιν του, νὰ προκαλέσουν τὸν ἐνθουσιασμόν του (2). Τὸ καθεστὼς διὰ νὰ ἐπιβληθῇ καὶ παραμείνῃ ἀκλόνητον ἔχει ἀνάγκην συνειδητῶν ἐνθουσιωδῶν ὑπερασπιστῶν, οἵτινες μόνον μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ κόμματος δύνανται νὰ ὑπάρξουν. Ἐν τῇ τελευταίᾳ κατευθύνσει του τὸ κόμμα πληροῖ τὸ κράτος μὲ ζωήν, τὸ ἐμπνέει ἀπὸ τὰς ἰδέας του, τὸ καθιστᾶ ἀπὸ ἁπλοῦν μηχάνημα ὀργάνωσιν τοῦ λαοῦ, μεταβάλλει τὰς ἰδέας του εἰς κρατικοὺς θεσμούς (3). Ὁ νομοθέτης, ὁ δικαστής, ὁ διοικητικὸς ὑπάλληλος, διὰ τὴν κατάρτισιν τῶν νόμων ὁ πρῶτος, τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν ὁ δεύτερος καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεώς των ὁ τρίτος, μόνον εἰς τὰς ἰδέας τοῦ κόμματος δύνανται νὰ εὕρουν τὰς πηγὰς τῆς ἐμπνεύσεώς των.

β'. Ἐγγυᾶται τὴν πολιτικὴν ἑνότητα. Θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ ἐξασφάλισις τῆς πολιτικῆς ἑνότητος τοῦ λαοῦ δὲν ἀποτελεῖ αὐτοτελὲς ἔργον τοῦ ἑνιαίου κόμματος, ἀλλ' ὅτι εἶναι συνέπεια τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς περὶ τοῦ κόμματος ὡς ἀποκλειστικοῦ φορέως τοῦ ἑνιαίου πολιτικοῦ ἰδεώδους τοῦ κινήματος. Ἐφόσον αἱ θεμελιώδεις ἰδέαι περὶ κράτους, κοινωνίας καὶ ζωῆς ἐν γένει εἶναι ἐκ τῶν προτέρων τεθειμέναι καὶ συζήτησις ἐπ' αὐτῶν ἀπαγορεύεται, διότι θεωροῦνται αἱ μόναι ἀληθεῖς καὶ δὲν ἐπιτρέπεται προπαγάνδισις ἑτέ-

---

(1) Πρβλ. Koellreuter (Verfassungsrecht σελ. 157) Johanny (ἔνθ' ἀν. σελ 43) Manoilesco (Le parti unique σελ. 98).

(2) Marcel Prélot ἐνθ' ἀν. σελ. 228.

(3) Κατὰ τὸν Manoilesco (Le parti unique σελ. 109) ὅλοι οἱ θεσμοὶ ὀφείλουν νὰ δεχθοῦν τὸ χρῶμα τοῦ νέου καθεστῶτος.

ρων, φορεὺς δὲ τῶν ἰδεῶν τούτων καθίσταται τὸ ἐνιαῖον κόμμα ἀποκλειομένου παντὸς ἄλλου κόμματος διαφόρους ἰδέας πρεσβεύοντος, ἔπεται ὅτι ἡ πολιτικὴ ἑνότης τοῦ λαοῦ ἐξασφαλίζεται πλήρως δι' αὐτῆς ταύτης τῆς δημιουργίας τοῦ ἐνιαίου κόμματος. Οὕτω τὸ ἐνιαῖον κόμμα ἀποτελεῖ τὴν ἐνιαίαν πολιτικὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ, τὴν ἔκφρασιν τῆς πολιτικῆς ἑνότητος αὐτοῦ, τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἐνιαίου πολιτικοῦ ἰδεώδους του (1).

γ'. Ἀσφαλίζει τὴν διαδοχὴν τῆς πολιτικῆς ἀρχηγίας. Εἶναι τοῦτο ἓν τῶν σπουδαιοτέρων ἔργων τοῦ κόμματος, τόσον σπουδαῖον ὥστε ὀρθῶς νὰ ὑποστηρίζηται ὅτι αἱ διάφοροι μορφαὶ τῶν πολιτευμάτων δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ διάφοροι μέθοδοι ἐκλογῆς τῶν ἀρχηγῶν (2). Διὰ τὸ κράτος τοῦ ἐνιαίου κόμματος, ἔνθα ἡ διὰ τῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ ἀνάδειξις τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν ἐγκατελείφθη, ἀπαραίτητος τυγχάνει ἡ μέσῳ τῆς κομματικῆς ὀργανώσεως ἀνάδειξις τῶν καλλιτέρων ὥστε ὁμαλὴ νὰ ἐπέλθῃ ἡ διαδοχὴ ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ. Ἡ διὰ τῆς πολιτικῆς διαπαιδαγωγήσεως τοῦ λαοῦ προπαρασκευὴ ἑνὸς εὐρυτέρου κατὰ τὸ δυνατὸν στρώματος ἀρχηγῶν, ἤτοι ὁμάδος ἱκανῶν ἀνθρώπων καταλλήλων διὰ τὴν ἀρχηγίαν, ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν φροντίδα τοῦ κόμματος (3). Ἐντεῦθεν ἡ προσοχὴ διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας. Διὰ τῶν καταβαλλομένων φροντίδων ἐπιζητεῖται ὄχι ἡ ἀνάδειξις τοῦ ἀρχηγοῦ ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἡ ἀνάδειξίς του διὰ τῆς προπαρασκευῆς, ἤτοι ἡ ἐξεύρεσίς του ὑπὸ τοῦ κόμματος. Τοῦτο συγκεντροῦν τὰ καλλίτερα στοιχεῖα τοῦ ἔθνους, ἐκπαιδεῦον αὐτά, παρακολουθοῦν τὸν χαρακτῆρά των καὶ τὰς ἱκανότητάς των, εἶναι εἰς θέσιν νὰ σχηματίσῃ τὸ στρῶμα ἐκεῖνο τῶν ἱκανῶν ἀνδρῶν, τὴν ἐφεδρίαν τῶν ἐκλεκτῶν, ἐξ ἧς θὰ προέλθῃ ἡ πολιτικὴ ἀρχηγία τοῦ λαοῦ (4). Δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ὅτι διὰ τοιαύτης ἐκλογῆς

---

(1) Πρβλ. Huber Verfassung σελ. 158 καὶ 162, Koellreuter Der deutsche Führerstaat σελ. 16.

(2) Huber Verfassung σελ. 161 ἐπ.

(3) Κατὰ τὸν Χίτλερ (ἐν Manoilesco Le parti unique σελ. 144) ὅπως ὁ στρατὸς οὕτω καὶ τὸ κόμμα πρέπει νὰ συγκεντρώσῃ καὶ ἐκπαιδεύσῃ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἔθνους τὰ κατάλληλα διὰ τὴν πολιτικὴν ἀρχηγίαν.

(4) Τὸ κόμμα ἀποτελεῖ τὴν ἀποθήκην παρ' ἧς λαμβάνεται τὸ ὑλικὸν διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς κρατικῆς ἰδέας καὶ τὴν ὠργανωμένην ἀκολουθίαν τῶν ἀνδρῶν οἵτινες δύνανται νὰ κληθοῦν πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ κινήματος (Eschmann ἔνθ. ἀν. σελ. 36—37)

ἀποκλείεται ἡ διείσδυσις στοιχείων ἐχθρικῶν πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἰδεολογίαν τοῦ κινήματος. Ἐξ ἐναντίας, ἐφόσον τὸ κόμμα ἐκ τοῦ λαοῦ ἕλκει τὴν καταγωγήν του καὶ ἐκεῖθεν προσλαμβάνει τὰς δυνάμεις του, θὰ ἀνανεώνῃ διαρκῶς τὸ στρῶμα τῶν ἱκανῶν πρὸς ἀρχηγίαν ἀνδρῶν καὶ θὰ εὑρίσκεται εἰς θέσιν νὰ δίδῃ ἐκ τῶν μελῶν τῆς ὀργανώσεώς του τὴν ἀνωτάτην πολιτικὴν ἀρχηγίαν. Ἡ ὑπὸ τοῦ κόμματος κατὰ τοιοῦτον τρόπον γινομένη ἐπιλογὴ τοῦ ἀρχηγοῦ εἶναι ἀπείρως προτιμοτέρα καὶ σταθερωτέρα ἀπὸ τὴν ὑπὸ τῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ δι' ἐκλογῆς γινομένην διότι ἐπιτυγχάνεται διὰ μακροχρονίου παρασκευῆς, προσωπικῶν ἀρετῶν, μεγάλων θυσιῶν καὶ τὸ σπουδαιότερον δι' αὐστηρᾶς δοκιμασίας τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἰδεῶν καὶ ἀποκτᾷ ἀκατάλυτον σταθερότητα διὰ τῆς ἐσωτερικῆς πειθαρχίας τοῦ κόμματος καὶ τῆς τυφλῆς ἐμπιστοσύνης καὶ ὑπακοῆς πρὸς τὸν ἀρχηγόν ([1]).

([1]) Τὰ ἀνωτέρω ἰσχύουν ἀπολύτως καὶ διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς πολιτικῆς ἀρχηγίας ἐν Ἰταλίᾳ διότι ναὶ μέν, ἐκλείποντος τοῦ σημερινοῦ ἀρχηγοῦ, τὸν νέον ἐκλέγει ὁ Βασιλεύς, τὴν ἐκλογὴν ὅμως ἐνεργεῖ ἐκ καταλόγου προσώπων συντασσομένου ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Φασιστικοῦ Συμβουλίου ὅπερ, ὡς ἀνώτατον ὄργανον τοῦ κόμματος, εἶναι εἰς θέσιν ἐκ μακροχρονίου παρακολουθήσεως νὰ γνωρίζῃ τοὺς ἄνδρας τοὺς συγκεντροῦντας τὰ περισσότερα προσόντα διὰ τὴν πολιτικὴν ἀρχηγίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΤΟ ΣΥΝΤΕΧΝΙΑΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ

§ 23. Γενικαὶ παρατηρήσεις.

Τὸ συντεχνιακὸν σύστημα ἀποτελεῖ τὴν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν ἣν ἐπεξειργάσθη τὸ φασιστικὸν κίνημα ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν ὑποταγὴν τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος εἰς τὰ γενικώτερα συμφέροντα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἑπομένως φασισμὸς καὶ συντεχνισμὸς δὲν εἶναι ἔννοιαι ταυτόσημοι. Ὁ πρῶτος ἀποτελεῖ τὸ πολιτικὸν κίνημα, ὁ δεύτερος τὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν δι' ἧς ἐπιτυγχάνονται οἱ σκοποὶ τοῦ κινήματος. Θὰ ἠδύνατο νὰ νοηθῇ ἐπιτυχία τῶν σκοπῶν τούτων καὶ δι' ἄλλου συστήματος καὶ ὄχι τοῦ συντεχνιακοῦ (1). Τοῦτο ἐγένετο εἰς ἄλλας χώρας, ἰδίᾳ εἰς Ρωσσίαν καὶ Γερμανίαν, ὅπου οἱ αὐτοὶ οἰκονομικοὶ σκοποὶ ἐπεδιώχθησαν κατ' ἄλλον τρόπον καὶ ὄχι τὸν τῆς συντεχνιακῆς ὀργανώσεως (2). Συνεπῶς τὸ συντεχνιακὸν σύ-

---

(1) Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀνωτέρω γνώμην ὁ Bortolotto (Faschismus u. Nation σελ. 21) ὑποστηρίζει ὅτι «φασισμὸς καὶ συντεχνισμὸς εἶναι δύο ἀδιαχώριστοι ἔννοιαι. Ἡ ἀμοιβαία τούτων ἐπιρροὴ δὲν ἀφίνει νὰ χωρισθοῦν καὶ νὰ νοηθῇ ἑκάτερος ἰδιαιτέρως». Ἐπίσης καὶ ὁ Η. Κυριακόπουλος (Ἔνθ. ἀν. σελ. 49) γράφει ὅτι «ὁ φασισμὸς καὶ ἡ συντεχνιακὴ ἰδέα ἀποβαίνουσιν ἀδιαχώριστοι ἔννοιαι τῆς αὐτῆς περὶ κράτους θεωρίας».

(2) Εἰς τὴν Γερμανίαν εἰσήχθησαν ἐντὸς τῆς δημοσίας σφαίρας καὶ ἐθεωρήθησαν ὡς σωματεῖα δημοσίου δικαίου αἱ ἑνώσεις ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν καὶ ἄλλαι ὀργανώσεις πολιτῶν μετέχουσαι τῆς παραγωγῆς ὡς τὸ Deutsche Arbeitsfront κλπ. Ἡ οἰκονομία θεωρεῖται ἐξυπηρετοῦσα τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ καὶ τίθεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ. Κατὰ τὴν δήλωσιν τοῦ Χίτλερ τῆς 30 Ἰανουαρίου 1933 «ὁ λαὸς δὲν ζῇ διά τὴν οἰκονομίαν, οὔτε ἡ οἰκονομία ὑφίσταται χάριν τοῦ κεφαλαίου, ἀλλ' ἀντιθέτως τὸ κεφάλαιον ὀφείλει νὰ ὑπηρετῇ τὴν οἰκονομίαν καὶ αὕτη τὸν λαόν» (W. Siebarth, Hitlers Wollen 1339 σελ. 153). Ἡ οἰκονομία ὀφείλει ἐν Γερμανίᾳ νὰ αἰσθάνεται ἑαυτὴν ὡς ἐθνικὴν οἰκονομίαν. Δὲν πρέπει δηλ. νὰ λησμονῇ ὅτι ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἐνιαίου βίου τοῦ λαοῦ. Τὸ κράτος ἐπιτηρεῖ τὴν οἰκονομίαν πρὸς ἐκπλήρωσιν

στημα δὲν ἀποτελεῖ σκοπὸν καὶ θεμελιώδη ἰδέαν, ἀλλὰ μέθοδον, μέσον, σύστημα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ. Δι' αὐτὸ ἐνῷ ὁ ἀνωτέρω σκοπός, ἤτοι ἡ ὑποταγὴ τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος εἰς τὸ ἐθνικὸν συμφέρον, ἔλαβε χαρακτῆρα παγκοσμιότητος, ἀπετέλεσε δηλ. τὴν θεμελιώδη ἰδέαν ὅλων τῶν κινημάτων τῶν τελευταίων χρόνων ἐξ ὧν ἐξεπορεύθησαν τὰ νέα κυρίαρχα κράτη, τὸ συντεχνιακὸν σύστημα ἀπετέλεσε τοπικὸν θεσμὸν διαμορφωθέντα διὰ μόνον τὸ ἰταλικὸν φασιστικὸν κράτος καὶ μὴ δυνάμενον νὰ μεταφυτευθῇ εἰμὴ εἰς χώρας ὁμοίας ἢ συγγενοῦς νοοτροπίας (1). Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ συντεχνιακὸς θεσμὸς ἐμελετήθη ἐν Ἰταλίᾳ μετὰ προσοχῆς, ἐξειλίχθη βραδέως, μετερρυθμίσθη ἐπανειλημμένως καὶ μεταβάλλεται συνεχῶς χωρὶς νὰ δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἔχει λάβῃ τὴν τελειωτικήν του μορφήν (2). Μόνον αἱ ἰδέαι παραμένουν ἀθάνατοι καὶ ἀμετάβληται ἐσαεί. Οἱ ἐξυπηρετοῦντες ταύτας θεσμοὶ μεταβάλλονται διαρκῶς καὶ προσαρμόζονται πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου.

Διὰ τῆς συντεχνιακῆς ὀργανώσεως ἐπιδιώκεται ἡ ὀργανικὴ ἕνωσις τῶν διαφόρων ἀτομικῶν τάσεων αἵτινες γεννῶνται ἀπὸ τὰς ἀπειθαρχήτους καὶ πολυπλόκους κοινωνικὰς καὶ οἰκονομικὰς σχέσεις. Ἐν τῇ ὀργανικῇ ταύτῃ ἑνώσει αἱ ποικίλαι αὐταὶ ἀτομικαὶ τάσεις διατηροῦν μὲν τὴν ἀτομικιστικήν των ζωὴν καὶ ἐπιδιώκουν τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα, ὑποχρεοῦνται ὅμως ἐν τῇ δράσει των νὰ συνενοοῦν-

---

τοῦ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἔργου της (H. Gerber Staatsrechtliche Grundlinien des neuen Reiches 1933 σελ. 27). Εἰς τὴν Ρωσσίαν ὅπου κατὰ τὸν Manoilesco (Le siècle du corporatisme σελ. 71) ἡ τάσις πρὸς ὀργάνωσιν προσέλαβε τὸν χαρακτῆρα μανίας, οἱ οἰκονομικοὶ σκοποὶ πραγματοποιοῦνται διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας.

(1) Εἰς τὸ συντεχνιακὸν συνέδριον τῆς Φεράρας κατὰ Μάϊον 1932 ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν συντεχνιῶν καὶ νῦν τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως Bottai διεκήρυξεν ὅτι ὁ συντεχνισμός, ὅπως καὶ ὁ φιλελευθερισμός, εἶναι συστήματα προωρισμένα νὰ λάβουν ἀνὰ τὰς διαφόρους χώρας τοὺς πλέον διαφορετικοὺς τύπους διατηροῦντα ἁπλῶς τὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας των.

(2) Ἡ δημιουργία τῶν συντεχνιῶν προεβλέφθη εἰς τὸ πρῶτον πρόγραμμα τοῦ φασιστικοῦ κινήματος τὸ δημοσιευθὲν ἐν Μιλάνῳ τὴν 28 Αὐγούστου 1921 καὶ εἰς τὸ καταστατικὸν τοῦ κόμματος τῆς 27 Δεκεμβρίου 1921. Σημειωτέον ὅτι τὸ προηγούμενον ἔτος ὁ ὑπουργὸς Labriola, εἷς τῶν πλέον γνωστῶν συνδικαλιστῶν, μαθητὴς καὶ θαυμαστὴς τοῦ Σορέλ, παρουσίασε σχέδιον συντεχνιακῆς μεταρρυθμίσεως δι' οὗ παρὰ τὸ πολιτικὸν κοινοβούλιον ἐδημιουργεῖτο τεχνικὸν τοιοῦτο ἀποτελούμενον ἐξ 150 μελῶν ὀνομαζομένων παρὰ τῶν ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν μὲ νομοθετικὴν ἁρμοδιότητα (M. Dendias Le problème de la chambre haute κλπ. σελ. 379).

ται μεταξύ των καὶ νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψει τὰ γενικὰ συμφέροντα, θεωρούμενα ὡς ἐθνικά. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅλαι αἱ κατ' ἰδίαν παραγωγικαὶ δραστηριότητες, ἀποκαθιστῶσαι ἁρμονικὰς μεταξύ των σχέσεις καὶ ὀργανοῦσαι πᾶν ἀντιτιθέμενον οἰκονομικὸν συμφέρον, εὑρίσκουν τὴν ἔκφρασίν των εἰς τὸν συντεχνιακὸν θεσμὸν καὶ κατευθύνονται σταθερῶς εἰς ἕνα κοινὸν σκοπὸν ὅστις συμπίπτει μὲ τὸ γενικὸν συμφέρον. Διὰ τῆς συντεχνιακῆς ὀργανώσεως δὲν ρυθμίζονται ἁπλῶς ἐργατικαὶ διαφοραί, ἀντιθέσεις μεταξὺ ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν, σχέσεις μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, ἀλλ' ἐπιτυγχάνεται ἡ ὀργάνωσις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς χώρας, ἀσφαλίζεται ἡ πειθαρχία τῆς παραγωγῆς, ἐξαφανίζεται ὁ ἀνταγωνισμὸς καὶ ἡ ἀνεξέλεγκτος οἰκονομικὴ δρᾶσις καὶ ἐξυπηρετοῦνται τὰ γενικώτερα συμφέροντα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας (1). Ἀκριβῶς τὸ αἴσθημα περὶ τῆς ἐθνικῆς ὑπηρεσίας ἣν προσφέρει τὸ ἰταλικὸν συνιεχνιακὸν σύστημα εἶναι ἐκεῖνο ποῦ τὸ διακρίνει ἀπὸ τὰς συντεχνίας τοῦ μεσαίωνος αἵτινες ἀπετέλουν ἁπλοῦς ἐπαγγελματικοὺς θεσμοὺς πρὸς προάσπισιν τῶν συμφερόντων τῶν ἐπαγγελματικῶν τάξεων, χωρὶς νὰ ὁδηγοῦνται ἀπὸ ἄλλο τι ἀνώτερον αἴσθημα ἐξυπηρετήσεως τοῦ συνόλου (2),

Τὸ συντεχνιακὸν σύστημα ἀποτελεῖ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ. Εἰς ὅσας χώρας εἰσήχθη τοῦτο, ἡ κεφαλαιοκρατικὴ οἰκονομία ἢ παρεμερίσθη ἐντελῶς ἢ περιωρίσθη οὐσιωδῶς. Αἱ χῶραι αἱ ἀντιμετωπίζουσαι τὰ δύσκολα προβλήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ πληθυσμοῦ των ἐγκαταλείπουν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὰ φιλελεύθερα κεφαλαιοκρατικὰ συστήματα διὰ νὰ ὀργανωθοῦν συντεχνιακῶς ἢ κατ' ἄλλον παρεμφερῆ τύπον. Ἐφόσον εἰς τὰ τελευταῖα συστήματα καὶ τὸ κεφάλαιον καὶ ἡ ἐργασία καθίστανται οἰκονομικαὶ λειτουργίαι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ συνόλου, εἶναι προφανὲς ὅτι καὶ ἡ ἀσυδοσία τοῦ κεφαλαίου καὶ ἡ ἀνεξέλεγκτος προσωπικὴ πρωτοβουλία τοῦ κεφαλαιούχου θὰ περιορίζονται διαρκῶς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι διὰ τῆς διαρκῶς αὐξανομένης συντεχνιακῆς ὀργανώσεως δέν διαφαίνεται ἄμεσος ἀπειλὴ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Τίποτε ὅμως δὲν ἀποκλείει ὥστε ἐν τῷ ἀπωτέρω μέλλοντι ἡ συντεχνιακὴ ὀργάνωσις ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν ὑπὸ τὴν σημερινήν της μορφὴν

---

(1) Κατὰ τὸν καθηγητὴν Sacerdoti (ἔνθ' ἀν. σελ. 8) «διὰ τὸν συντεχνισμὸν δὲν ὑπάρχουν δύο τάξεις προωρισμέναι ν' ἀνταγωνίζωνται, ἀλλὰ πλῆθος παραγόντων ὧν ἕκαστος ἐκτελεῖ χρήσιμον ρόλον διὰ τὴν πρόοδον τοῦ συνόλου».

(2) Πρβλ. Breillat—Milhaud ἔνθ' ἀν. σελ. 56.

τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας (1). Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἤδη τοῦ παρόντος πολέμου τὰ νέα κυρίαρχα κράτη εἴτε ὑπὸ τὸ συντεχνιακὸν σύστημα εἶναι οἰκονομικῶς ὠργανωμένα, εἴτε ὑπὸ διάφορον, ἀποδίδουν εἰς τὰς δυτικὰς δημοκρατίας τὴν μομφὴν τῶν κεφαλαιοκρατικῶν χωρῶν, ἐπισημοποιοῦσαι οὕτω τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ συντεχνισμοῦ καὶ κεφαλαιοκρατίας.

Ὅπως ἡ ἐθνικὴ ἑνότης ἐξυπηρετεῖται ἐν τῇ πολιτικῇ σφαίρᾳ ὑπὸ τοῦ ἐνιαίου κόμματος ἐξασφαλίσαντος τὴν πολιτικὴν ἑνότητα τοῦ λαοῦ, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξυπηρετεῖται ἐν τῇ οἰκονομικῇ σφαίρᾳ ὑπὸ τοῦ συντεχνιακοῦ συστήματος ἐξασφαλίζοντος τὴν οἰκονομικήν του ἑνότητα. Διὰ τῆς σωματειακῆς ὀργανώσεως ἐπιτυγχάνεται ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς οἰκονομίας ἡ ἑνότης καὶ πολεμεῖται ἡ ἀτομικὴ ἀναρχία. Διὰ τῆς ἰδίας ἀποκτᾶται ἡ συνείδησις τῆς μεταβολῆς εἰς ἑνότητα ὅλων τῶν ἀντιτιθεμένων συμφερόντων τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πραγματοποιήσεως ἑνὸς ὀργανικοῦ συνδέσμου μεταξὺ τῶν ποικίλων παραγωγικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους (2). Ἐφόσον ἐν τῷ φασιστικῷ κράτει διεκηρύχθη ἡ ἑνότης τῆς παραγωγῆς, χαρακτηρισθείσης ὡς ἐθνικῆς καὶ ἡ ἑνότης τῶν σκοπῶν καὶ τῶν μέσων πρὸς ἐπαύξησιν αὐτῆς, αἱ δὲ σχέσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων παραγόντων αὐτῆς ἐθεωρήθησαν ὡς μὴ ἰδιωτικοῦ χαρακτῆρος, ἀλλὰ δημοσίου συμφέροντος, ἕπεται ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἑνότης τοῦ λαοῦ ἐξασφαλίζεται ὑπὸ τῆς συντεχνιακῆς ὀργανώσεως καλλίτερον παρὰ ἀπὸ οἱοδήποτε ἄλλο σύστημα.

§ 24. Ἡ θέσις τοῦ συστήματος ἐντὸς τοῦ κράτους.

Ὅπως τὸ φασιστικὸν κόμμα, οὕτω καὶ τὸ συντεχνιακὸν σύστημα ἀποτελεῖ ὀργάνωσιν τεθεῖσαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους. Διὰ τούτου νοεῖται ὅτι τὸ κράτος θεωρεῖ τὰ συντεχνιακὰ ὄργανα ὡς βοηθητικὰ τῶν σκοπῶν του καὶ τὸν συντεχνισμὸν ὑποτεταγμένον εἰς αὐτό. Φορεὺς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας παραμένει πάντοτε τὸ κράτος, αὐτὸ ἀποτελοῦν καὶ τὴν πηγὴν τοῦ δικαίου. Ἁπλῶς μεταβιβάζει εἰς τὰ συντεχνιακὰ ὄργανα ὡρισμένας οἰκονομικὰς λειτουργίας κατανεμομένης οὕτω τῆς οἰκονομίας εἰς μεγάλους κλάδους. Οὕτω κατὰ τὴν

---

(1) Κατὰ τὸν **Manoilesco** (Le siècle du corporatisme σελ. 68) «ὁ καπιταλισμὸς μόνον διὰ τῆς ὀργανώσεως δύναται ν' ἀντικατασταθῇ».

(2) Ἡ σωματειακὴ συνείδησις εἶναι τὸ πνευματικὸν περιεχόμενον μιᾶς ὠργανωμένης ὁμάδος ἥτις μεταβάλλει εἰς ἑνότητα τὰ ποικίλα στοιχεῖα τῆς μάζης (**Bortolotto, Massen und Führer** κλπ. σελ. 68).

ΥΙ δήλωσιν τοῦ χάρτου τῆς ἐργασίας «αἱ συντεχνίαι ἀναγνωρίζονται ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς κρατικὰ ὄργανα». Κατὰ τὸ ἄρθρον 5 τοῦ νόμου τῆς 3 'Απριλίου 1926 «περὶ ἐννόμου ρυθμίσεως τῶν συλλογικῶν σχέσεων ἐργασίας» τὰ νομίμως ἀναγνωριζόμενα σωματεῖα εἶναι πρόσωπα δημοσίου δικαίου, ὁ ἁρμόδιος ὅμως ὑπουργός, κατὰ τὸ ἄρθρ. 8 τοῦ αὐτοῦ νόμου, δύναται νὰ διαλύῃ τὰ διοικητικὰ αὐτῶν συμβούλια ἤ, κατὰ τὸ ἄρθρον 9, ν' ἀνακαλῇ τὴν ἀναγνώρισίν των. Εἰς τὰ ἄρθρα 29 καὶ ἑπ. τοῦ Β. Δ. τῆς 1'Ιουλίου 1926 «περὶ νομικῆς πειθαρχίας τῶν συλλογικῶν σχέσεων τῆς ἐργασίας» διαγράφεται ὁλόκληρον σύστημα κρατικῆς ἐποπτείας ἐπὶ τῶν σωματείων. Κατὰ τὸ ἄρθρον 3 τοῦ Νόμου τῆς 20 Μαρτίου 1930 «περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ ἐθνικοῦ συμβουλίου τῶν συντεχνιῶν» ἡ προεδρία τούτου ἀνήκει εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς κυβερνήσεως ἤ, κατόπιν ἐξουσιοδοτήσεως, εἰς τὸν 'Υπουργὸν τῶν συντεχνιῶν, κατὰ δὲ τὸ ἄρθρον 2 τοῦ νόμου τῆς 5 Φεβρουαρίου 1934 «περὶ συστάσεως καὶ λειτουργίας τῶν συντεχνιῶν», αὗται προεδρεύονται ὑφ' ἑνὸς 'Υπουργοῦ, 'Υφυπουργοῦ ἢ τοῦ γραμματέως τοῦ ἐθνικοῦ φασιστικοῦ κόμματος. 'Εκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν διατάξεων τούτων οὐδεμία δύναται νὰ γεννηθῇ ἀμφιβολία ὅτι ἡ συντεχνιακὴ φασιστικὴ ὀργάνωσις εἶναι ὑποτεταγμένη εἰς τὸ κράτος (1).

Ἂν ὁ φασιστικὸς συντεχνισμὸς εἶναι κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὑποτεταγμένος εἰς τὸ κράτος, δὲν εἶναι ὅμως καὶ ὁλοκληρωτικός, διότι περιορίζεται εἰς ἕν κυρίως πεδίον τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, ἤτοι εἰς τὴν οἰκονομίαν. Λόγῳ τούτου ὁ φασιστικὸς συντεχνισμὸς δὲν ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν πηγὴν τῆς δημοσίας δυνάμεως, αἱ δὲ συντεχνίαι, μὴ ἀποτελοῦσαι τὴν βάσιν πρὸς σχηματισμὸν τοῦ κράτους, ἔχουν οἰκονομικὸν ἀποκλειστικῶς χαρακτῆρα. Δὲν περιλαμβάνονται ἐν τῷ συντεχνιακῷ φασιστικῷ συστήματι ὅλαι ἐν γένει αἱ ἐθνικαὶ λειτουργίαι, ὡς π. χ. ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἐκκλησία, ἡ δικαιοσύνη, ὁ στρατὸς κλπ., ἀλλὰ μόνον αἱ οἰκονομικαὶ καὶ παραγωγικαὶ δυνάμεις τῆς χώρας. Εἰς τὸν χάρτην τῆς ἐργασίας γίνεται λόγος περὶ προστασίας τῆς ἐργασίας καὶ

---

(1) Οἱ δογματικοὶ τοῦ συντεχνισμοῦ διακρίνουν τοῦ ὑποτεταγμένου κατὰ τὰ ἄνω συντεχνισμοῦ, τὸν καθαρὸν συντεχνισμόν, ὅστις ὅμως εἰς οὐδεμίαν χώραν εἰσήχθη εἰσέτι. Κατ' αὐτὸν ἡ πολιτικὴ ἐξουσία δέον νὰ συντίθεται ἐπὶ τῇ βάσει ἀποκλειστικῶς τῶν συντεχνιῶν ἀποτελουσῶν τὴν πηγὴν τοῦ δικαίου καὶ ἐνσωματουμένων εἰς ἓν παντοδύναμον συντεχνιακὸν κοινοβούλιον. Ἡ πλειοψηφία τούτου θὰ ἀποτελῆται ἀπὸ τὴν πρόσθεσιν τῶν διαφόρων συντεχνιακῶν ὁμάδων, τιθεμένης τῆς ἀρχῆς ὅτι εἰς οὐδεμίαν συντεχνίαν θὰ δίδεται ἡ πλειοψηφία, ἀλλ' αὕτη θὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐκτίμησιν τῆς σοβαρότητος τῶν διαφόρων λειτουργιῶν (Manoilesco, Le siècle du corporatisme σελ. 92 καὶ 327 ἑπ., καὶ Le parti unique σελ. 132).

τῆς παραγωγῆς (II δήλωσις), περὶ σωματειακῆς ἢ ἐπαγγελματικῆς ὀργανώσεως (III δήλωσις), περὶ λύσεως τῶν ἀντιθέτων συμφερόντων ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν (IV δήλωσις), περὶ τῶν διαφορῶν τῆς ἐργασίας (V δήλωσις), περὶ τῶν συντεχνιῶν ὡς ἀποτελουσῶν τὴν ἐνιαίαν ὀργάνωσιν τῶν δυνάμεων τῆς παραγωγῆς (VI δήλωσις), περὶ ἐπεμβάσεως τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν παραγωγὴν (IX δήλωσις). Καὶ ἐκεῖ ὅπου (ὡς ἐν τῇ VIII δηλώσει) γίνεται λόγος περὶ τῶν ἀσκούντων ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα ἢ τέχνην, πρόκειται πάλιν περὶ συμβολῆς των εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς παραγωγῆς καὶ εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἠθικῶν σκοπῶν τῆς συντεχνιακῆς τάξεως. Ὁλόκληρος ἐπίσης ὁ νόμος τῆς 5 Φεβρουαρίου 1934 «περὶ συστάσεως καὶ λειτουργίας τῶν συντεχνιῶν» ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν δρᾶσιν τούτων. Κατὰ τὸ ἄρθρον 12 αὐτοῦ «ἡ συντεχνία γνωμοδοτεῖ ἐφ' ὅλων τῶν ζητημάτων τῶν ἐνδιαφερόντων τὸν κλάδον τῆς οἰκονομικῆς δράσεως δι' ἣν συνέστη αὕτη» (1).

Διὰ τοῦ συντεχνιακοῦ συστήματος τὸ ἄτομον ἐν τῇ οἰκονομικῇ του δράσει προσεγγίζει τὸ κράτος καὶ μετέχει τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν συντεχνιακῶν ὀργάνων ἅτινα ἀποτελοῦν διαμέσους σχηματισμοὺς μεταξὺ τοῦ ἀτόμου λαμβανομένου ὡς οἰκονομικῆς μονάδος καὶ τοῦ κράτους. Διὰ τῶν διαμέσων τούτων σχηματισμῶν λύονται κατὰ ὁμοιόμορφον τρόπον ὅλαι αἱ οἰκονομικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ κράτους καὶ ἀτόμου ὡς καὶ τῶν ἀτόμων πρὸς ἄλληλα.

---

(1) Ἀντίθετος πρὸς τὸν ἀνωτέρω εἶναι ὁ λεγόμενος ὁλοκληρωτικὸς συντεχνισμὸς ὅστις δὲν ἔχει ἐπίσης εἰσαχθῆ ἀκόμη εἰς καμμίαν χώραν. Οὗτος δέον νὰ περιλαμβάνῃ ὅλας τὰς ἐθνικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐκδηλώσεις καὶ ὄχι μόνον τὰς οἰκονομικὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐπαγγελματικὰς τάξεις. Ἀποτελεῖ τελείαν ἀποσυγκέντρωσιν τοῦ κράτους διὰ τῆς αὐτονόμου ὀργανώσεως ὅλων ἐν γένει τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων. Εἰς τοῦτον αἱ συντεχνίαι ἀποτελοῦν τὴν μόνην βάσιν τῆς δημοσίας δυνάμεως, μόνης πηγῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας οὔσης τῆς συντεχνίας καὶ τοῦ συντεχνιακοῦ κοινοβουλίου. Κατὰ τὸν Manoilesco (Le siècle du corporatisme σελ. 165) «τὸ πολιτικὸν σύστημα καθ' ὃ μόνη πηγὴ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας θὰ εἶναι αἱ συντεχνίαι, εἶναι τὸ καλλίτερον θεωρητικῶς, διότι ὁ μηχανισμὸς πρὸς κατασκευὴν τῆς δημοσίας ἐξουσίας θὰ στηρίζεται εἰς λειτουργικὸν λόγον». Ἀντιθέτως, κατὰ τὸν O. Spann (Der wahre Staat σελ. 237) «ἐὰν ἡ θέλησις τοῦ κράτους προσδιωρίζετο ἀπὸ τὰς συντεχνίας, θὰ ἦτο ὡσεὶ τὸ κράτος ἐσχηματίζετο ἀπὸ ἕνωσιν ἀτόμων ἢ ἕνωσιν συντεχνιῶν. Τὸ συντεχνιακὸν κράτος ὀφείλει νὰ σχηματίζῃ μόνον του τὴν θέλησίν του». Ἐπίσης κατὰ τὸν W. Heinrich (ἔνθ' ἀν. σελ. 14) «τὸ συντεχνιακὸν κράτος δέον νὰ μὴ στηρίζηται διὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς θελήσεώς του εἰς τὰς ἐπαγγελματικὰς ἢ οἰκονομικὰς συντεχνίας, οὔτε εἰς τὰς κοινωνικὰς τάξεις».

Οὕτως ἡ συντεχνιακὴ ὀργάνωσις ἀποτελεῖ σπουδαίαν λειτουργίαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ κράτους καὶ καθίσταται οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς νομικῆς καὶ οἰκονομικῆς συντάξεως αὐτοῦ ἐπιτυγχάνουσα νὰ ἐνσωματώσῃ διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὴν οἰκονομίαν ἐντὸς τοῦ κράτους. Οὔτε ὅμως ἐνοῦται αὕτη ὀργανικῶς μὲ τὸ κράτος, οὔτε δρᾷ ἐντελῶς ἐλευθέρως καὶ ἀνεξέλεγκτος ἀπ' αὐτοῦ. Τίθεται ἁπλῶς εἰς τὴν δημοσίαν σφαῖραν χωρὶς νὰ κρατικοποιηθῇ. Ὑποτάσσεται εἰς τοὺς πολιτικοὺς σκοποὺς τοῦ κράτους οἵτινες κυριαρχοῦν ὅλων τῶν ἄλλων καὶ οἵτινες ἀποτελοῦν τὸ πολιτικὸν θεμέλιον τῆς συντεχνιακῆς ὀργανώσεως. Ὁ θεμελιώδης νόμος τῆς συνδικαλιστικῆς ὀργανώσεως τῆς 3 Ἀπριλίου 1926 «περὶ ἐννόμου ρυθμίσεως τῶν συλλογικῶν σχέσεων ἐργασίας» ἀποβλέπει ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅπως ὑποβάλῃ εἰς νομικὴν πειθαρχίαν τὰς συλλογικὰς σχέσεις τῆς ἐργασίας καὶ ἀφ' ἑτέρου ὅπως ὑποτάξῃ τὰς δυνάμεις τῆς ἐργασίας εἰς τὸ κράτος. Ἐφόσον τὰ ἀνώτερα συμφέροντα τῆς παραγωγῆς ἐθεωρήθησαν κρατικὰ συμφέροντα, ὁ φασισμὸς θέτει ὑπὸ τὴν πειθαρχίαν των καὶ τὴν ἀπόλυτον ὑποταγήν των πᾶν ἄλλον συμφέρον εἴτε ὁμαδικόν, εἴτε ἀτομικὸν καὶ ἐπιτυγχάνει τοῦτο διὰ τῆς συντεχνιακῆς ὀργανώσεως τῶν τελευταίων (1).

§ 25. Τὰ συντεχνιακὰ ὄργανα.

Ὁ νόμος τῆς 3 Ἀπριλίου 1926 «περὶ ἐννόμου ρυθμίσεως τῶν συλλογικῶν σχέσεων ἐργασίας» εἶναι ὁ θεμελιώδης περὶ ἀναγνωρίσεως τῶν ἐπαγγελματικῶν σωματείων νόμος τοῦ φασιστικοῦ ἰταλικοῦ κράτους καὶ περὶ ἱδρύσεως δικαστηρίου ἐργασίας πρὸς λύσιν τῶν διαφορῶν τῶν προκυπτουσῶν ἐκ τῶν συλλογικῶν σχέσεων τῆς ἐργα-

---

(1) Εἰς τὸ φασιστικὸν κράτος, ἡ πολιτικὴ δρᾶσις διατάσσει τὴν ἐπαγγελματικήν, ἅτε τοῦ φασιστικοῦ συνδικαλισμοῦ ὡς καὶ τοῦ φασιστικοῦ κόμματος καταστάντων κρατικῶν ὀργάνων καὶ καθαρῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν (Marcel Prélot ἔνθ' ἀν. σελ. 232 καὶ 239). Ἡ συντεχνιακὴ οἰκονομία φέρει μὲν τὸν χαρακτῆρα ἐθνικῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι ὅμως κρατικὴ οἰκονομία (Bortolotto, Massen und Führer κλπ. σελ. 99). Τὸ φασιστικὸν οἰκονομικὸν σύστημα δὲν εἶναι τὸ τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ, διότι περιορίζεται εἰς ἁπλοῦν παρεμβατισμόν (Koellreuter, Grundriss σελ. 190). Ὁ φασιστικὸς συνδικαλισμὸς δὲν ἀποτελεῖ ἐλεύθερον συνεταιρισμόν, ἀλλὰ κρατικὸν ὀργανισμόν (Breillat—Milhaud ἔνθ' ἀν. σελ. 60). Ὁ ἰταλικὸς συνδικαλισμὸς δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὸ συνδικαλιστικὸν σύστημα, ἀλλ' ἀποτελεῖ δημοσίαν ὑπηρεσίαν (R. Pré, «Les réalisations corporatives de l'Italie» dans les études sociales σελ. 14 καὶ 15). Ὁ συντεχνιακὸς ὀργανισμὸς δὲν τοποθετεῖται μόνον ἐντὸς τοῦ κράτους, ἀλλ' ἔχει ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ κράτους καὶ λύει κρατικὰ προβλήματα (Bornhak ἔνθ' ἀν. σελ. 16).

σίας. Ἐν ἄρθρῳ 3 τοῦ νόμου τούτου γίνεται μνεία καὶ περὶ ἑνώσεως διὰ κεντρικῶν συνδετικῶν ὀργάνων ὑπὸ κοινὴν ἀνωτέραν ἱεραρχίαν τῶν ἐπαγγελματικῶν σωματείων ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν, ἐν ἄρθρῳ 42 καὶ ἑπ. τοῦ Β. Δ. τῆς 1 Ἰουλίου 1926 «περὶ νομικῆς πειθαρχίας τῶν συλλογικῶν σχέσεων ἐργασίας» γινομένης διεξοδικωτέρας ἀναπτύξεως τούτων. Αἱ ἑνώσεις αὗται ἀπετέλεσαν τὰς συντεχνίας ἡ σύστασις καὶ ρύθμισις τῶν ὁποίων ἐγένετο βραδύτερον διὰ τοῦ νόμου τῆς 5 Φεβρουαρίου 1934 «περὶ συστάσεως καὶ λειτουργίας τῶν συντεχνιῶν». Ἐξ ἀρχῆς ὅθεν τρία προεβλέφθησαν τὰ οὐσιώδη ὄργανα διὰ τὴν πειθαρχημένην κοινωνικήν, οἰκονομικὴν καὶ νομικὴν σύνταξιν τοῦ φασιστικοῦ κράτους, ἤτοι τό ἐπαγγελματικὸν σωματεῖον, ἡ συντεχνία καὶ τὸ δικαστήριον ἐργασίας (1).

Πρὸς μείζονα κατασφάλισιν τῶν τριῶν τούτων οὐσιωδῶν θεσμῶν τοῦ ἰταλικοῦ κράτους, περιελήφθησαν καὶ εἰς τὸν συνταγματικὴν ἰσχὺν ἔχοντα χάρτην τῆς ἐργασίας τῆς 21 Ἀπριλίου 1927 ὅστις παραπλεύρως πρὸς τὰς πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς ἀρχὰς ἃς διαγορεύει διὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴν σύνταξιν τοῦ ἰταλικοῦ κράτους, ἀναγράφει τὰ ὡς ἄνω τρία συντεχνιακὰ ὄργανα, καθορίζει τὴν φύσιν των καὶ διαγράφει τὰς ἁρμοδιότητάς των. «Τὸ δικαστήριον τῆς ἐργασίας εἶναι τὸ ὄργανον δι' οὗ τὸ κράτος ἐπεμβαίνει διὰ τὴν τακτοποίησιν τῶν διαφορῶν τῆς ἐργασίας» (Υ δήλωσις). «Τὰ ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα διατηροῦν τὴν πειθαρχίαν τῆς παραγωγῆς καὶ προωθοῦν τὴν τελειοποίησιν αὐτῆς. Αἱ συντεχνίαι ἀποτελοῦν τὴν ἐνιαίαν ὀργάνωσιν τῶν δυνάμεων τῆς παραγωγῆς καὶ ἀντιπροσωπεύουν τὰ συμφέροντά των. Ἐπειδὴ δὲ ἐθνικὰ εἶναι τὰ συμφέροντα ταῦτα, αἱ συντεχνίαι ἀναγνωρίζονται ὡς κρατικὰ ὄργανα (ΥΙ δήλωσις).

Εἰς τὰ τρία ταῦτα συντεχνιακὰ ὄργανα δέον νὰ προστεθῇ καὶ τέταρτον, ἤτοι τὸ ἐθνικὸν συμβούλιον τῶν συντεχνιῶν, ἱδρυθὲν διὰ Β. Δ. τῆς 2 Ἰουλίου 1926, τροποποιηθὲν διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 14 Ἰουλίου 1927 καὶ οὐσιωδῶς μεταρρυθμισθὲν διὰ τοῦ νόμου τῆς 20 Μαρτίου 1930 «περὶ ἐθνικοῦ συμβουλίου τῶν συντεχνιῶν». Μέχρι τῆς τελευταίας του μεταρρυθμίσεως δὲν ἠδύνατο νὰ συγκαταλεχθῇ μεταξὺ τῶν συντεχνιακῶν ὀργάνων διότι ἦτο καθαρῶς τεχνικὸν καὶ συμβουλευτικόν (2), διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον δὲν ἀναγράφεται μεταξὺ

---

(1) Διὰ τῶν συντεχνιακῶν τούτων ὀργάνων ρυθμίζονται ὄχι μόνον αἱ ἐργατικαὶ σχέσεις ἀλλὰ καὶ αἱ σχέσεις οἰκονομίας, ἤτοι ὄχι μόνον αἱ σχέσεις μεταξὺ ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν ἀλλὰ καὶ αἱ μεταξὺ τῶν διαφόρων κλάδων τῆς οἰκονομικῆς δράσεως (Valsechi ἔνθ. ἀν. σελ. 291).

(2) Πρβλ. Carl Grillenzoni «Τὸ συντεχνιακὸν κράτος» μετάφρασις Ν. Παπαμιχάλη σελ. 164.

τῶν οὐσιωδῶν συντεχνιακῶν θεσμῶν ἐν τῷ χάρτῃ τῆς ἐργασίας. Διὰ τῆς τελευταίας του μεταρρυθμίσεως κατέστη ὄργανον ἐλέγχου καὶ ἐκδόσεως κανόνων ὑποχρεωτικῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου δέον νὰ προστεθῇ εἰς τὰ τρία ἄλλα συντεχνιακὰ ὄργανα.

Οὕτως ὁ μὲν συνδικαλισμὸς ἐμφανίζεται ἐν Ἰταλίᾳ ὡς στηριζόμενος εἰς τὴν ἐλευθέραν θέλησιν τῶν ἀτόμων, ἀφοῦ τὸ ἐπαγγελματικὸν σωματεῖον δὲν δημιουργεῖται ὑπὸ τοῦ κράτους, ἀλλ' ἁπλῶς ἀναγνωρίζεται νομικῶς παρ' αὐτοῦ, ὁ συντεχνισμὸς τοὐναντίον ἀποτελεῖ θεσμὸν ὃν ὁ νόμος πρὸς ἄμεσον ἐπιδίωξιν κρατικῶν σκοπῶν ἐδημιούργησε καὶ ἐχαρακτήρισεν ὡς κρατικὸν ὄργανον. Ἄλλο τὸ ζήτημα ὅτι προκειμένου καὶ περὶ τοῦ ἐπαγγελματικοῦ σωματείου, αἱ ἀπονεμηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ κράτους εἰς τὸ νομίμως ἀναγνωρισθὲν τοιοῦτο ἐξουσίαι εἶναι τοιαῦται, ὥστε ἡ ἐν αὐτῷ περίληψις ὅλων τῶν ἐπαγγελματιῶν καθίσταται ἐμμέσως ὑποχρεωτική (1). Περὶ τούτου ὅμως ἐν τοῖς ἑπομένοις, ἐν οἷς διεξοδικωτέρα γίνεται ἀνάπτυξις περὶ ἑκάστου τῶν τεσσάρων συντεχνιακῶν ὀργάνων.

α'. Τὸ ἐπαγγελματικὸν σωματεῖον. Τὴν βάσιν τοῦ συντεχνιακοῦ συστήματος ἀποτελεῖ τὸ ἐνιαῖον σωματεῖον ὅπερ περιλαμβάνον μόνον ἐργοδότας ἢ ἐργάτας ἀντιπροσωπεύει μοναδικῶς καὶ ἀποκλειστικῶς τὴν ἐπαγγελματικὴν κατηγορίαν δι' ἣν ἔχει συσταθῇ (2). Τὸ ἐνιαῖον τοῦτο σωματεῖον, ἀναγνωρισθὲν ὡς νομικὸν πρό-

---

(1) Κατὰ τὸν **M. Prélot** (ἔνθ' ἀν. σελ. 238) «ὅπως τὸ θέρος τοῦ 1925, διὰ τῆς ἄρσεως τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἐθνικῆς συνομοσπονδίας τῶν φασιστικῶν συνδικάτων, κατηργήθη ἐν Ἰταλίᾳ ὁ σοσιαλιστικὸς συνδικαλισμός, οὕτω μὲ τοὺς τελευταίους νόμους ἐξηφανίσθη καὶ ὁ φασιστικὸς συνδικαλισμός». Κατὰ τὸν Η Κυριακόπουλον (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 56) «ὁ φασισμὸς ἀναγνωρίζει τὴν συνδικαλιστικὴν ἐλευθερίαν ἤτοι τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι δι' ἐπαγγελματικοὺς σκοπούς». Ἀντιθέτως ὁ Α. Σβῶλος (Τὸ Νέον Σύνταγμα κλπ. σελ. 195) ὑποστηρίζει ὅτι τὸ σωματεῖον παραμένει κατ' ἐπιφάνειαν ἐλευθέρα ὀργάνωσις κατὰ βάθος ὅμως κατέστη ὑποχρεωτικὴ ὅπως ὑποχρεωτικὴ εἶναι καὶ ἡ σωματειακὴ ὀργάνωσις τοῦ φασιστικοῦ κράτους ἐξ οὗ συμπεραίνει ὅτι ὁ φασιστικὸς συνδικαλισμὸς εἶναι κατ' οὐσίαν δικτατορικός. Κατὰ τὸν Στέφ. Χ. Στεφανόπουλον (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 162) ἐνῷ θεωρητικῶς ὑπάρχει ἐλευθερία συνδικαλισμοῦ καθιεροῦται κατ' ἀνάγκην πραγματικὸν μονοπώλιον ὑπὲρ τῶν φασιστικῶν συνδικάτων.

(2) Κατὰ τὸ ἄρθρον 6 τοῦ νόμου τῆς 3 Ἀπριλίου 1926 «περὶ ἐννόμου ρυθμίσεως τῶν συλλογικῶν σχέσεων ἐργασίας» δὲν δύναται ν' ἀναγνωρισθῇ νομίμως δι' ἑκάστην κατηγορίαν ἐργοδοτῶν, ἐργατῶν κλπ. εἰμὴ ἓν μόνον σωματεῖον.

σωπον δημοσίου δικαίου καὶ περιβληθὲν μὲ προνόμια δημοσίας δυνάμεως, ρυθμίζει μονοπωλιακῶς τοὺς ὅρους τῆς ἐργασίας, ἔχει δικαστικὴν ἐκπροσώπησιν καὶ διοικητικὴν τοιαύτην παρὰ τοῖς διαφόροις ὀργανισμοῖς, φέρει εἰς σύμπτωσιν τὰ ἐπαγγελματικὰ συμφέροντα πρὸς τὰ γενικά, προτείνει τὰ κατάλληλα πρόσωπα διὰ τὸ ἐθνικὸν συμβούλιον τῶν συντεχνιῶν καὶ εἶχε τὴν πρότασιν τῶν ὑποψηφίων διὰ τὸν κατάλογον τῶν βουλευτῶν. Εἰς τοῦτο καὶ μόνον ἀνήκει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκπροσωπῇ τὸ σύνολον τῶν ἐπαγγελματιῶν τῆς κατηγορίας δι' ἣν συνέστη εἴτε οὗτοι μετέχουν, εἴτε μὴ αὐτοῦ (1). Ἐπίσης ἔναντι ὅλων τῶν ἐπαγγελματιῶν τῆς κατηγορίας δι' ἣν συνέστη τὸ σωματεῖον, εἴτε οὗτοι μετέχουν εἴτε μὴ αὐτοῦ, ἰσχύουν ὑποχρεωτικῶς αἱ συλλογικαὶ συμβάσεις ἐργασίας αἱ συνομολογηθεῖσαι ὑπὸ τούτου (2). Τὸ σωματεῖον ἑπομένως ἀποτελεῖ τὴν ὀργάνωσιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων κατὰ κατηγορίας παραγωγῆς. Ἡ δρᾶσις τοῦ ἀτόμου ὡς οἰκονομικῆς μονάδος γίνεται ἐντὸς τῶν ἐπαγγελματικῶν σωματείων, ὡς πειθαρχημένη συνεργασία διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν συλλογικὴν εὐημερίαν. Ἔργον τοῦ νομικῶς ἀνεγνωρισμένου σωματείου δὲν εἶναι μόνον ἡ προστασία τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἠθικῶν συμφερόντων τῶν μελῶν του ἀλλὰ καὶ ἡ περίθαλψις, ἡ ἐκπαίδευσις καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ ἐθνικὴ ἀγωγὴ αὐτῶν. Ὅρος ἀπαραίτητος διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ σωματείου παραδοχὴν τῶν μελῶν εἶναι καὶ ἡ καλὴ διαγωγὴ τούτων ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως (3). Ἀναγνωρίζονται ἐπίσης καὶ ὁμοσπονδίαι τῶν ἀνεγνωρισμένων σωματείων καὶ συνομοσπονδίαι τῶν ὁμοσπονδιῶν τούτων εἰς ἃς ἀνήκει ἡ πειθαρχικὴ ἐξουσία τόσον ἐπὶ τῶν ἐξαρτωμένων παρ' αὐτῶν σωματείων, ὅσον καὶ ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν μελῶν των. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἑνιαίου σωματείου ἐπίσης μία μόνον ὁμοσπονδία ἢ συνομοσπονδία ἐργοδοτῶν ἢ ἐργατῶν, καλλιτεχνῶν ἢ ἐπαγγελματιῶν τῶν ἀντιπροσωπευομένων κατηγοριῶν δύναται ν' ἀναγνωρισθῇ (4). Πᾶν ἄλλο μὴ ἀνεγνωρισμένον σωματεῖον, θεωρεῖται ὑφιστάμενον de facto (5) Τὸ κράτος διετήρησε τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐπιτηρήσεως τῶν πράξεων τοῦ σωματείου, τῆς ἀκυρώσεώς των, ὅταν ἀντίκεινται εἰς τὸν νόμον ἢ τὸ καταστατικόν, καὶ τῆς διὰ Β. Δ. ὀνομασίας τῶν διοικούντων τὰ σωματεῖα προσώπων ἵνα καὶ ἐπὶ τούτων ἔχῃ τὸ κράτος ἔλεγχον (6). Διὰ

---

(1) Ἄρθρον 5 τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω νόμου.
(2) Ἄρθρον 10 τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω νόμου.
(3) Ἄρθρον 4 τοῦ αὐτοῦ νόμου.
(4) Ἄρθρον 6 τοῦ αὐτοῦ νόμου.
(5) Ἄρθρον 12 τοῦ αὐτοῦ νόμου.
(6) Ἄρθρα 8 καὶ 9 τοῦ αὐτοῦ νόμου.

τοῦ ἀνωτέρω συστήματος ὄχι μόνον ἡ φαινομενικῶς ἐλευθέρα συνδικαλιστικὴ ἕνωσις κατέστη ὑποχρεωτικὴ εἰς τὸ φασιστικὸν κράτος διότι δὲν δύναται τὸ ἄτομον ὡς οἰκονομικὴ μονὰς νὰ ζήσῃ τοῦ λοιποῦ, νὰ κινηθῇ καὶ νὰ εὐημερήσῃ ἂν μὴ ἀποτελέσῃ μέλος τοῦ ἐπαγγελματικοῦ σωματείου, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ σωματεῖα κατέστησαν φασιστικὰ ὡς ἀποτελούμενα ἐκ μελῶν ἀνηκόντων εἰς τὸν φασισμόν, ἀφοῦ ταῦτα μεταξὺ τῶν ἄλλων προσόντων των πρέπει νὰ ἔχουν καλὴν διαγωγὴν ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως καὶ ὡς διοικούμενα παρὰ προσώπων παρεχόντων ἐγγύησιν ἠθικῆς καὶ στερεᾶς ἐθνικῆς πίστεως.

β'. Ἡ συντεχνία. Παρὰ τὰ ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα καὶ τὰς ὁμοσπονδίας των ἐδημιουργήθησαν καὶ αἱ συντεχνίαι ἀποτελοῦσαι συνένωσιν σωματείων ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν τῆς αὐτῆς ἐπαγγελματικῆς κατηγορίας καὶ ἔχουσαι ἀποστολὴν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐλέγχουν καὶ συμφιλιώνουν τὰ ὡς ἄνω σωματεῖα καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ μελετοῦν τὰ ζητήματα τῆς παραγωγικῆς καὶ ἐν γένει οἰκονομικῆς φύσεως καὶ νὰ λύουν κατὰ ἐνιαῖον καὶ λογικὸν τρόπον τὰ ἐντεῦθεν προκύπτοντα προβλήματα. Τὰ ἀντίθετα συμφέροντα τῶν ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν ὑφίστανται παγίαν ὀργάνωσιν καὶ διαρκῆ συνδιαλλαγὴν ἐντὸς τῶν συντεχνιακῶν ὀργανισμῶν ἔνθα ἀντιπροσωπεύονται δι' ἴσου ἀριθμοῦ ἀντιπροσώπων ἐργοδόται καὶ ἐργάται τῆς αὐτῆς παραγωγικῆς κατηγορίας. Εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον προστίθενται καὶ τρεῖς ἀντιπρόσωποι τοῦ φασιστικοῦ κόμματος καὶ ἄλλοι τινὲς ἀντιπρόσωποι τῶν ἐλευθέρων ἐπαγγελματιῶν τῆς αὐτῆς κατηγορίας καὶ οὕτως ἀπαρτίζεται τὸ συμβούλιον ἑκάστης συντεχνίας διὰ τὸν κλάδον τῆς οἰκονομικῆς δράσεως δι' ὃν ἔχει συσταθῇ (1). Ἡ συντεχνία κατέστη οὕτως ὁ μοναδικὸς ὀργανισμὸς τῆς παραγωγῆς μὴ ἐκπροσωποῦσα τὰ συμφέροντα τάξεων ἀλλὰ τὰς ἀξιώσεις τῆς παραγωγῆς ἐν γένει. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἀξιώσεις αὗται εἶναι ἐθνικαὶ δι' αὐτὸ καὶ αἱ συντεχνίαι ἐδημιουργήθησαν ὡς κρατικὰ ὄργανα. Ἐν αὐταῖς δύναταί τις εἰπεῖν ἀσκεῖται ἡ διαιτησία τῶν ἀντιτιθεμένων οἰκονομικῶν συμφερόντων, ἐπερχομένου συμβιβασμοῦ αὐτῶν πρὸς τὸ γενικώτερον συμφέρον τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς. Αἱ συντεχνίαι συνιστῶνται διὰ Διατ. τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Κυβερνήσεως προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν συντεχνιῶν καὶ προεδρεύονται ὑφ' ἑνὸς Ὑπουργοῦ ἢ Ὑφυπουργοῦ ἢ

---

(1) Πρβλ. Sacerdoti ἔνθ' ἀν. σελ. 31.

τοῦ Γραμματέως τοῦ φασιστικοῦ κόμματος (1). Ἡ συντεχνία ἐπεξεργάζεται κανόνας ρυθμίζοντας τοὺς ὅρους τῆς ἐργασίας ὑποχρεωτικοὺς διὰ τὰ μέλη κατόπιν ἐξουσιοδοτήσεως τῶν ἐνδιαφερομένων σωματείων ὑποβαλλομένους πρὸς ἔγκρισιν εἰς τὸ ἐθνικὸν συμβούλιον τῶν συντεχνιῶν (2). Γνωμοδοτεῖ ἐφ' ὅλων τῶν ζητημάτων τῶν ἐνδιαφερόντων τὸν κλάδον τῆς οἰκονομικῆς δράσεως δι' ὃν ἔχει συσταθῆ, ἐπεμβαίνει συμβιβαστικῶς εἰς τὰς συλλογικὰς διαφορὰς ἐργασίας τὰς προκυπτούσας μεταξὺ τῶν σωματείων, μὴ ἐπιτρεπομένης προσφυγῆς ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἐργασίας πρὶν περατωθῆ τὸ στάδιον τοῦ συμβιβασμοῦ καὶ καθορίζει τὴν διατίμησιν τῆς ἐργασίας καὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν ὡς καὶ τὰς τιμὰς τῶν εἰδῶν καταναλώσεως τῶν προσφερομένων εἰς τὸ κοινὸν μονοπωλιακῶς (3).

γ'. Τὸ Ἐθνικὸν Συμβούλιον τῶν Συντεχνιῶν. Τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1930 οὐσιώδους μεταρρυθμίσεώς του κατέστη συντεχνιακὸν ὄργανον ἐθνικῆς σημασίας, κέντρον τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ τῆς συντεχνιακῆς ὀργανώσεως τῆς χώρας. Αἱ διάφοροι ἐπαγγελματικαὶ ἑνώσεις σχηματίζουν γιγαντιαῖον ὀργανισμὸν τοῦ συνόλου τῆς ἐπαγγελματικῆς τάξεως κορυφούμενον εἰς τὸ ἐθνικὸν συμβούλιον τῶν συντεχνιῶν. Δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ἀποτελεῖ τοῦτο τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐκπροσώπησιν τῆς σωματειακῆς τάξεως ἐν ᾗ ἐπιτυγχάνεται ἡ προσέγγισις πρὸς ἄλληλα τῶν κατ' ἰδίαν συμφερόντων καὶ ἡ ὑποταγή των εἰς τὸ γενικὸν συμφέρον. Εἰς αὐτὸ πραγματοποιεῖται ἡ ὁλοκληρωτικὴ ὀργάνωσις ὅλων τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ ἐπὶ πλέον ὁ σύνδεσμος οἰκονομίας καὶ πολιτικῆς, διότι προκειμένου περὶ ἀποφάσεων ἐνδιαφερουσῶν ὁλοκληρον τὴν σωματειακὴν καὶ συντεχνιακὴν τάξιν τοῦ κράτους καλεῖται ἡ γενικὴ συνέλευσις ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τῶν σωματειακῶν συνομοσπονδιῶν ὑποδεικνυομένων ἀντιπροσώπων τῶν ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν λαμβάνουν μέρος Ὑπουργοί, Ὑφυπουργοί, ὁ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ κόμματος, διάφοροι πρόεδροι ὀργανισμῶν, ἀνώτατοι δημόσιοι ὑπάλληλοι, ἀντιπρόσωποι τῶν ἰταλικῶν συμφερόντων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἀντιπρόσωποι τῶν σωματείων τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων ὡς καὶ ἀντιπρόσωποι ἔμπει-

---

(1) Ἄρθρα 1 καὶ 2 τοῦ νόμου τῆς 5 Φεβρουαρίου 1934 «περὶ συστάσεως καὶ λειτουργίας τῶν συντεχνιῶν».

(2) Φαίνεται ὑπάρχουσα ἀμφισβήτησις ἂν ἡ συντεχνία ἁπλῶς ἐπεξεργάζεται τοὺς κανόνας τούτους (Grillenzoni ἔνθ' ἀν. σελ. 156 καὶ 172) ἢ ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἐκδόσεώς των (Η. Κυριακόπουλος ἔνθ' ἀν. σελ. 59).

(3) Ἄρθρα 8—12 τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω νόμου.

πειροι τῶν ζητημάτων τῆς σωματειακῆς ὀργανώσεως, τοῦ δικαίου, τῶν τεχνοοικονομικῶν ἐπιστημῶν κλπ. (1). Ὅπως τὸ μέγα φασιστικὸν συμβούλιον ἀποτελεῖ τὴν ἀνωτάτην ὀργάνωσιν τοῦ λαοῦ ἀπὸ πολιτικῆς ἀπόψεως, οὕτω καὶ τὸ ἐθνικὸν συμβούλιον τῶν συντεχνιῶν ἀποτελεῖ τὴν ἀνωτάτην ὀργάνωσιν τοῦ λαοῦ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως. Ἀλλ' ἐνῷ εἰς τὴν σύνθεσιν ἐκείνου ἐλλείπει παντελῶς τὸ στοιχεῖον τῆς ἐκλογῆς, ἡ σύνθεσις τοῦ τελευταίου εἶναι μικτή, ἄλλων μὲν μελῶν του προερχομένων ἐξ ἐκλογῆς, ἄλλων λόγῳ τοῦ ἀξιώματός των καὶ ἄλλων τέλος δυνάμει διορισμοῦ (2). Ἡ προεδρία του ἀνήκει εἰς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Κυβερνήσεως καὶ δυνάμει ἐξουσιοδοτήσεώς του εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν συντεχνιῶν (3). Ἡ ἀποστολή του ἐπὶ πολλῶν μὲν θεμάτων εἶναι ἁπλῶς γνωμοδοτική, δυναμένου ὅπως κληθῇ νὰ γνωμοδοτήσῃ ἐπὶ παντὸς ζητήματος ἐνδιαφέροντος τὴν ἐθνικὴν παραγωγὴν ἰδίᾳ ἐπὶ προτάσεων νόμων καὶ ἐκδόσεως διαταγμάτων ἀφορώντων τὴν πειθαρχίαν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐργασίας, ἐπὶ τῆς προστασίας τῶν συμφερόντων ὡρισμένης ἐπαγγελματικῆς κατηγορίας, ἐπὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν διαφόρων σωματειακῶν ἑνώσεων, ἐπὶ ζητημάτων σωματειακῆς πλαισιώσεως τῶν διαφόρων ἐπαγγελματικῶν κατηγοριῶν, ἐπὶ τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ ἀνακλήσεως τῶν σωματειακῶν ἑνώσεων κλπ. Ἐπὶ ἄλλων εἶναι ὑποχρεωτικῶς γνωμοδοτική, ἀπαραιτήτου οὔσης τῆς γνωμοδοτήσεώς του ἐπὶ ὡρισμένων ζητημάτων (4). Ἐπὶ ἄλλων τέλος εἶναι ἀποφασιστικὴ ὡς π. χ. ἡ ἔκδοσις κανονιστικῶν διατάξεων διὰ τὸν συντονισμὸν τῆς προστατευτικῆς δράσεως, ἢ τῆς πειθαρχίας εἰς τὰς σχέσεις τῆς ἐργασίας, ἢ διὰ τὴν προσαρμογὴν τῆς κανονιστικῆς δράσεως τῶν συντεχνιῶν, ἢ τέλος διὰ τὴν διευθέτησιν τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν διαφόρων κατηγοριῶν τῆς παραγωγῆς (5). Ἔχει ἐπίσης καὶ ἐξουσίας ἐλέγχου ἐπὶ τῶν σωματείων. Τὸ ἐθνικὸν συμβούλιον τῶν συντεχνιῶν δρᾷ ἐν γενικῇ συνελεύσει, ἐντὸς τῶν τμημάτων καὶ ὑποτμημάτων του, δι' εἰδικῶν μονίμων ἐπιτροπῶν καὶ διὰ τῆς κεντρικῆς συντεχνιακῆς ἐπιτροπῆς. Διὰ Διατ. τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Κυβερνήσεως δύναται νὰ χορηγηθοῦν εἰς τὰ τμήματα καὶ τὰ ὑποτμήματα αὐτοῦ αἱ ἁρμοδιότητες καὶ ἐξουσίαι τῶν συντεχνιῶν, τῶν ἐν

---

(1) Ἄρθρον 5 τοῦ νόμου τῆς 20 Μαρτίου 1930 «περὶ ἐθνικοῦ συμβουλίου τῶν συντεχνιῶν».

(2) Ὅρα τὸ αὐτὸ ὡς ἄνω ἄρθρον 5.

(3) Ἄρθρον 3 τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω νόμου.

(4) Ἄρθρον 10 τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω νόμου.

(5) Ἄρθρον 12 τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω νόμου.

λόγῳ τμημάτων ὑποκαθισταμένων οὕτως εἰς τὸν ρόλον τῶν συντεχνιῶν [1]). Ἡ πρόβλεψις ὅτι ἡ ἵδρυσις καὶ ἡ σύνθεσις τοῦ ἐθνικοῦ συμβουλίου τῶν συντεχνιῶν ἀπετέλει τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς ἓν κοινοβούλιον συντεχνιακῆς μορφῆς δι' οὗ θὰ ἀντικαθίστατο ἡ τότε ὑπάρχουσα Βουλὴ ἐπηλήθευσε [2]). Τὸ δυνάμει τοῦ Νόμου τῆς 19 Ἰανουαρίου 1939 συσταθὲν νέον φασιστικὸν κοινοβούλιον ἀποτελεῖται ἀπὸ πολιτικὰ καὶ συντεχνιακὰ στοιχεῖα, ἤτοι ἀπὸ τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Κυβερνήσεως, τὰ μέλη τοῦ μεγάλου φασιστικοῦ συμβουλίου, τοῦ συμβουλίου τοῦ ἐθνικοῦ φασιστικοῦ κόμματος, τοῦ ἐθνικοῦ συμβουλίου τῶν συντεχνιῶν καὶ ἀνήκουν εἰς αὐτὸ προσωπικότητες ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ οἰκονομίᾳ, Ὑπουργοί, Ὑφυπουργοί, ἐκπρόσωποι τοῦ κόμματος, πρόεδροι τῶν συνδικαλιστικῶν συνομοσπονδιῶν κλπ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι πολλαὶ ἁρμοδιότητες τοῦ ἐθνικοῦ συμβουλίου τῶν συντεχνιῶν ὑπῆχθησαν εἰς τὸ νέον φασιστικὸν κοινοβούλιον, ἰδίᾳ ἡ ἔγκρισις τῶν ὑπὸ τῶν συντεχνιῶν ἐπεξεργαζομένων συντεχνιακῶν κανόνων, συλλογικῶν συμβάσεων κλπ., ἡ ἐξέχουσα ὅμως θέσις τοῦ ἐθνικοῦ συμβουλίου τῶν συντεχνιῶν ἐν τῷ συντεχνιακῷ πλαισίῳ παρέμεινεν.

δ'. Τὸ δικαστήριον ἐργασίας. Ἐφόσον ἡ ρύθμισις τῶν σχέσεων τῆς ἐργασίας δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ συμβιβαστικῶς διὰ τῶν ἄλλων συντεχνιακῶν ὀργάνων, θεωρεῖται ὑπάρχουσα σύγκρουσις συμφερόντων. Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ὁ φασιστικὸς νομοθέτης δὲν ἠθέλησε ν' ἀφίσῃ τὴν λύσιν τῆς συγκρούσεως εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἰσχυροτέρου ἐκ τῶν δύο μερῶν, ἐργοδότου καὶ ἐργάτου, ἀλλ' ἐπρονόησε περὶ δικαστικῆς λύσεώς της. Ἐγκαθιδρύσας τὸ δικαστήριον ἐργασίας πρὸς λύσιν τῶν ἄνω συγκρούσεων ἐνόησε νὰ μὴ προσθέσῃ ἓν ἐπὶ πλέον δικαστήριον εἰς τὰ τόσα ἄλλα ὑπάρχοντα ἐν τῷ κράτει ὧν ἡ ἀποστολὴ εἶναι νὰ ἐφαρμόζουν τοὺς νόμους διαμορφοῦντα τὴν νομολογίαν. Ἐγκαθίδρυσε δικαστήριον μὲ ἀποστολὴν ὅπως δημιουργῇ τὸν κανόνα ὃν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εὕρουν τὰ μέρη διὰ τῆς συμφωνίας ἣν ἐπεδίωξαν καὶ εἰς ἣν δι' οἱονδήποτε λόγον δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταλήξουν. Τὸ δικαστήριον ἑπομένως ἐργασίας εἶναι καὶ αὐτὸ ἓν τῶν συντεχνιακῶν ὀργάνων δι' οὗ τὸ κράτος ἐπεμβαίνει πρὸς ρύθμισιν τῶν ἐργατικῶν διαφορῶν. Εἰς

---

(1) Ἄρθρον 13 τοῦ αὐτοῦ νόμου.

(2) «Δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ—ἔλεγεν ὁ Μουσολίνι—ὅτι τὸ ἐθνικὸν συμβούλιον συντεχνιῶν θὰ ἀντικαταστήσῃ μίαν ἡμέραν τὸ σημερινὸν κοινοβούλιον» (Valsechi ἔνθ' ἀν. σελ. 293).

αὐτὸ ὑποβάλλονται ὅλαι αἱ διαφοραὶ αἱ σχετικαὶ μὲ τὴν ρύθμισιν τῶν συλλογικῶν σχέσεων τῆς ἐργασίας τῶν προερχομένων ἐκ τῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἢ μὲ τὴν ἀξίωσιν πρὸς ἐφαρμογὴν νέων ὅρων ἐργασίας (1). Προκειμένου περὶ διαφορῶν γεννωμένων ἐξ ὑπαρχουσῶν συμφωνιῶν, τὸ δικαστήριον δικάζει συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ νόμου περὶ ἑρμηνείας καὶ ἐκτελέσεως τῶν συμβάσεων, προκειμένου δὲ περὶ διαφορῶν γεννωμένων ἐκ τῆς καταρτίσεως νέων ὅρων ἐργασίας, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἰσότητος, ἀποτελοῦν ἐν τούτῳ διαιτητὴν τῶν μεταξὺ ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν διαφορῶν, ἐν ἀμφοτέραις ὅμως ταῖς περιπτώσεσι προστατεῦον ἐν τῇ ἐκδικάσει τῶν διαφορῶν τούτων τὰ ἀνώτερα συμφέροντα τῆς παραγωγῆς (2). Ἡ αἴτησις ἀνήκει εἰς τὰ νομίμως ἀνεγνωρισμένα σωματεῖα ἅτινα ἐκπροσωποῦν δικαστικῶς ὅλους τοὺς ἐπαγγεματίας τῆς κατηγορίας εἰς ἣν ἀνήκει τὸ σωματεῖον, ἡ ἐκδοθεῖσα δὲ ἀπόφασις ἰσχύει ἔναντι ὅλων τῶν ἐχόντων συμφέρον ἐκ τῆς ἀποφάσεως (3). Ὡς δικαστήριον ἐργασίας συντίθεται ἐν ἑκάστῳ ἐφετείῳ τμῆμα ἐκ τριῶν ἐφετῶν καὶ δύο πολιτῶν ἐμπείρων περὶ τὰ ζητήματα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐργασίας (4).

---

(1) Ἄρθρον 13 τοῦ νόμου τῆς 3 Ἀπριλίου 1926 «περὶ ἐννόμου ρυθμίσεως τῶν συλλογικῶν σχέσεων ἐργασίας».

(2) Ἄρθρον 16 τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω νόμου.

(3) Ἄρθρον 17 τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω νόμου.

(4) Ἄρθρα 14 καὶ 15 τοῦ αὐτοῦ νόμου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bartelemy Jos. : La crise de la démocratie contemporaine, 1931.
Benoist Ch. : L'état Moussolinien.
Becker E. : Diktatur und Führung, 1935.
Beudant Ch. : Le droit individuel et l'état, 1891.
Bianchi M. : La représentation politique dans l'état fasciste, 1930.
Bornhak C. : Das italienische Staatsrecht des Faschismus, 1934.
Bortolotto G. : Massen und Führer in der faschistischen Staatslehre, 1934.
» Faschismus und Nation, 1932.
Bottai Gius. : Τὸφασιστικὸν κορπορατιβιστικὸν κράτος, ἑλληνικὴ μετάφρασις, 1934.
Bryce J. : Les démocraties modernes, 1924.
Breillat M.-Milhaud : Les libertés publiques dans l'Italie fasciste, 1939.
Daskalakis G. : Der Begriff des autarchischen Staates ἐν Deutsche Rechtswissenschaft, 1938.
Darmstädter R. : Die Grenzen der Wirksamkeit des Rechtsstaates, 1930.
Dendias M. : Le renforcement des pouvoirs du chef de l'état dans la démocratie parlementaire, 1932.
» Le problème de la chambre haute et la représentation des intérêts, 1929.
Eschmann E. : Der faschistische Staat in Italien, 1930.
Förster El.Nietzsche: Nietzsches prophetische Worte über Staaten- und Völker, 1937.
Gerber H. : Staatsrechtliche Grundlinien des neuen Reiches, 1933.
Giese F.—Menzel E.: Vom deutschen Völkerrechtsdenken der Gegenwart, 1938.
Glungler W. : Volk und Staat, 1936.

Goebbels J. : Der Faschismus und seine praktischen Ergebnisse, 1934.
Grillenzoni C. : Τὸ συντεχνιακὸν κράτος, μετ. Ν. Παπαμιχάλη, 1935.
Grabowsky A. : Politik, 1932.
Gumplowicz L. : Geschichte der Staatstheorien, 1926.
Hasbach W. : Die moderne Demokratie, 1912.
Heinrich W. : Das Ständewesen, 1932.
Heller H : Europa und der Faschismus. 1931.
Herfahrd H. : Der Aufbau des neuen Staates, 1932.
Höhn R. : Partei und Staat ἐν Deutsches Recht. 5 Jahrg. 1935.
» Die Wandlungim staatsrechtlichen Denken, 1934.
» Vom Wesen der Gemeinschaft, 1934.
Huber E. : Verfassung, 1937.
Jellinek G. : Allgemeine Staatslehre, 1920.
» Gesetz und Verordnung, 1887.
Johanny C. : Partei und Staat, 1937.
Köttgen A. : Deutsche Verwaltung, 1936.
Koellreuter O. : Grundriss der allg. Staatslehre, 1933.
» Der deutsche Führerstaat, 1934.
» Deutsches Verwaltungsrecht, 1936.
» Verfassungsrecht, 1936.
Laband P. : Das Staatsrecht des deutchen Reiches, 5η ἔκδ. 1911-14.
Lavergne : Le gouvernement des démocraties modernes, 1933.
Leibholz G. : Die Auflösung der liberalen Demokratie u. das autoritäre Staatsbild, 1933.
Lo Verde : Die Lehre vom Staat im neuen Italien, 1934.
» Ἡ συνταγματικὴ θέσις τοῦ νέου φασιστικοῦ κοινοβουλίου ἐν Zeitschrift der Akademie für Deutsches Recht, 6/1939.
Massoul H. : La leçon de Moussolini, 1934.
Macchiavelli N.: Le prince.
Manoilesco M. : Le parti unique, 1936.
» Le siècle du corporatisme, 1938.
Marpicati A. : Die faschistische Partei, 1938.
Mehlis G. : Der Staat Moussolinis, 1929.

Mirkine--Guetzevitch Les nouvelles tendances du droit constitutionel, 1931.
Mussolini B.: Der Faschismus μετ. Wagenführ, 1933.
Neesse G.: Partei u. Staat, 1936.
Pirou G.: Les doctrines économiques, 1934.
Prélot M.: L'empire fasciste, 1936.
Pré P.: Les réalisations corporatives de l'Italie (Etudes sociales 1938)
Propyläen Weltgeschichte, 1931—33.
Renan E.: Dialogues philosophiques, 1876.
Renard G.: La théorie de l'institution, 1930.
Rosen E.: Der Faschismus und seine Staatsidee, 1933.
Sacerdoti P.: Le corporatisme, 1938.
Schmitt C.: Der Hüter der Verfassung, 1931.
» Staat, Bewegung, Volk, 1935.
» Verfassungslehre, 1928.
» Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus, 1923.
Siebarth W.: Hitlers Wollen, 1939.
Sorel G.: Réflexions sur la violence, 1907.
Spann Ot.: Der wahre Staat, 1931.
» Hauptpunkte der universalistischen Staatsauffassung.
Spengler: Preussentum und Sozialismus.
Stuckart W.-Neesse: Partei und Staat, 1938.
Tempel W.: Aufbau der Staatsgewalt im faschistischen Italien, 1933.
Thoma R.: «Der Staat» ἐν Handwörterbuch der Staatswissenschaften von Elster, Weber, Wieser, 1926.
Valois G.: Le Fascisme, 1927.
Valsechi F.: Das moderne Italien, 1935.
Volpi G.: Ἱστορία τοῦ φασιστικοῦ κινήματος, ἑλλ. μετ· 1935.
Weber A.: Die Krise des modernen Staatsgedanken in Europa, 1925.
Wörterbuch der Volkswirtschaft 4η ἔκδ. 1931—1933.
Ἀλεξιάδου Γ.: Νομικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ θεώρησις τῆς ἰδέας τοῦ ἔθνους, 1939.

Γεωργούλη Κ. : Πλάτωνος Πολιτεία, 1939.
Δένδια Μ. : Τὸ κράτος δικαίου καὶ αἱ πράξεις τῆς κυβερνήσεως, 1932.
Θεοδωροπούλου Π. : 'Αριστοτέλους Πολιτικά, 1933.
Κυριακοπσύλου 'Η. : 'Η θεωρία τοῦ φασισμοῦ καὶ τὸ φασιστικὸν κράτος, 1939.
Σαριπόλου Ν. Ν. : 'Ελλην. Συνταγματικὸν Δίκαιον, Γ' ἔκδ. 1915-18.
» Περὶ Πολιτείας καὶ τῶν στοιχείων αὐτῆς ἐν γένει, 1921.
Σβώλου Α. : Τὸ Νέον Σύνταγμα καὶ αἱ βάσεις τοῦ πολιτεύματος, 1928.
» Συνταγματικὸν Δίκαιον, τόμ. Α' 1934, τόμ. Β' 1935.
Στεφανοπούλου Στ. : Οἰκονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ μελέται, 1937.